

حرکت انقلاب اسلامی افغانستان

ټولټاکني

د شریعت په رڼا کې

تالیف : مولوي خلیل الله فیروزي زرمتي

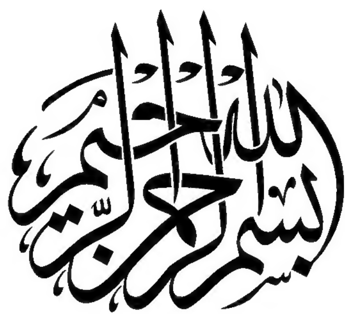

د دې رسالې ځانګړتياوې

د رسالې نوم:	تولټاکنې د شريعت په رڼا کې
مؤلف:	مولوي خليل الله فيروزي
کمپوز او سمون:	محمد صادق صديقي
بياځلې کتنه:	د علماو د همغږۍ کمېټې پلاوی
اهتمام:	مولوي قلم الدين د حرکت انقلاب اسلامي افغانستان امير
خپروونکی:	د حرکت انقلاب اسلامي افغانستان ګوند
د چاپ شمېر:	۲۰۰۰ دوه زره ټوکه
د چاپ ګڼه:	لومړی ځل
د چاپ کال:	۱۳۹۸ لمريز / ۲۰۱۹ زېږديز
تمويل کوونکی:	د حرکت انقلاب اسلامي افغانستان ګوند
د ترلاسه کولو ځای:	کابل څلورمه کارته لوړو زده‌کړو وزارت ته مخامخ د حرکـت انقـلاب اسـلامي افغانستان مرکزي دفــــــتر

: kart-e-char /kabul /Afghanistan.
: www.hiia.af
: cultural@hiia.af
: ۰۲۰۲۵۱۱۹۷۶

بسم الله الرحمن الرحيم

لړ لیک

سریزه

په نړۍ کې داسې وګړي شته چې له خپل چارۍ او شهوت غوښتنې څخه خالي نهٔ دي، او دغه شهوت غوښتنې او خپل چاریتوب د ټولو بدیو بیخ او د فتنو اصلي رګ دی چې عقلا او شرعا د هغهٔ بندول اړین دي. د انسان وژنې او وینې تویونې، غلا او لارې وهنې، چور او چپاول او داسې نورې کومې ناامنۍ چې راپېښېږي لامل یې همدا خپل غرضي او شهوت غوښتنه ده. نو لهٔ همدې امله اړتیا پیدا شوه چې د دغو مفاسدو او بدمرغیو د بندولو لپاره یو ټولنیز ځواک وي چې د هیواد وګړي لهٔ هر اړخیز ظلم او زیاتي څخه خوندي کړای شي او د پاچاهۍ په دننه کې لهٔ ظالم څخه مظلوم ته خپل حق ورکړای شي او د هېڅ زورواکي دا قدرت نهٔ وي چې هغه کوم کمزورۍ کس کېکاږي او د خلکو ارامي او امنیت له ګواښ سره مخ کړي. د دغسې اشخاصو د مخنیوي لپاره باید یو ټلنیز ځواک شتون ولري چې د هیواد کورنیو او بهرنیو فسادونو او نا امنیو مخ ډب کړي، د دغه ټولنیز ځواک نوم حکومت او سلطنت دی.

ولسونه له پاچا او امیر پرته داسې دي لکه د سیند کبان، چې لوی کبان یې کوچني کبان تر ستوني لاندې تېرولای شي او د حال یې کومه پوښتنه هم نهٔ شي کېدلای. د پاچا مثال د یوې ډیوې دی چې په کوم کور کې روښانه وي او بیلابیل خلک د دغې ډیوې په رڼا کې خپل کارونه ترسره کوي، او که په یوځل دغه ډیوه مړه شوه او تیارهٔ خپره شوه نو د دې کور دننه او بهر چې څومره ماران لړمان او نور ژوي چې په خپلو غارونو کې پټ شوي وي دباندې راوځي او خلک لهٔ خطر سره مخ کوي. دې ته ورته که پاچا شتون ونهٔ لري نو د ټولو غلو چپاول ګرو او خیانتګرو مخه خلاصېږي، بیا چې څهٔ کیږي هغه به کیږي. الله مو دې ترې وساتي.

آمین

د امام یا پاچا د درولو اړتیا

لکه څرنګه چې د امام ټاکل په نصوصو او اجماع ثابت دي دې ته ورته عقلا هم ثابت دي. ځومره چې خلک د قدرت او حکومت په ذریعه حق ته غاړه ږدي، د قرآن د تبلیغ په ذریعه یې نه ږدي، چې دا مطلب په لاندې آیت کریمه کې ثابت دی، الله تعالی فرمایي: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ الحدید : ۲۵.[۱]

ژباړه : (مونږ خپل پیغمبران له روښانه څرګندو نښانو او لارښوونو سره ولېږل؛ او له هغو سره مو کتاب او تله نازل کړل، تر څو خلک پر عدل ولاړ وي. او اوسپنه مو راکوزه کړه چې په هغې کې ډېر زور دی).

په دې خبره کې اختلاف دی چې د امام ټاکل واجب دي او که نه؟ او وجوب یې په کومه طریقه دی؟

جاحظ، کعبي، ابو الحسین او اسماعیله په دې آند دي چې د امام ټاکل پر مونږ واجب نه، بلکې په الله تعالی واجب دي.

اهل سنت وایي چې د امام ټاکل د شریعت له مخې واجب دي.

معتزله او زیدیه ډله وایي چې د امام ټاکل د عقل له مخې واجب دي.[۲]

د اهل سنتو ځینې دلائل دا دي :

امت مسلمه د رسول الله ﷺ له وفات څخه وروسته ډېر اړین کارونه ترسره کړي؛ چې لومړی یې امام ټاکل و، آن دا چې د رسول الله ﷺ تر ښخولو یې هم وړاندې کړ.

دویم دا چې رسول الله ﷺ فرمایي : (څوک چې ومړ او د خپلې زمانې له امام څخه خبر نهٔ و، نو دی په جاهلیت کې مړ دی).

---

[۱] . اضواء البیان: ۱ ټوک ۱۲۱ مخ

[۲] . شرح المواقف : ۸ ټوک ۳۴۵ مخ

دربیم دا چې ابو بکر ﷺ په خپل مشهوره خطبه کې چې د رسول الله ﷺ د وفات پر مهال یې ورکړه داسې ویلي ؛ (باخبره ووسئ ! محمد ﷺ وفات شو، او دغه دین یو څوک غواړي چې خدمت یې وکړي).

صحابه کرامو ټولو دا خبره ومنله او هیڅ داسې ونه ویل چې زمونږ ورته اړتیا نشته، بلکې ټول په یوه خوله شول.[1]

ځلورم دا چې زیات شمیر شرعي واجبات تر امام پورې تړلي وي لکه وړاندې چې ورته اشاره هم وشوه. **(والمسلمون لابد لهم من امام يقوم بتنفيذ أحكامهم وسد ثغورهم وتجهيز جيوشهم وأخذ صدقاتهم وقهر المتغلبة والمتصلصة وقطاع الطريق واقامة الجمع والأعياد وقطع المنازعات، الخ)**

یعني د مسلمانانو له امام څخه خلاصون نشته هغه احکام پلي کړي، پولې وساتي، د لښکرو اکمالات وکړي، پوځ په جنګي وسایلو سنبال کړي، د خلکو زکاتونه او صدقات راټول کړي، سرکشه خلک، غلۀ او قطاع الطریق وځپي او مغلوب یې کړي، د جُمعو او اخترونو لمونځونه ادا کړي، د خلکو ترمنځ د شخړو او جنجالونو فیصلې وکړي، د حقونو په باب کې د شاهدانو ګواهي قبوله کړي، کوم ماشومان چې اولیاء او خپلوان نه لري د هغو د نکاح پیره پر غاړه واخلي، د غنیمتونو وېش وکړي، او دې ته ورته هغه کارونه چې عام خلک یې نه شي کولی هغه تر سره کړي.[2]

د محمد بن عوف بن سفیان الطائي په روایت کې راځي؛ (**الفتنة إذا لم يكن إمام يقوم بأمر الناس**) یعني فتنه هغه وخت ده چې په خلکو کې امام شتون ونۀ لري.

له عمر ﷺ څخه روایت دی هغه مبارک فرمایي : (**لا إسلام إلا بجماعة ولا جماعة إلا بالأمارة ولا أمارة إلا بالطاعة**) یعني د اسلام زور او قوت له اتفاق پرته نه راځي، او اتفاق پرته له امارت څخه نۀ راځي، او امارت پرته له اطاعت څخه (چې په روا کارونو کې وي) نۀ قوي کیږي.

[1] . شرح المواقف : ۸ ټوک ۳۴۶ مخ
[2] . النبراس : ۵۱۳ مخ

په دې خبره هم پوهېدل اړين دي چې د امامت مسئله په اصل کې د علم کلام له موضوع څخه نه، بلکې د فقهاو له موضوع څخه ده. خو د کلام علماء ځکه له امامت څخه بحث کوي چې روافضو دا مسئله له اصولو څخه شمېرلې ده. او که دا لامل نه وای؛ نو بيا خو دوی له فروعو څخه بحث نۀ کاوۀ. او زمونږ په وړاندې د امامت مسئله له اصولو څخه نۀ ده، کله چې د کلام علماو ترې بحث وکړ؛ نو په همدې اعتبار سره دا مسئله فقهاو دوی ته پرېښوده.[1]

په دين کې د سياست ځای او مرتبه

په سر کې غواړو په اسلامي او شرعي سياست باندې يو څو کرښې وليکو، نو ښه به دا وي چې لومړی يې په اصولو باندې په لنډه توګه خبرې وکړو:

له نصرانيانو څخه دا خبره مشهوره ده چې دوی د دين او سياست تر منځ توپير کوي، د دين په خلاف د دوی يو مشهور شعار دی چې (د پاچا کارونه پاچا ته پرېږدئ او د الله کارونه الله ته) يعنې دين له سياست، او سياست له دين سره هېڅ اړيکه نۀ لري. دغې باطلې نظريې په دې وروستيو وختونو کې د (العلمانيه او سکولرزم) په نامه شهرت پيدا کړی، چې دين يې د ژوند له ټولو اړخونو څخه اېستلی دی.

دغه نظريه په حقيقت کې يو ډول شرک دی، په داسې حال کې چې دين ته په مادي ژوند کې په هېڅ ډول اړيکې قايل نۀ دي. دين يوازې په څو رسمونو او عباداتو پورې بند بولي چې انسان يې يوازې په ګوښه او عبادت ځای کې ترسره کوي، نو په دې توګه الله جل جلاله يوازې په عباداتو کې الله دی، او د دنياوي چارو لپاره کوم بل خدای دی (الله مو دې له داسې عقيدې څخه وساتي).

له همدې کبله د اسلامي دين راسخو عالمانو د دغې نظريې په هر ځای او هر وخت کې سخت مخالفت کړی دی. ځکه چې د دې نظريې په اسلام کې هېڅ ځای نشته، اسلام د توحيد په عقيده باندې په بشپړه توګه ولاړ دين دی او د ژوند په ټولو چارو کې په الهي احکام باندې روان دين دی چې په دې الهي احکامو کې سياست او اقتصاد دواړه په بشپړه توګه داخل دي. نو د اسلامي

---

[1]. فيض الباري : ۴ ټوک ۴۹۸ مخ

دين په عالمانو لازمه ده چې د دغې نظريې په سخته توګه مخالفت وکړي، او کوي يې الحمد لله.

البته د اسلام ځينو عالمانو په دې لړ کې له څۀ افراط څخه کار اخستی دی چې سياست او حکومت يې نږدې د اسلامي دين اصلي موخه او مقصد ګرځولی دی او عبادات يې د دې کار لپاره وسيله ګرځولې ده. دا ډول نظريات او عقايد هم غلط دي، ځکه چې په اسلام کې د مسلمانانو لپاره لوړه موخه عبادت دی، او سياست يا حکومت د هغه لپاره وسيله ده. له دې نظريې څخه دوه لويې تېروتنې منځ ته راځي:

لومړی : هر کله چې عبادات د الهي حکومت د تأسيس وسيله وګرځي، بيا دوی بالذات مقصود نه دي. نو که يو څوک دا وسايل پرېږدي او په نورو وسايلو حکومت لاسته راوړي نو بيا به يې کوم مانع مخه ونۀ نيسي، ځکه چې عبادات خو مقصود نه دي.

دويم: دا چې دخلکو له وسايلو سره يوه عادي اړيکه ده هغه هم داړتيا پر مهال، چې په همدې بنا يې يوه موقته انتقالي مرحله بولي او د ژوند پايله يې نۀ بولي.

خلاصه دا چې ځينو عالمانو دومره تمرکز پرې کړی چې دوی ټول دين او اسلام سياست ګرځولی په بدل د دې کې چې سياست دين وګرځوي. خو حق دا دی چې سياست د دين يوه برخه ده نه ټول دين. سياست له دين سره داسې اړيکه لري لکه تجارت يې چې له دين سره لري، نو لکه څنګه چې تجارت او اقتصاد د مسلمانانو لپاره اصلي او اساسي موخه نۀ ده بلکې د مادي ژوند لپاره يوه وسيله ده، همدا راز سياست هم د دين د ترلاسه کولو او معنوي ژوند لپاره يوه وسيله ده، نه دين.[1]

په اسلام کې حکومتي نظام

د شرعي سياست احکامو ته په کتو سره دا روښانه کيږي چې په قرآن او حديث کې د حکومت د جوړولو کوم ځانګړی شکل نۀ دی تر سترګو شوی، او نه يې په دې اړوند کومه ځانګړې لاره ټاکلې ده. خو اړينه خبره دا ده چې په حکومتي نظام کې د هغه اصولو رعايت په هر وخت او هر ځای کې وشي

[1] . دا مسئله د فتح الملهم په ۹ ټوک ۲۲۶ مخ کې په بشپړه توګه وګورئ.

کوم چې شريعت ټاکلي دي، د حکومت جزئيات او تفاصيل که په هر شکل کې وي خو چې له قرآن او حديث سره او د خلفاء راشدينو له اصولو سره مخالف نه وي کوم باک نه لري. هغه اصول چې شريعت وضع کړي او ټاکلي په لنډه توګه يې دلته بيانوو. وَاللهُ ﷻ هُوَ الْمُوَفِّق.

١ ــ حکم به په هر څهٔ کې د الله تعالی وي

د اسلام د سياسي احکامو له اصولو څخه لومړی اصل دا دی چې په اسلامي نظام کې حقيقي حاکم الله تعالی دی، هېڅ حاکم او حکومت نشي کولی چې د قرآن مخالف قانون جوړ کړي. دا هغه اصل دی چې د اسلام سياسي نظام له ټولو دموکراسي او دکتاتوري نظامونو څخه جلا کوي. ځکه چې دموکراسي نظام پرته له کوم قيد او شرط څخه د قانون د جوړولو واک خلکو ته سپاري او دکتاتوري نظام د حکم ټول واک هغه حاکم او پاچا ته سپاري چې په خپلو احکامو کې د کوم بل قدرت تر واک لاندې نه وي. خو د دې په خلاف په اسلامي نظام کې به هرومرو د حاکم حکم او حکومت د قرآن او حديث تابع وي، تر دې چې که په ګناه امر وکړي اطاعت يې په خلکو واجب نهٔ دی.

٢ ــ د امام ټاکل د اهل حل وعقد شورا ته سپارل شوي

د امام ټاکنه به اهل حل وعقد کوي. خلافت نه وراثت دی لکه په امپراطوري نظام کې، او نه د عسکرو په زور کېدای شي لکه په دکتاتوري نظام کې، او نه خو ناپوهانو ته سپارل کېدای شي لکه په دموکراسي نظام کې. بلکې دا کار به اهل علم او اهل خِبره کوي او په اجتماع او شورا د مسلمانانو سره به کيږی. حضرت عمر ﷺ فرمايي : "چا چې له مسلمانانو سره د مشورې پرته له چا سره بيعت وکړ نو دا بيعت يې د اعتبار وړ نه دی، نږدې ده چې تابع او متبوع دواړه ووژل شي".[١]

او دا يې هم ويلي دي چې : "زه په دې پوهېږم چې خلک وايي د ابوبکر ﷺ خلافت ناڅاپه و، ناڅاپه و خو الله تعالی دی (ابوبکر ﷺ) له شر څخه وژغورهٔ، خو خلافت پرته له مشورې نهٔ شي کېدای".[٢]

---

١ . اخرجه البخاري في رجم الحبلى من الزنا.

٢ . اخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه : ١۴ ټوک ۵۶٣ مخ

۳ – دا لازمي ده چي امام به عادل وي: يعني چي حاكم او خليفه به د اهليت په صفاتو باندې موصوف وي چي هغه اووه (۷) صفتونه دي:

لومړی يې دا دی چي امام بايد عادل وي.

دويم دا دی چي علم به لري چي په نويو پېښو باندې په خپله وپوهېږي.

درېيم دا دی چي حواس به يې روغ وي لکه؛ غوږونه، سترګي او ژبه، ترڅو هغه هرڅۀ وپېژني چي په دې حواسو پېژندل کېږي.

څلورم دا دی چي اندامونه به يې روغ وي ترڅو پر خپل مټ حرکت او کړای شي او بشکته او پورته کېدل وکولای شي.

پنځم دا دی چي امام به خاوند د رأي وي ترڅو د ولس د سياسي چارو او د مصالحو تدبير او سمون وکولای شي.

شپږم دا دی چي شجاعت او زړورتيا به لري ترڅو حدود او پولي وساتي او له دښمن سره جهاد وکولای شي.

اووم دا دی چي د نسب خاوند به وي لکه قريشي. خو دا شرط اختلافي دی.

نن سبا په ډېرو جمهوريتونو کي دغه اوصاف نه موندل کېږي، نو په دغه نظامونو کي د فاسقو او يا د جاهلانو په ټاکنه کي کوم مانع شتون نۀ لري. او په اسلام کي په اهل حل وعقد باندې د داسي يو کس ټاکل واجب دي چي دغه شرطونه په کي پوره وموندل شي.[1]

پاچاهي مسؤليت دی حق نۀ دی

د شرعي سياست له اصولو څخه يو دا دی چي حکم او امر يو مسؤليت دی، داسي حق نۀ دی چي د دې پر مټ به څوک د دنيا ګټي ترلاسه کول غواړي، بلکي دا دحاکم په لاس کي يو خطرناک امانت، او د دۀ تر غاړي يو لوی عهد دی. الله ﷻ فرمايي : ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ﴾ النساء ۵۸.

ژباړه: (ای مؤمنانو! الله تعالی تاسي ته حکم کوي چي امانتونه د هغو اهل ته وسپارئ).

---

[1] . فتح الملهم شرح صحيح المسلم : ۹ توک ۲۲۸مخ.

رسول الله ﷺ ابو ذر ﷺ ته وفرمايل : " **يا أبا ذر إنك ضعيف وإنها أمانة وإنها يوم القيامة خزي وندامة إلا من أخذها بحقها وأدى الذي عليه فيها** ".[1]

ژباړه : (ای ابو ذره ! ته کمزوری يي او دا يو امانت دی، او دا د قيامت په ورځ يو رسوايي او پښېماني ده. مګر هغه به پښېمانه نهٔ وي چي د امارت په حقوقو يي عمل کړی وي او پهٔ دې پورې تړلي واجبات چي پر دهٔ دي هغه يي ادا کړي وي).

څوک چي پهٔ خپله د امارت غوښتنه وکړي هغهٔ ته بايد ونهٔ سپارل شي

عبد الرحمن بن سمره ﷺ فرمايي : ماته رسول الله ﷺ وفرمايل : " ای عبد الرحمانه ! د امارت غوښتنه مهٔ کوه ځکه چي که تاته امارت ستا په غوښتنه درکړل شي، د هغهٔ د ترسره کولو مسؤليت او عهده ستا پر غاړه اوړي، او که ستا له غوښتني پرته دروسپارل شي، د دې په ترسره کولو کي له تا سره د الله تعالی له لورې مرسته کيږي".

دې ته ورته امام مسلم د ابو موسی ﷺ په روايت حديث راوړی هغه مبارک فرمايي : له ماسره دوه سړي رسول الله ﷺ ته لاړل او د امارت غوښتنه يي وکړه، رسول الله ﷺ ځواب ورکړ چي "مونږ هغه چاته کار نه سپارو چي په خپله يي وغواړي". اوس نو زمونږ د وخت نوماندان او د دوی حرص وګوره او د رسول الله ﷺ وينا وې.

شورا او د سلا مشورې وجوب

په امام واجبه ده چي په هغه چارو کي چي د هغې په اړوند په نصوصو کي څه نهٔ وي ويل شوي له اهل حل وعقد سره سلا مشوره وکړي، او دا سلا مشوره کول د الله تعالی د امر په بنا واجبه ده، الله تعالی فرمايي: (وَشَاوِرۡهُمۡ فِي ٱلۡأَمۡرِ) آل عمران : ۱۵۹.

ژباړه: (او د دين په چارو کي هغوی ته هم په مشوره کي برخه ورکړه).

[1] . صحيح مسلم : ۳ ټوک ۱۴۵۷ مخ

فقهاء کرامو ویلي : کوم امیر چې سلا مشوره پرېږدي، هغه د عزل مستحق دی. ابن عطیه رحمه الله فرمایي : (سلا مشورې د شریعت له قواعدو، او له لویو احکامو څخه دي. او څوک چې له عالمانو او دیندارو سره سلا مشورې نه کوي عزل یې واجب دی، او په دې خبره کې اختلاف هم نشته). دا خبره ابو حیان رحمه الله په بحر محیط کې په ۳ ټوک ۹۹ مخ کې رانقل کړې ده.

اوس راځو دې خبرې ته چې آیا شورا کاشفه ده او که ملزمه؟ یعنې چې کله د امام او شورا نظریې سره مختلفې شوې، نو په دې صورت کې به څۀ کیږي؟ آیا د شورا پرېکړه په امام واجبه ده او که نه؟ په دې مسئله کې اختلاف دی، ځینې عالمان وایي چې شورا کاشفه ده ملزمه نۀ ده ځکه چې الله تعالی فرمایي: ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ آل عمران : ۱۵۹.

ژباړه : (نو بیا چې ستا اراده په کوم شي ټینګه شي؛ نو پر الله توکل وکړه).

او ځینې علماو اکثریت ته اعتبار ورکړی. خو د فتح الملهم مصنف وایي: هغه څۀ چې د رسول الله ﷺ له سیرت او د خلفاء راشدینو څخه د شورا په اړوند روښانه دي هغه دادي؛ چې امام په سلا مشوره کې ملزم نه دی، یوازې مشوره کول پرې لازمه ده چې د مسئلې ټول اړخونه روښانه شي، بیا چې دی د مشورې هر اړخ غوره کوي د دلیل د قوت پرمټ به وي نه په اساس د اکثریت.

د خلفاء راشدینو په زمانه کې دا کار په همدې توګه چلېدۀ، له همدې امله ابوبکر صدیق رضي الله عنه د جیش اسامه د چمتوالي پر مهال، او همدا راز د زکات له منکرینو سره په جهاد کولو کې په خپله رایه او نظریه عمل وکړ، سره له دې چې د اکثریتو رایه د دۀ مبارک په خلاف وه.

په دې خبره کې دا راز دی چې کله یو امیر په ټولو شرطونو او صفتونو د امارت باندې سنبال وي نو د الله تعالی له لورې ورسره مرسته کیږي، نو د دۀ رایې ته په نورو رایو باندې ترجیح ورکوله کیږي، او چې کله رایې سره مختلفې شي نو د یوې لورې ترجیح ته خو بیا خامخا اړتیا وي.

دا هغه امام دی چې د امارت او امامت د ټولو شرایطو او صفاتو مستجمع وي او د رایې له ضعف او خیانت څخه خالي وي. که دا ډول امام نۀ پیدا کیږي،

بیا که دستور او قانون ورته جوړ کړای شي او امام پرې مکلف کړای شي نو په مهمو چارو کې به دی د اهل شورا د اکثریت تابعداري کوي.[1]

تولټاکنې یا انتخابات د اسلام له مخې

پوښتنه : آیا ښځې ته د شریعت له مخې روا دي چې نوماند شي او یا چا ته رایه ورکړي؟

ځواب : د ښځو په اړوند خو ډېر آیتونه او حدیثونه راغلي چې دوی دې په کور کې کېني، الله تعالی فرمایي : ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ الأحزاب : ۳۳.

ژباړه : (او په خپلو کورنو کې مېشتې اوسئ).

نو د دې نصوصو په بنا ښځو ته د شورا غړیتوب یا په تولټاکنو کې درېدل کتاب حرام بللي. ښځې د فطرت او خلقت له لحاظه او هم د عقل او دین له لحاظه کمزورې مخلوق دی د دې ستر مسؤلیت وس نه لري، باید دا کار ونهٔ کړي. د دوی تېښتول کېدل او یرغمل کېدل د دې خبرې شاهد دی چې په دوی کې د سړیو برابر کمالات نشته، البته په عامو ښځو کې.

د هوښیارانو او حکیمانو نصیحت دی چې له هغه چا سره مشوره مهٔ کوي چې له ښځو سره زیاته ناسته پاسته لري.[2]

اهل حل وعقد څوک دي؟

اهل حل وعقد علماء کرام، مجتهدین، د قوم مشران او غوره خلک دي چې د دوی په رایه به امام ټاکل کېږي، دوی د مسلمان ولس د استازو حیثیت لري.

امام ماوردي رحمه الله وایي: که څوک نهٔ وهٔ چې امامت وکړي، نو له خلکو څخه دې دوه ډلې وټاکل شي چې یوه یې د مسلمان ولس لپاره یو امام خوښ کړي، او دویمه ډله به اهل امامت وي چې له هغو څخه یو امام شي. نو د امامت د مسئلې مسؤلیت دې دواړو ډلو ته ور ترغاړه شو، که په امامت کې کوم ځنډ راغی نو په ولس به کومه ګناه نهٔ وي.

---

[1] . دا بیان په لنډه توګه له فتح الملهم : ۹ توک ۲۳۰ مخ څخه راوړل شو.
[2] . دستور الاسلام : ۹۶ مخ – د مولانا محمد ادریس کاندهلوي ﷺ تصنیف.

د اهل حل وعقد شرطونه

د امام ماوردي له نظره اهل حل وعقد درې شرطونه لري :

لومړی يي بشپړ عدالت دی؛ عدالت هغه قوه ده چي خپل خاوند دې ته اړ کوي چي تقوا او ميړانه په ځان لازمه کړي. مراد له تقوا څخه دا ده چي د شريعت ټولو حکمونو ته غاړه کيږدي، او له ممنوعاتو (ناروا) څخه يي ځان وساتي.

دويم يي علم دی؛ او علم ځکه شرط دی چي د امارت مستحق په هغه صفاتو او شرطونو سره وپيژني کوم چي په امير کي بايد وي.

دريم يي رايه او حکمت دی؛ تر څو دوی هغه څوک د امارت لپاره غوره کړي چي هغه د امت لپاره ډېر په خير وي، او د چارو د سمون ښه وړتيا ولري.[1]

آيا د امام په ټاکلو کي د اهل حل وعقد او اهل علمو اکثريت ته اعتبار شته؟

د امام په ټاکنه کي دا اړينه ده چي د اهل حل وعقد د شورا د اکثريت پلوي به ورسره وي.[2]

که د اهل حل وعقد شورا د امام يا وکيل ټاکنه ونهٔ کړي، بيا د لاندې حديث مفهوم څوک نهٔ شي عملي کولای :

عبد الله بن عباس ﵄ فرمايي چي رسول الله ﷺ فرمايلي: " که چا داسي شخص وټاکهٔ چي په هغه قوم يا ټولي کي له هغهٔ پرته بل داسي څوک وه چي لهٔ هغهٔ څخه الله تعالی راضي و (يعني د دهٔ په پرتله نېک شخص و)، او دی پوهېدهٔ هم، (يعني نېک سړی يي پېژندهٔ) او هغه يي پرېښود، (يعني له دې ښهٔ سړي پرته يي بل څوک وټاکه)، نو دې ټاکونکي لهٔ الله تعالی او د هغهٔ رسول ﷺ او د مسلمان ولس سره خيانت وکړ".[3]

---

[1] . الفقه الاسلامي وأدلته : ۶ ټوک ۶۸۵ مخ

[2] . فيض الباري : ۴ ټوک ۵۹ مخ

[3] . الطبراني

د امام د ټاکنې غوره لارې

په ازالة الخفاء کې په دې اړه داسې ویل شوي:

مسئله در طرق انعقاد خلافت: انعقاد خلافت بچهار طريق واقع شود.

طريق اول: بيعت اهل حل و عقد است از علماء و قضات و امرا و وجوه ناس كه حضور ايشان متيسّر شود واتفاق اهل حل وعقد جميع بلاد اسلام شرط نيست؛ زيرا كه آن ممتنع است و بيعت يك دو كس فائده ندارد زيرا حضرت عمر رضى الله عنه در خطبه آخر خود فرموده اند "فَمَن بَايعَ رجلا علي غير مشورةٍ من المسلمينَ فلا يُبَايَعُ هو والذي بايعه تَغِرَّةً أن يُقتَلاَ".[1] و انعقاد خلافت حضرت صديق اكبر رضي الله عنه بطريق بيعت بوده است.

طريق دوم : استخلاف خليفه است. يعنى خليفه عادل به مقتضاى نصح مسلمين شخصي را از ميان مستجمعين شروط خلافت اختيار كند و جمع نمايد مردمان را و نص كند باستخلاف وى و وصيت نمايد باتباع وى پس اين شخص ميان سائر مستجمعين شروط خصوصيتى پيدا كند وقوم را لازم است كه همان را خليفه سازند و انعقاد خلافت حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه بهمين طريق بود.

طريق سوم: شوراى است به اين صورت كه خليفه شائع گرداند خلافت را در ميان جمعى از مستجمعين شروط وگويد از ميان اين جماعه هر كرا اختيار كنند خليفه او باشد، پس بعد موت خليفه تشاور كنند ويكى را معين سازند واگر براى اختيار شخصى را يا جمعى را معين كند اختيار همان شخص يا همان جمع معتبر باشد وانعقاد خلافت ذى النورين رضي الله عنه بهمين طريق بود كه حضرت فاروق اعظم رضي الله عنه خلافت را درميان شش نفر شائع ساختند وآخرها عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه براى تعيين خليفه مقرر شد وايشان حضرت ذي النورين را اختيار نمود.

طريق چهارم: استيلاء است، چون خليفه بميرد وشخصى متصدى خلافت گردد بغير بيعت واستخلاف وهمه را بر خود جمع سازد بايتلاف قلوب يا بقهر

[1]. صحيح البخاري : ۸ توک ۲۱۰ مخ

ونصب قتال خليفه شود ولازم گردد بر مردمان اتباع فرمان او در آنچه موافق شرع باشد و اين دو نوع است:

يكى آنكه مستولى (شخصى كه بر خلافت استيلاء پيدا كرده) مستجمع شروط باشد وصرف منازعين كند بصلح وتدبير از غير ارتكاب محرمى واين قسم جائز است ورخصت. وانعقاد خلافت معاويه بن ابي سفيان ﵁ بعد حضرت مرتضى ﵁ وبعد صلح امام حسن ﵁ بهمين نوع بود.

ديگر آنكه مستجمع شروط نباشد و صرف منازعين كند بقتال و ارتكاب محرم و آن جائز نيست و فاعل آن عاصى است ليكن واجب است قبول احكام او چون موافق شرع باشد، و اگر عمال او اخذ زكات كنند از ارباب اموال ساقط شود چون قاضى او حكم نمايد نافذ گردد حكم او، و همراه او جهاد مى توان كرد و اين انعقاد بنابر ضرورت است؛ زيرا كه در عزل او افناى نفوس مسلمين و ظهور هرج و مرج شديد لازم مى آيد و بيقين معلوم نيست كه اين شدائد مفضى شود بصلاح يا نه؟ يحتمل (احتمال دارد) كه ديگرى بدتر از اول غالب شود پس ارتكاب فتن كه قبح او متيقن به است چرا بايد كرد براى مصلحتى كه موهوم است ومحتمل! و انعقاد خلافت عبدالملك ابن مروان و اول خلفاى بنى عباس بهمين نوع بود.

بالجمله اگر شخصى متفرد باشد در زمان خود بشروط خلافت يا جمعى هستند متصف بشروط خلافت و اين شخص افضل همه است منعقد نشود خلافت او بغير يكى از طرق مذكوره زيرا كه بصفتى كه وى دارد بدون تسلط يا بيعت خلاف منقطع نشود و فتنه ساكن نگردد؛ لهذا جماعه از صحابه بعد انتقال آنحضرت صلى الله وعليه وسلم برفيق اعلى مبادرت كردند به بيعت حضرت صديق ﵁ و اكتفا نه نمودند بر افضليت او.

و اهل علم تكلّم كرده اند در آنكه خلافت حضرت مرتضى ﵁ بكدام طريق از طرق مذكوره واقع شد؟

به مقتضاى كلام اكثر آنست كه به بيعت مهاجرين و انصار كه در مدينه حاضر بودند خليفه شدند و اكثر نامه هاى حضرت مرتضى كه بأهل شام نوشته اند شاهد اين معنى است.

و جمعی گفته اند که بشورا انعقاد خلافت ایشان شد زیرا که مشوره استقرار یافت بر آنکه خلیفه عثمان ﷺ باشد یا علي ﷺ چون عثمان نماند علي متعين شد.[1]

د شریعت په پلي کولو کې د امت استخلاف

د فقه اسلامي مصنف وايي : خلک د الله تعالی له لورې د الهي احکامو په تبلیغ، تقریر او پلي کولو کې وکیلان دي، او د احکامو د مدلولاتو فهم او پوهه د سلطې او اجتهاد له لارې ښخه ده. او دا د خلکو توکیل د احکامو په رسولو کې د الله تعالی لهٔ دې قول ښخه څرګندېږي: ﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً ﴾ البقرة : ۳۰

ژباړه : هغه وخت په زړه کړه چې کله ستا رب فرښتو ته ویلي وؤ چې " زه په ځمکه کښې د يو خليفه پيدا کوونکی يم ".

نو کله چې نص قرآني په داسي توګه راغلی وي چې په استخلاف د ځيني رسولانو او انبياو عليهم السلام دلالت کوي، نو له دوی ښخه وروسته نور انسانان هم د ځمکې خلفاء دي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي : ﴿ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ ﴾ الأعراف : ۶۹

ژباړه : ستاسي رب د نوح ؑ له قوم نه وروسته تاسي د هغه په ځای کښېنولئ.

﴿ ثُمَّ جَعَلْنَٰكُمْ خَلَٰٓئِفَ فِي ٱلْأَرْضِ مِنۢ بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴾ يونس : ۱۴.

ژباړه : اوس له هغو نه وروسته مونږ تاسي ته په ځمکه کښي د هغوی ځای درکړيدی، تر څو وګورو چې تاسي څنګه عمل کوئ.

﴿ وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ ٱلْأَرْضِ ﴾ الأنعام : ۱۶۵

ژباړه : الله تعالی هماغه ذات دی چې هغهٔ تاسي د ځمکي خليفه ګان وګرځولئ.

[1]. ازالة الخفاء عن خلافة الخلفاء : ج۱/ ص۶

په خلیفه او وکیل کې خو بل څۀ نشته مګر دا چې دی د هغه چا امرونه اجرا کړي چې دی ځیني وکیل او یا ځای ناستی دی، الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ النساء : ٥٨

ژباړه : مسلمانانو ! الله تعالی تاسي ته حکم کوي چې امانتونه د هغو اهل ته وسپارئ، او کله چې د خلکو په مینځ کښې فیصله کوئ نو په عدالت سره يې وکړئ.

په بل آيت مبارک کې فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنكُمْ﴾ النساء : ٥٩

ژباړه : ای مؤمنانو ! د الله ، رسول او هغو کسانو اطاعت وکړئ چې له تاسي څخه د امر خاوندان وي.

دغه وروستي آيت د اسلامي شريعت هغه ټول مصادر رانغښتي چې هغه له يوې چيني څخه اوبۀ کبري چې هغه الهي وحې ده. هغه مصادر په دې ډول دي:

لومړی قرآن کريم دی؛ چې د دې د احکامو پلي کول د الله ﷻ په اطاعت کې راځي.

دويم سنت نبوي ﷺ دی؛ چې دا د هغه څۀ بيانونکی دی چې د الله تعالی لۀ لورې راغلي، پۀ دې باندې عمل کول د رسول الله ﷺ په اطاعت کې راځي.

دريیم اجتهاد يا د فکر د خاوندانو اجماع ده، او دا هغه ځانګړي خلک دي چې د عامو خلکو په ديني او دنيوي چارو پوهيږي، چې هغه؛ حاکمان، اميران، علماء، د لښکرو رئيسان او په سياسي، ټولنيزو او اقتصادي (صناعت، زراعت، او په نورو فني) چارو کې پوهان دي.

او اجماع هم هغه د اعتبار وړ ده چې د شريعت او يا د مصلحت پر بنسټ وي، چې د عام امت د ارادې تمثيل وکړای شي. پۀ ځانګړې توګه که مونږ د امام غزالي رحمه الله قول غوره کړو چې اجماع د تر علماو پورې نۀ محدوده وي

بلکي عوام هم له علماو سره ګډوي ترڅو تري اجماع جوړه شي. نو دغه اجتهادونه او اجماع ګاني هم د اسلامي شريعت په مصادرو کي بلل شوي دي.[1]

په عهد او استخلاف (په وصيت) سره امام ټاکل

ولاية العهد دا دی چي حاکم يا پاچا لهٔ يو معلوم شخص سره په هغهٔ کي د ځانګړو صفاتو د شتون لهٔ امله ژمنه وکړي چي د دهٔ لهٔ مرګ څخه وروسته به خليفه وي، مهمه نهٔ ده چي دا خليفه نيږدې وي لکه يزيد بن عبد الملک، او يا نيږدې نهٔ وي لکه عمر بن عبد العزيز.

د فقهاء کرامو رايه دا ده چي د امام ټاکنه د ژمني او وصيت له لارې روا ده. خو چي په ولي عهد کي د خلافت شرطونه پوره شتون ولري، او له دهٔ سره د ولس بيعت په تمامه معنی وشي، نو دا بيعت د پخواني خليفه د وړاندويني او پيشنهاد پر ځای دی.

او الماوري په احکام السلطانيه کي ويلي چي د ژمني او وصيت له لارې امامت او پاچاهي د پخواني امام له لورې په روا والي باندې اجماع راغلي ده او صحت يي اتفاقي دی. د دوه لاملونو له کبله مسلمانانو په دې کار باندې عمل کړی او هيڅا بد نهٔ دی بللی؛

يو دا چي ابو بکر ﷺ د عمر ﷺ په هکله عهد او وصيت وکړ، او مسلمانانو دا ژمنه او وصيت ثابت وګرځاوهٔ او قبول يي کړ.

دويم دا چي عمر ﷺ عهد او وصيت اهل شورا ته وکړ، نو د مسلمانو يي دغې دا وصيت قبول کړ او په دې شورا کي داخل شول، چي دا د هغه وخت عمده خلک وو، او په دې وصيت او عهد باندې يي د صحت باور درلود.

او دا خو يوه اړينه خبره ده چي د خلافت شرطونه بايد پهٔ ولي عهد کي شتون ولري، لکه چي دی به امين وي، پرهيزګار به وي، ثقه به وي، مخلص به وي او د مسلمانانو لپاره به خير خواه وي.

[1] . لهٔ "فقه اسلامي و أدلته" څخه په لنده توګه : ۸ ټوک ۶۱۳۵ مخ.

الماوردي په احکام السلطانيه کې په ۹ مخ کې وايي : که امام پهٔ خلافت سره هغه چا ته وصيت وکړي چې په هغه کې د خلافت صفات شتون لري، دا عهد صحيح دی خو د ولي عهد تر منلو پورې موقوف دی.

او د امامت شرطونه په هغه وخت کې د اعتبار وړ دي چې دهٔ ته کله وصيت وشي، نو که ولي عهد کوچنی او يا فاسق وي نو بيا يې خلافت نه صحيح کېږي، تر هغې چې اهل اختيار (هغه حاکم چې دهٔ ته يې د خلافت وصيت کړی) خپل وصيت او ژمنه له سره وکړي. او دغه وصيت او ژمنه له دواړو پېښو څخه (کومه چې د ابو بکر ﵁ ټاکنه وه عمر ﵁ لره، او د عمر ﵁ ټاکنه وه اهل شورا لره)، ډېر ښهٔ څرګندېږي، نو په يقيني ډول سره د ټاکلو او انتخاب معيار، د ولس چارې او مصلحتونه په نظر کې نيول وو او پوره والی د شرطونو وو په هغه چا کې چې هغهٔ ته عهد سپارل کېدهٔ.

او پهٔ ولي عهد باندې د ولس رضامندي او خوښي هم يو اساسي کار دی، او دا د بصرې د يو شمېر علماو رايه هم ده چې، د ولي عهد د مسؤليت او واکمني په خلکو باندې په دې شرط لازمېږي چې له ولس څخه هغه خلک چې د واک او اختيار څښتن دي د ولي عهد په بيعت باندې راضي شي، ځکه چې دا هغه حق دی چې ولس پورې تړلی، او تر هغې پرې نهٔ لازمېږي چې ترکومې پرې د ولس اهل اختيار راضي نه وي.

الماوردي د ولي عهد بيعت د خلکو د رضا او خوښي پرته هم د منلو وړ بللی، خو مونږ ورسره په دې خبره کې متفق نه يو؛ ځکه چې د عمر﵁ بيعت د صحابه کرامو تر خوښې پورې محدود نهٔ وهٔ، لامل يې دا وهٔ چې امام يا اهل شورا د خلکو د اختيار پر ځای وهٔ، چې د دوی رضا د ولس د رضا په معنی وه، نو د عمر او عثمان ﵄ بيعت د ولس په خوښې او موافقې سرته رسېدلی.

له دې تېر بيان څخه دا څرګنده شوه چې امامت ميراثي نهٔ دی، ټول فقهاء کرام په دې متفق دي چې هغه امامت چې په ميراث يوړل شي صحت نه لري.

ابن خلدون وايي: که په عهد او وصيت سره يې د خپلو زامنو لپاره د ميراث ساتنه وي، نو دا بيا د دين له مقاصدو څخه نه ګڼل کېږي، ځکه چې دا (امامت) خو د الله تعالی لهٔ لورې يو امر دی چې له خپلو بندګانو څخه يې چا ته وغواړي ورکوي يې، پکار ده چې په دې اړه چې څومره ممکن وي ښه نيت ولري، د

دي وېرې له کبله چې د دين په داسي مهمو پوستونو باندې منلې ونهٔ وهل شي.

او ابن حزم وايي چې د مسلمانانو تر منځ په دې کي اختلاف نشته چې په خلافت کي ميراث نه دی روا.[1]

د حاکم او امام حقونه

الطاعة في غير معصية. النصرة ما لم يتغير حاله.

حق الطاعة: إذا بايع أكثرية المسلمين إماماً وجبت طاعته من الكل، لقول الرسول ﷺ: " ويد الله تعالى مع الجماعة، من شذ شذ إلى النار".[2]

"من فارق الجماعة شبراً، فقد خلع ربقة الإسلام من عنقه ".[3]

لومړی حق يې دا دی چې لهٔ گناه او معصيت پرته به ولس د حاکم د امر منونکي وي.

دويم حق يې دا دی چې تر کومي يې دغه (اسلامي) حالت بدلون نهٔ وي کړی تر هغي به ورسره مرسته کوي.

کله چې د يو هيواد د ولس زياته برخه په يو امام يا حاکم باندې راټول شول، په ټولو باندې د دې امام اطاعت واجب دی. دليل يې د رسول الله ﷺ دا حديثونه دي :

" د الله تعالی مرسته له لوی ټولي او جماعت سره وي، څوک چې له دې لويي (اسلامي) ډلي څخه ځان گوښه کړي نو دوزخ به يې ځای وي ".

" څوک چې له دې لويي ډلي څخه د يو لوېشت پهٔ اندازه جلا شي نو د اسلام حلقه يې له غاړې وتلې ده ". [4]

[1] . الفقه الإسلامي وأدلته : ٨ ټوک ٦١۶۶ مخ.
[2] . كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال: ١٢ ټوک ١۵۶ مخ – مؤسسة الرسالة
[3] . سنن أبی داود: ۴ ټوک ٣٨۵مخ – دار الکتب العربية - بيروت
[4] . الفقه الاسلامي وأدلته

ځرنګه چې دا رساله د ټاکنو په اړه ده، نو د ښځې او فاسق په ټاکنه بحث اړین دی

د امام چې کوم شرطونه دي په هغو کې ځيني اتفاقي دي ، ځيني يې اختلافي، ځيني يې ضروري دي او ځيني يې د غوره والي شرطونه دي.

اتفاقي شرطونه يې لکه ؛ مسلمان ، ازاد ، نارينه، عاقل او بالغ به وي.

اختلافي يې لکه ؛ قريشي به وي او مجتهد به وي.

د غوره والي شرطونه يې لکه؛ عدالت، د اندامونو روغوالی، پوهه او زوړرتيا به لري.

په پورته اتفاقي او ضروي شرطونو کې يو شرط د نارينتوب دی، يعني د پاچا او امير لپاره دا هم شرط دی چې هغه به نر وي ښځه به نهٔ وي، له دې امله چې ښځې ناقصات العقل والدين دي، د ښځو عقل د نارينهو نيمايي دی، همدا لامل دی چې د دوو ښځو شاهدي د يو نارينه د شهادت سره برابر ده.

او د دين نقصان خو يې روښانه دی چې ښځينه د ناروغۍ په شپو او ورځو کې لمونځ او روژه او د قرآن شريف تلاوت نه شي کولای.

بله وجه يې دا ده چې بې زړه توب، ناز او نزاکت د ښځې ځانګړې نښې دي، او د حکومت د پاچاهی لپاره زړهورتيا او باتوري لازم شرط دی او بلکې د پاچاهی د ولس مشر لپاره دا اړين دي چې د زړهورتيا مرکز، د کامل همت او پوخ عزم سمبول وي.

ښځه خو د شهوت مرکز دی او د دوی بې پردهګي د فتنې لامل دی، په ښځه کې د حکومت کولو صلاحيت هېڅ نشته، او د جګړې په ډګر کې د ښځې شتون هم هېڅ دی، د پردې له امله ښځه په غونډو او ناستو کې د خاضرېدلو وړ نهٔ ده، او مدعي او مدعی عليه ته هېڅ کتلی نهٔ شي او نه خپله د دوی ويل او اورېدل کولی شي او نه هم د کوم بې وزله په فرياد رسېدلی شي او نه کوم تېری کوونکی له لاسه رانيولی شي او نه هغه وهلی شي، او که د پردې تر شا د چا وينا واوري هغه د ډاډ وړ نهٔ ده.

په بخاري شريف کې حديث مبارک دی چې کله رسول الله ﷺ دا واورېدل چې د فارس خلکو د کسرى پاچا لور خپله ولس مشره جوړه کړې ده، نو دهٔ ﷺ وفرمايل : " **لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً** ".[1]

ژباړه: هغه قوم به هېڅ کله هم بريالي او برلاسي نهٔ شي چې د خپلې پاچاهۍ واګې د يوې ښځې په لاس کې ورکړي.

امام قرطبي رحمه الله حديث شريف راوړي او فرمايلي يې دي : (قال القاضي أبو بكر بن العربي هذا نص في المرأة لاتكون خليفة ولا خلاف فيه).[2]

قاضي ابو بکر بن عربي رحمه الله فرمايلي چې دا حديث په دې باندې ښکاره دليل دی چې ښځه پاچا او اميره نهٔ شي کېدلی او په دې کې د هېچا اختلاف نشته.

فقهاء کرامو پاچاهي او امارت ته امامت کبری يا لوی امامت ويلی دی، او د لمانځه امامت ته يې امامت صغری يا کوچنی امامت ويلی دی، او دا څرګندوُنه يې کړې ده چې هرکله په ښځه کې د کوچني امامت اهليت نشته، نو بيا څنګه کېدلی شي چې د لوی امامت اهل دې جوړه شي. د ښځې لپاره اذان او اقامت کول او خطبه ويل هم حرام دي خو لهٔ دې څخه د ښځې غږېدل او تقرير کول په لوړه کچه حرام دي. آن دا چې ښځې ته له ضرورت پرته له کور څخه وتل هم حرام دي، الله تعالی فرمايي : ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ الأحزاب : ۳۳.

ژباړه : (او په خپلو کورنو کې مېشتې اوسئ).

په رد المحتار کې وايي: **نغمة المرأة عورة، فلا يحسن أن يسمعها لرجل، وفي الكافي: ولا تلبي جهرا، لأن صوتها عورة**.[3]

ژباړه: د ښځې نغمه عورت دی، يعني د ستر شی دی، نو سړي ته دې نه آوروي، او تلبيه دې په لوړ غږ نه وايي، ځکه چې دا عورت دی.

---

[1] . صحيح البخاري: ۱توک ۱۴مخ
[2] . تفسير قرطبي : ۱۳ توک ۱۸۳ مخ
[3] . رد المحتار – كتاب الصلاة – باب شروط الصلاة : ۱ توک ۴۰۶ مخ

الله تعالی فرمايي : ﴿ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَٰتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَٰرِهِنَّ ﴾ النور : ٣١

ژباړه: (ای پیغمبره ﷺ !) مؤمنو ښځو ته ووایه: چې خپلې سترګې (نارینه و ته له کتلو څخه) پټې وساتي.

علامه ابن کثیر رحمه الله د ذکر شوي آیت په تفسیر کې فرمايي: **أي: عما حَرَّم الله عليهن من النظر إلى غير أزواجهن. ولهذا ذهب كثير من العلماء إلى أنه: لا يجوز للمرأة أن تنظر إلى الأجانب بشهوة ولا بغير شهوة أصلا.**[1]

ژباړه: یعني له هغه شي څخه دې سترګې پټې کړي چې هغو ته نظر او کتل حرام دي، لکه: هغه چا ته چې د دوی مېړونه نهٔ وي او دوی ورته ګوري. له همدې کبله د ډېرو علماء کرامو په وړاندې دا ناروا ده چې: کومه ښځه پردي سړي ته په شهوت یا پرته له شهوت څخه وګوري. د فقهي په معتبر کتاب کې فرمايي: **ويكره حضورهن الجماعة، ولو لجمعة وعيد ووعظ، مطلقا على المذهب المفتى به لفساد الزمان.**[2]

ژباړه: د جماعت لمانځهٔ ته یا د جمعې او اختر لمانځهٔ ته او یا وعظ او نصیحت ته په مطلق ډول د ښځو راتلل مکروه دي، د زماني فساد ته په کتلو سره په همدې مذهب باندې فتوی ورکړل شوې ده.

په حدیث مبارک کې راغلي: **عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ لَوْ أَدْرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَا أَحْدَثَ النِّسَاءُ لَمَنَعَهُنَّ الْمَسَاجِدَ كَمَا مُنِعَتْ نِسَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ قُلْتُ لِعَمْرَةَ أَوَمُنِعْنَ قَالَتْ نَعَمْ.**[3]

ژباړه: عایشه رضي الله عنها فرمايي: د ښځو دا حرکات چې دوی اوس اختیار کړي که رسول الله ﷺ کتلای وای ، نو دوی به یې له مساجدو څخه منع کړې وی، لکه څنګه چې د بني اسرائیلو ښځې منع کړی شوې وې. راوي فرمايي چې ما لهٔ

[1] . تفسير ابن كثير-ط دار طيبة: ۶ توک ۴۴ مخ

[2] . الدر المختار: كتاب الصلاة باب الإمامة: ۱ توک ۵۶۶ مخ. كفاية المفتي: ۵توک ۳۵۶ مخ

[3] . (صحيح البخاري - دار الشعب القاهرة ۱۹۸۷: ۱ توک ۲۱۹ مخ)

عَمرَه ﷺ ښځه پوښتنه وکړه چې د بني اسرائيلو ښځې منع کړې شوې وې؟ هغې وویل: هو، هغوی منع شوې وې.

له دې حديث څخه په ښکاره توګه معلومه ده چې د صحابه کرامو په زمانه کې د ښځو له کور څخه وتل یا مسجد ته د جمعي لمانځه لپاره ورتګ فتنه وه، له همدې کبله حضرت عمر، عایشې او نور صحابه کرامو ﷺ ټولو ښځې مسجد ته له ورتګ څخه منع کولې.[1]

وقال العلماء كان هذا في زمنه وأما اليوم فلا تخرج الشابة ذات الهيئة ولهذا قالت عائشة رضي الله تعالى عنها لو رأى رسول الله ما أحدث النساء بعده لمنعهن المساجد كما منعت نساء بني إسرائيل قلت هذا الكلام من عائشة بعد زمن يسير جدا بعد النبي وأما اليوم فنعوذ بالله من ذلك فلا يرخص في خروجهن مطلقا للعيد وغيره.[2]

ژباړه: علماء کرامو فرمایلي: د اخترونو لمانځه ته د ښځو ورتګ د رسول الله ﷺ په زمانه کې له دې امله روا وه چې په هغه زمانه کې خير او برکت وه، او د فتنې وېره نه وه. او نن ورځ ځواني ښځې د خپلې ښایست او ښکلا له کبله په فتنه کې د ښکيل کېدو له وېرو نه شي وتلای، له همدې امله عایشه ﷺ فرمايي: که چېرته رسول الله ﷺ دا اوسني کارونه د ښځو ليدلای وای نو دوی به يې د مسجد له ورتګ څخه منع کړای وای، لکه څنګه چې د بني اسرائيلو ښځې منع کړې شوې وې. (علامه عيني ﷺ فرمايي) زه وايم: د عايشې ﷺ دغه فرمايښه د رسول الله ﷺ له زمانې څخه ډېره لږه وروسته وه، او نن ورځ خو نو په الله ﷻ پنا غواړو، نو ښځو لره مطلقا په اختر او غير اختر کې د وتلو اجازه نهٔ شي ورکول کېدلای.

نن ورځ چې ځواني ښځې پرته له محرم څخه دُبی، امريکا او يا حج او عمرې ته ځي په داسي حال کې چې حج پرې فرض نهٔ دی دا نو له شريعت څخه يوه مطلقه سرکشي ده. استغفر الله

---

[1] . کفاية المفتي: ۵ ټوک ۳۵۷ مخ په حواله د صحيح البخاري: ۱ ټوک ۱۲۰ مخ.
[2] . کفاية المفتي: ۵ ټوک ۳۵۷ مخ. په حواله د عمدة القاري: ۶ ټوک ۲۹۶ مخ. طبع سعيد

د ښځي کار دخپل خاوند خدمت او یا دهغهٔ دماشومانو زېږؤنه او دهغو روزنه او پالنه ده، ځکه چې ښځي دنارینهو کرهنې او کښتونه دي او اولادونه د دوی پیداوار او حاصلات دي. الله ﷻ فرمايي: ﴿نِسَآؤُكُمۡ حَرۡثٞ لَّكُمۡ﴾ البقرة : ۲۲۳.

ژباړه : (ستاسي ښځي ستاسي کښتونه دي).

له دې امله د ښځي پاچاهي، امارت ، ولس مشري او وزارت، د ولس جرګې غړیتوب ټول ناروا او حرام دي. کوم خلک چې د ښځي د صدارت او وزارت د روا والي ویونکي دي دوی دې دا ځواب وواېي چې ښځه به د امېدوارئ یا د زېږون په ورځو کې، او یا د نفاس په حالت کي د ولس مشرئ او وزارت پړې، کارونه او ضروریات د کار په دفتر کي د حاضرېدلو په حالت کي ادا کوي او که به يې په زېږنتون کي احکام صادروي او پرېکړې کوي؟ تر اخره.[1]

پاتي شوه د سبا د ملکي قصه نو هغه د کافرانو عمل و چې هغه مهال حکومت د میراث په ډول چلېدهٔ ، چې په هغه ډول حکومت کي تی رودونکي ماشومان هم پاچاهان کېږي. نو په دې باندې د ماشوم او د ښځي د پاچاهی استدلال سم او صحیح نهٔ دی. امام الوسي ﷫ فرمايي : (وليس في الآية ما يدل على جواز أن تكون المرأة ملكة ولا حجة في عمل قوم كفرة على مثل هذا المطلب).[2]

یعني په دې آیت کي چې د ښځي پاچا کېدل په کي یاد شوي هغه څهٔ نشته چې پهٔ دې دلالت وکړي چې ښځه دې پاچا کړی شي. او د کافر قوم عمل او کړنو کي د داسي مطلب په ثابت والي دلیل نشي نیول کېدی. (دا ټول له دستور الاسلام څخه راخستل شوی)

د مساوات او برابرئ د مسئلي څېړنه

دا د اشتراکیت یو اصل دی چې د مملکت ټول خلک په اعتبار کي سره برابر دي، هېڅ یو کس ته پر خپل دویم هم جنس باندې هېڅ ډول امتیاز نشته، په ښکاره سره د مساوات توری ډېر ښه خوږ معلومېږي کله چې اورېدل کېږي چې په فلانکي ځای کي یا د فلانکي په نظر کي امیر او غریب پاچا او ګدا

[1] . دستور الاسلام : ۳۳ مخ
[2] . روح المعاني : ۱۹ ټوک ۱۹۱ مخ.

ټول سره برابر دي هېڅا ته پر بل باندې پورته والی او امتياز نشته، يا دا وويل شي چې زمری او بيزه ټول پر يوه ګودر باندې اوبه سره څښي، نو د دې زړه وړونکي نارې په اورېدلو سره د اورېدونکي زړه له خوښۍ څخه ډکيږي او پو هيږي چې له دې څخه پورته د نړۍ د امن او امان څوک ضامن کېدلای شي؟

د يوه جنس ټول افراد په هر اعتبار سره برابر کېدل او هېڅ يوه فرد ته پر خپل بل هم جنس باندې هېڅ ډول امتياز نه لرل عقلا محال او ناممکن دی. د عقل له مخې دا څرنګه امکان لري چې د يوه جنس ټول افراد دې په هر اعتبار سره مساوي او برابر وي او هېڅ ډول امتياز دې ترمنځ ونه لري؟ د هوښيار او ناپوه، روغ او ناروغ د مساوات هېڅوک هم قائل نه دي، اسونه او خرۀ به څرنګه سره برابر شي ټول خره هم سره برابر او يو ډول نه دي، او همدا ډول دا د مساوات ناره دروغژنه ناره ده چې تر کاغذه پورې محدوده ده، تر ننه پورې د نړۍ په هېڅ يوه ګوښه او کونج کې پرې عمل نه دی شوی، او نه هم کېدلای شي، آن دا چې خپله په اشتراکي حکومت کې چې له لينين او استالن سره ځانګړې معامله وشوه، هغه نړۍ وليدله، آيا هغه ځانګړې او امتيازي معامله د مساوات د دې اصولو څخه خلاف نه وه؟ او د دې رد او ځواب نه دی؟

الله تعالی فرمايي: ﴿كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ ۚ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ الکهف : ٥

ژباړه: ستره خبره ده چې د دوی له خولې څخه راووځي، هغوی محضې دروغ وايي.

روسي ژوند ته لاړ شه ويې ګوره د ټولو د ژوند معيار يې يو شان نه دی، نو بيا د دې معاشي مساوات د دروغژنې نارې څۀ ګټه ده؟ يوازې د معاشي مساوات په نارې سره د مملکت معاشي ستونزې نه حل کيږي، له دې امله په کوم مملکت کې چې دا دروغژن غږونه پورته کيږي همالته ورباندې هېڅ عمل نه دی شوی.

د شریعت پرېکړه

د مساوات او برابری په مسئله کې د شریعت پرېکړه دا ده چې په نړۍ کې د هرې نوعې او هر جنس افراد خامخا په ځینو شیانو کې سره ګډ او ځینو نورو کې سره جلا او متمایز دي، که چېرته په افرادو کې هېڅ شی هم سره ګډ نه وي نو جنسي یو والی نه پاتې کېږي او که هېڅ توپیر او تمیز سره ونه لري نو بیا به یو فرد له بل څخه څهٔ ډول جلا او ممتاز شي؟ د انساني نوعې ټول افراد په انسانیت او ژوند کې یو له بله سره شریک او ګډ دي او په بشري اړتیاوو کې هم سره ګډ دي خو د صفتونو او حالاتو په اعتبار بې حده سره مختلف او متفاوت دي، یو هوښیار او بل غبي، یو پلار بل زوی، یو خاوند بله مېرمنه وي، یو د حکومت وفادار وي او بل ورڅخه باغي وي، یو د حکومت د قانون منونکی او بل یې لندغر وي څهٔ چې یې په زړه کې تېرېږي ورځي او کوي یې او د حکومت د قانون پروا هم نه لري، یو کس د یو فن ماهر وي او بل جاهل او ناپوهه وي دواړه څهٔ ډول سره برابرېدلای شي؟

الله تعالی فرمايي: ﴿قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ﴾ الزمر : ۹

ژباړه : آیا پوهېدونکي او نه پوهېدونکي یو شانته کېدای شي؟

او بل ځای الله ﷻ فرمايي: ﴿أَفَمَن كَانَ مُؤۡمِنٗا كَمَن كَانَ فَاسِقٗاۚ لَّا يَسۡتَوُۥنَ﴾ السجدة : ۱۸

ژباړه : ښه نو، آیا دا کېدای شي: څوک چې مؤمن وي، هغه دې د هغه چا په څېر شي چې فاسق وي؟ دغه دواړه سره نهٔ شي برابرېدای.

له دې امله د شریعت پرېکړه دا ده چې د اشتراکیت او ګډوالی په درجه کې مساوات ده او د امتیاز په مرتبه کې د تفریق احکام دي د اشتراک او امتیاز احکام جلا جلا دي ترکومې اندازې پورې چې اشتراک دی تر هغه اندازه په حکم کې مساوات دی او له کوم صفت څخه چې امتیاز پیل کېږي له هغه ځایه د مساوات حکم بدلېږي او په احکامو کې بېلتون او امتیاز شروع کېږي، د هر امتیازي صفت لپاره جلا حکم وي، مثلا؛ ټول انساني افراد په انسانیت کې سره مشترک دي نو لهذا د انسانیت په حقوقو کې به هم ټول سره برابر او مساوي وي، د ځان او مال ننګ او ناموس په ساتنه کې به د مملت ټول افراد سره ساري او برابر وي که د انسانیت په حقونو کې یوې نوعې ته پر بله

نوعه یا یوې طبقې ته پر بله طبقه باندې فوقیت او پورته والی ورکړ شو نو دا ظلم او تېری دی، د انسانیت په حقونو کې امیر او غریب، ښاري او کلیوال، حاکم او محکوم ټول سره برابر دي.

د امیر او فقیر د ناحقه وژنې یو حکم دی چې هریو وژونکی د قصاص مستحق دی، هغه ښایي د نر قاتل وي که د ښځې، د امیر قاتل وي که د فقیر د ټولو حکم هم دا یو دی، د مانۍ د غلا او د جونګړې د غلا یو حکم دی، دا انساني حقوق دي په دې کې مساوات اړین دی چې د دغو ګډو صفوتونو او حالاتو څخه پرته د بني نوع انسان په افرادو کې څه امتیازات هم شته چې مختلف ډولونه لري، مثلا؛ په حسب او نسب کې پلار او زوی که څه هم په نفس حقیقت کې سره شریک دي خو پلار ته پر زوی باندې یو ځانګړی امتیاز او پورته والی شته، شریعت د مور او پلار د امتیاز او پورته والي ځانګړې پاملرنه کړې ده، پلار پر زوی باندې د تربیت او روزنې له امله یو ځانګړی امتیاز لري، د دې امتیاز له کبله شریعت په اولاد باندې د مور او پلار اطاعت، خدمت او له دوی سره ښه چلند فرض کړی دی، بې ادبي او له دوی سره ناخوښ چلند یې منع او حرام ګرځولی، چې په قرآن کریم او حدیثونو کې په ښکاره توګه د دې بیان راغلی دی، د انسانیت او حسب او نسب له پلوه سره ګډ دي خو له دې اشتراک سره سره د دواړو په منځ کې توپیر او امتیاز شتون لري چې د دې امتیاز له امله په احکامو کې یې هم امتیاز راغلی، الله ﷻ فرمایي: ﴿اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَّبِمَآ اَنْفَقُوْا مِنْ اَمْوَالِهِمْ﴾ النساء : ۳٤

ژباړه: نارینه پر ښځو مسلط اداره چیان دي ، له دې امله چې الله د هغو ځینو (نارینه و) ته پر ځینو نورو (ښځو) لوړتیا وربښلې ده، او له دې کبله چې نارینه خپل مالونه لګوي.

نران په ښځو باندې حاکم دي، لامل یې دا دی چې الله تعالی نرانو ته پر ښځو باندې د عقلي او بدني قوت او زور له کبله برتري او غوره والی ورکړی دی، دا خو د نارینه‌و یو ذاتي فضیلت شو، دویم فضیلت یې دا دی چې دوی پر ښځو باندې خپل مال لګوي، او ښکاره خبره ده چې مال ورکوونکی له مال اخستونکي څخه پرته له شکه غوره او افضل دی، او ښځه که له نر سره

برابره وای نو پر نر باندې به د هغي مهر واجب نه وای او نه به د هغي نفقه او لګښت واجب کېدلای، دا ذمه واري د دې غوره والی او برتري دلیل دی، کومه ښځه چې دا وایي چې له نر سره برابره یم، دې ته ښایي چې د مهر نوم وانخلي او د خپل خوارک او جامي د لګښت په خپله ذمه واره شي. خاوند او مېرمن د زوجیت یعني د مېړه توب او ښځي توب د اړیکي له کبله سره ګډ دي، له دې امله د نارینه‌و د حقونو په ډول د ښځو هم حقونه شته، د خاوندانو لپاره دا نه ده روا چې د مېرمنو حقونه تر پښو لاندې کړي، خو نارینه په ښځه باندې یوه درجه فضیلت او غوره والی لري، له دې امله شریعت د نارینه‌و امتیازي حیثیت ته پاملرنه کړې چې په یو شمېر احکامو کې یې نارینه له ښځو څخه جلا کړي دي، الله ﷻ فرمایي: ﴿وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ البقرة : ۲۲۸

ژباړه: د ښځو لپاره هم په نېکه توګه هماغسي حقونه دي، لکه څنګه چې د نارینه‌و پر هغو حقونه دي. البته نارینه پر هغو باندې یوه درجه (غوره والی) لري او پر ټولو باندې الله تعالی غالب مقتدر او د حکمت او پوهي څښتن دی.

الله تعالی لکه څنګه چې نارینه د ښځو سرپرستان جوړ کړي دي او پر دوی باندې یې غوره والی ورکړی دی له همدې غوره والي او د حقونو د پورته والي له امله د طلاق اختیار یواځې نارینه ته ورکول شوی دی، مېرمن له خاوند څخه طلاق غوښتلی شي خو خاوند ته طلاق نه شي ورکولی، او د نسب له ګډوالي د ساتني په خاطر په یوه وخت کې له دوو خاوندانو سره نکاح نه شي کولی، خو خاوند ته تر څلورو د ګنو ښځو د نکاح اجازه ورکوله شوې ده، ځکه چې د خاوند د ډېرو ښځو له کبله د نسب د ګډوالي اندېښنه نشته خو پر خاوند د ټولو ښځو لپاره د زوجیت په حق کې عدل او انصاف واجب کړی شوی دی. دې ته ورته د اولادونو د روزني له مخې زامن او لوڼې ټول سره برابر دي خو د نارینه د خدمتونو او ذمه واریو له کبله په میراث کې سره توپیر لري، الله تعالی فرمایي: ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ﴾ النساء : ۱۱

ژباړه : ستاسي د اولادنو په اړه الله تعالی تاسي ته حکم کوي چې: د نارینه برخه د دوو ښځو په اندازه ده.

د رعیت ټول افراد د ولس والي له کبله سره برابر دي خو د ولس چې کوم افراد د حکومت مطیع او فرمانبردار دي د هغو احکام جلا دي او کوم چې له حکومت څخه یاغي او نافرمان دي د هغو احکام جلا دي، د دواړو ډلو احکام سره برابر نه دي او نه هم کېدلای شي، سرکښ باغي او نافرمان له مطیع او فرمانبردار سره برابرول له عقل او فطرت څخه او د سلطنت له قوانینو خلاف دی، الله تعالی فرمایي: ﴿أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ﴾ القلم : ۳۵

ژباړه: آیا مونږ به د امر منونکو حال د مجرمانو په څېر کړو؟ (یعنې دواړه سره برابر کړو)

یعنې د مسلمان او غیر مسلمان تر منځ توپیر اړین دی له دې امله چې په شریعت کې د مسلمان او کافر ذمي احکام مختلف او سره جلا دي. حاصل دا چې د هرې نوعې په افرادو کې چې په کومه اندازه اشتراک وي هغومره یې په احکامو کې مساوات وي او څومره چې ترمنځ توپیر دی هغومره یې په احکامو کې هم توپیر شته.

شریعت په ګډو چارو کې د اشتراک په کچه مساوات او برابري ته پاملرنه کړې ده او د توپیري چارو کې یې احکام سره جلا جلا کړل، الله تعالی فرمایي: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾ الحجرات : ۱۳

ای خلکو ! مونږ تاسي له یوه نارینه او یوې ښځې څخه پیدا کړئ او بیا مو تاسي قومونه او قبیلي وګرځولئ ترڅو چې تاسي یو تر بله سره وپیژنئ، په حقیقت کښې د الله په نزد له تاسې څخه تر ټولو زیات عزتمند هغه څوک دی چې په تاسې کې تر ټولو زیات پرهیزګار وي. په باوري ډول الله په هر څه پوهېدونکی او باخبره دی.

په لومړۍ جمله کې یې د انسانانو اشتراک بیان کړی دی چې په انسانیت کې ټول سره ګډ دي، په دویمه جمله کې یې د نسب او پرګنی توپیر بیان کړی دی چې له نسبي بیلتون څخه کوچنۍ او لویه پرګنی پیدا کیږي چې په کې د پرمختګ او ټولني له اعتبار څخه اختلاف او توپیر پیدا کیږي او کله د صنعت او حرفت له امله مختلف وي، په نړۍ کې څه کاروبارونه غوره او د عزت

لامل ګڼل کېږي او څه بیا ذلیل او حقیر ګڼل کېږي، مثلا تجارت او سوداګري ته په درنه سترګه کتل کېږي او سوال کولو ته په سپکه سترګه کتل کېږي.

او په دربیمه جمله کې یې دیني توپیر بیان کړی، غرض دا چې الله تعالی په دې آیت شریف کې اشتراک او مساوات هم بیان کړ او دیني او دنیوي توپیرونه یې هم بیان کړل، اشاره دې ته ده چې د مشترک احکام مشترک او مساوي دي او د مختلف او متمیز احکام هم مختلف او متمیز دي. اسلامي شریعت د اشتراک او امتیاز دواړه پلوونه په اعتدال سره سنبال کړل، د هر یوۀ اندازه یې وټاکله او د هر یوۀ احکام یې راوښودل، هېڅ لور او پلو یې هم له نظره ونه غورزاوۀ، په یوۀ ثقه او غوره قول کې راغلي: **(لا یزال الناس بخیر ما تفاضلوا فإذا تساووا هلکوا).**[1]

ژباړه: خلک به تل په خیر سره اوسي ترڅو چې د مرتبو توپیر په کې وي، او کله چې د مرتبو توپیر او درجه له منځه لاړه او ټول سره برابر شول، نو خلک هلاکېږي.

د نړۍ د پاتې والي لپاره اشتراک او انفراد دواړه اړین دي، چېرته چې اشتراک دی هلته شریعت د اشتراک په اندازه د مساوات حکم ورکړی دی او چېرته چې کوم توپیر او د یو شمېر ځانګړتیاو له کبله بیلتون دی هلته شریعت د امتیاز او بیلتون په اندازه جلا حکم ورکړی دی، نه په هر ځای کې مساوات چلېږي او نه په هر ځای کې انفراد دی، د هر یوۀ ځای جلا دی.

الله تعالی چې چا ته مال او دولت ورکړ هغه ته یې د شکر حکم ورکړ او چا ته یې چې فقر ورکړ هغه ته یې صبر ورکړ، بنده د پراخۍ او مړښت په حالت کې د شکر له لارې مولی ته رسېدلی شي او د فقر او لوږې په حالت کې د صبر له لارې الله تعالی ته رسېږي.

که په نړۍ کې فقر او لوږه نه وای نو د مال او ثروت خاوندانو ته د جود او سخا عزت له کومه لاس ته ورغلی وای.[2]

---

[1] ـ فتح الباري شرح صحیح البخاري: ۱۳ ټوک ۱۶ مخ.

[2] ـ دستور الاسلام: ۲۱٤ مخ

د فاسق امامت روا دی او که نه؟

اوس پوښتنه دا پیدا کیږي چې آیا له فاسق سره د امامت عقد له پیله (إبتداءًا) روا دی او که نه؟ او که امام له عقده وروسته فاسق شي بیا یې حکم څه دی؟

د جمهورو علماء کرامو په وړاندې له فاسق سره د امامت عقد نهٔ دی روا، البته د احنافو په وړاندې روا دی.

او که امام له عقد څخه وروسته فاسق شو، نو ځینې علماء یې لرې کول واجب بولي؛ خو په دې شرط چې که د فتنو او جګړو لامل نه جوړېدهٔ.

له اهل سنتو څخه جمهور محدثین، متکلمین او فقهاء کرام وايي چې په فسق، ظلم او د حقوقو په ځنډولو سره امام نهٔ عزل کیږي، او د دهٔ په خلاف پاڅون ناروا دی. ځکه چې د دهٔ په خلاف پاڅون سره د وینو تویول او فتنې راپېښیږي. ابو بکر بن مجاهد رحمه الله وايي چې په دې خبره باندې د علماء کرامو اجماع ده.[1]

په یو وخت کې د دوه امامانو شتون روا دی او که ناروا؟

عَنْ عَرْفَجَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " **مَنْ أَتَاكُمْ، وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ، عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ، يُرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ، أَوْ يُفَرِّقَ جَمَاعَتَكُمْ، فَاقْتُلُوهُ** ". رواه احمد ومسلم.

له عَرْفَجَةَ ﷺ څخه روایت دی هغه وايي : ما له رسول الله ﷺ څخه اورېدلي چې هغه مبارک وفرمایل چې (یو څوک تاسي ته په داسي حال کې راغی چې تاسي ټول په یو امام راټول شوي یاست، او دی غواړي ستاسي تر منځ اختلاف راولي او یا ستاسي دا ډله او جماعت سره جلا کړي، نو دا ووژنئ). احمد او مسلم دا حدیث روایت کړی.

واتفقوا ـ أي الفقهاء ـ أنه لا يجوز على المسلمين في وقت واحد في جميع الدنيا إمامان، لا متفقان ولا مفترقان.[2]

---

[1] . اعلاء السنن : ۱۲ ټوک ۶۱۸ مخ

[2] . الفقه الإسلامي وأدلته : ج٥ ص ٤١٦

په فقه اسلامي کې وايي : فقهاء کرام په دې متفق دي چې په مسلمانانو باندې په يو وخت کې په ټوله نړۍ کې دوه امامان نهٔ شي ټاکل کېدای، نه يوځای او نه جلا جلا.

په دې اړوند د شرح المواقف مصنف په ۸ ټوک ۳۵۳ مخ کې يوه مسئله ليکلې چې د پښتو ژباړه يې دا ده :

که په يو ښار يا ډېرو ښارونو کې اتفاقا د امامانو ګڼوالی پيښ شو، نو په دې کې چې له کوم يو سره وړاندې بيعت شوی وي هغه دې قوي کړای شي، او که دويم امير په دې بعيت ټينګار کاوهٔ نو جګړه دې ورسره وشي ترڅو د الله تعالی امر ته تسليم شي.

او که د دوی بيعتونه په يو وخت کې شوي وو، يا يې بيعت تقديم او تاخير درلود خو چا ته يې علم نهٔ و، نو بيا دې د امام عقد له سره راوګرځي، چې د اهل حل وعقد په هر يو خوښه راغله هغه دې امام شي. او په يو وخت کې له دوه امامانو سره عقد ناروا دی، ابو يعلی حنبلي رحمه الله وايي : که په امام باندې داسې څوک پاڅون وکړي چې د مملکت غوښتونکی وي، او په دې کار سره خلک په فتنه کې واچول شي چې ځيني يې له امام سره ملګري شي او ځيني يې له متغلب سره، نو د جمعې لمونځ به له کوم يو سره کېږي؟ (ابو يعلی فرمايي) چې هر يو غالب وي له هغهٔ سره به لمونځ کېږي. دليل يې په دې نيولی چې عبد الله ابن زبير رضي الله عنه د حرّې په زمانه کې په اهل مدينه و باندې لمونځ وکړ او دا يې وويل : مونږ لهٔ هغه چا سره يو چې غالبه وي. له دې معلومېږي چې کله دويم امام غالب شو نو د اول امام امامت ختمېږي، دا روايت د ابو الحرث دی. او په روايت د امام مروذي کې وايي چې د لومړي امامت نه ختمېږي.[1]

زمونږ په زمانه کې اعتبار غلبې لره دی، عادل او باغي په کې نه معلومېږي ځکه چې ټول د دنيا په لټه کې دي.[2]

[1] . الأحكام السلطانية : ۶ مخ

[2] . الجامع الفصولين : ۱ ټوک ۱۷ مخ

د جمهورو علماء کرامو پرېکړه دا ده چې د امامانو ګنوالی ناروا دی. دا پرېکړه هغه نصوصو ته په کتلو سره شوې چې وړاندې بیان شول، یو له هغو څخه دا دی چې (**إذا بويع الخليفتين فاقتلوا الآخر منهما**) یعني کله چې دویم خلیفه او امام د بیعت کولو اعلان وکړ هغه ووژنئ.

البته ابو اسحاق او امام الحرمین وایي چې په لرې پرتو ښارونو کې لکه په اندلس او خراسان کې د دوو یا درېیو شتون روا دی، او په نږدې ښارونو کې ناروا دی. او همدا قول ابن کثیر او قرطبي د دې آیت مبارک په تفسیر کې:
﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ البقرة: ۳۰ نقل کړی دی.

او همدا قول له هغو حالاتو سره ورته‌والی لري چې د بني عباسیانو سره په عراق او فاطمیانو سره په مصر کې او د امویانو سره په مغرب کې تېر شوي دي.[۱]

که څوک دا پوښتنه وکړي چې په یو وخت او یو ښار کې د دوو پیغمبرانو علیهم السلام شتون روا و، نو بیا ولې د دوه امامانو شتونه په یو وخت او یو ښار کې ناروا دي؟

ځواب یې دا دی چې د دوه امامانو شتون په یو وخت او یو ښار کې له دې کبله ناروا دی چې شریعت ترې منع کړې ده، او د دوه انبیاو له شتون څخه یې منع نهٔ ده کړې.

او کومه خبره چې د حضرت علي ﷺ او حضرت معاویه ﷺ ده، هغه د دوه امامانو شتون په یوه وخت کې نه دی بلکې حضرت معاویه ﷺ د شام د ولایت دعوه درلوده چې باید دی هلته د والي په حیث په خپلې هغې دندې پاتې شي چې پخوانیو خلیفه ګانو پرې ګمارلی و. په دې خبره باندې چې دوی دواړه د یو وخت امامان نه وو د هغه وخت د مجتهدینو اجماع پرې دلالت کوي. او دوی دواړه په خپل منځ کې هم په دې قایل نه وو چې " زه هم امام یم او مخالف مې هم امام دی ".

---

[۱] . تفسیر أضواء البیان : ۱ ټوک ۱۳۲ مخ

که څوک د عتراض له مخې وايي چې د دوو امامانو په منعه باندې کوم سمعي دليل نشته. نو ځواب يې دا دی چې د امت تر اجماع څخه کوم بل قوي سمعي دليل نشته او دا دليل موجود دی.[1]

امت مسلمه لره کوم وخت روا دي چې امام له امامت څخه لرې کړي؟

په مواقف او د هغهٔ په شرح کې وايي : که د امام له امله د ملت په احوالو کې ضرر راتهٔ او ديني چارو ته زيان رسېدهٔ، ملت د دې وس لري چې امام عزل کړي؛ لکه چې دا حق يې درلود چې امام وټاکي. او که د امام عزل فتنې ته رسېدهٔ؛ لکه د وينو تويول، بيا د دواړو ضررونو تر منځ دې لږ ضرر غوره کړي چې هغه د امام پاتې کېدل دي. او که د اهل اسلام څخه د مملکت له لاسه وتل راتلهٔ، بيا تر وينو تويولو لوی ضرر دی. خو تر ټولو لوی ضرر بيا دا دی چې مملکت د اسلام په نوم وي او په حقيقت کې له اسلامي احکامو څخه خالي وي.[2]

د امامت او خلافت تر منځ څهٔ توپير دی؟

امام عام دی، رياست ښبتن ته امام وايي، که د خلفاء راشدينو په قدم روان وي او که نه.

او خليفه يوازې د رسول الله ﷺ ځای ناستي ته ويل کيږي چې د حکومت چارې به د هغه مبارک په مبارکه لاره سم پر مخ بيايي.[3]

د دستور او قانون توپير

د حکمرانۍ د نظام او حکومت د بنسټيزو اصولو نوم دستور دی؛ يعنې چې حکومت څهٔ ډول او پر کومه تګلاره وچلول شي، د امارت، وزارت او ولايت او د نورو دندو څهٔ شرطونه دي، او کوم يې فرايض دي؟ د دې ټولو مجموعې ته دستور وايي. او د حکومت له انتظامي څانګو سره د اړوندو چارو او کړو وړو نوم قانون دی.

---

[1] . تفسير القرطبي : ۱ ټوک ۲۷۴ مخ
[2] . الدر المختار: ۳۴ مخ او امداديه : ۵ ټوک ۱۷۱ مخ
[3] . النبراس: ۵۱۴ مخ

ختيځې او لوېديځې تولټاکنې په اسلام کې نشته

کله چې د امير د ټاکلو لاره د شريعت له مخې څرګنده شوه، يعنې د امير اړوند صفتونو ښکاره بيان شول چې هر شخص امير نهٔ شي کېدلی. او د اهل حل وعقد يا په بله اصطلاح د ټاکونکو يعنې رايه ورکوونکو صفات هم بيان شول چې هر شخص امام او امير نهٔ شي ټاکلی. او څرنګه چې په ختيځو او لوېديځو تولټاکنو کې د ښو او غوره صفاتو درلودونکی په نظر کې نهٔ نيول کېږي، نو هلته بيا داسي کس ټاکل کېږي چې مسلمان هم نه وي، او که مسلمان وي نو بيا له دغو ټولو او يا ځينو غوره شرعي صفاتو څخه خالي وي، لکه چې د سر په سترګو يې مونږ وينو، چې د عادل پر ځای فاسق راځي او د عالم پر ځای جاهل او ناپوهه راځي، د نر پر ځای ښځه راځي العياذ بالله چې بيا د دهٔ په ټوله دوره کې مسلمان ورسره لاس او ګرېوان وي.

همدا راز رايه ورکوونکی د اهل حل وعقد ځای نيسي، په هغو کې هم داسي خلک راځي چې د خدای د دوست او د دخدای د دښمن رايه په يوه تله کې تلي، د وطن پالونکي او له وطن سره مينه کوونکي، او بله خوا د وطن خرڅوونکي او جاسوس رايه سره برابره وي، آن دا چې د کافر او مسلمان رايه مساوي وي.

په اسلامي دولتونو کې د کفارو اقليت ته هم د امير په ټاکنه کې سهم او برخه ورکول کېږي. نو د دې لپاره چې دا مسئله يو څهٔ زياته روښانه شي؛ لاندې يې په بشپړه توګه ليکو:

څوک چې چا ته رايه ورکوي يعنې د امير ټاکنه کوي او د اهل حل وعقد پر ځای درېږي؛ نو د شريعت له مخې دې ټاکونکي ته درې صفات او دندې ورلهٔ غاړې کېږي، که دی دغه درې دندې په سمه او شرعي توګه ادا کړي، يعنې د امير په صفاتو برابر شخص وټاکي. نو الله تعالی به دې شخص ته لوی اجر او ثواب ورکړي، او د امير په ټولو نېکو کارونو کې به د دهٔ سهم او برخه وي. او که بالفرض دهٔ لهٔ واقعي سره سم کار ونهٔ کړ، نو دا بيا يو لوی جرم دی چې د الله تعالی له غضب او قهر سره به مخامخ کېږي.

رايه په معنی د ګواهی او شهادت ده. او دا دنده رايه ورکوونکي ته سپارل شوې، يعنې دی د نوماند په اړوند داسي ګواهي ورکوي چې دا سړی د دې

دندې ورېتيا لري او د دې دندې د اجرا کولو صفات په کې موجود دي، له پورته ذکر شويو جرمونو څخه پاک دی.

که يې دغه رايه له واقعي سره سمه وي؛ نو بيا خو به الله تعالی ورته لوی اجر او ثواب ورکړي، او د امير د دورې په ټولو نېکو کارونو کې به د دهٔ سهم او برخه وي.

او که د خدای لپاره يې دا کار نهٔ و کړی، بلکې په دنياوي لحاظ سره يې شخص ټاکلی و، او په فاسق او ظالم باندې يې د درغو شاهدي ويلې وه؛ نو دهٔ نه يوازې له خپل ځان سره بلکې له ټول امت مسلمه سره خيانت وکړ. څو کاله چې د دهٔ دوره وي او څومره جنايتونه چې کوي په دې ټولو کې به د دهٔ برخه وي. الله تعالی فرمايي: ﴿كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ﴾ المائدة : ٨

ژباړه: د الله لپاره په رښتينولی ولاړ او د عدل شاهدان اوسئ.

بل ځای کې فرمايي : ﴿كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ﴾ النساء : ١٣٥

ژباړه : د عدالت علمبرداران شئ، د خدای لپاره شاهدان اوسئ.

او بل ځای فرمايي: ﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ البقرة : ٢٨٣.

ژباړه: او شاهدي هېڅکله مه پټوئ، څوک چې شاهدي پټوي د هغه زړه په ګناه ککړ دی.

د الله تعالی رسول ﷺ د درغو شاهدي له شرک سره يوځای ذکر کړې.

دويم دا چې رايه ورکوونکي ته دنده يا صفت د شفاعت او سپاربښت ورپه غاړه ده. نو که دا سپاربښت په حقه وي يا په ناحقه؛ د دې دواړو خواو فکر هر عاقل شخص ته پکار دی چې له تېروتنې په کې په پوره توګه ځان وساتي، الله تعالی فرمايي: ﴿مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا﴾ النساء : ٨٥.

ژباړه : څوک چې د نېکۍ شفاعت (سپارښت) وکړي، هغه به له هماغې څخه برخه ومومي. او څوک چې د بدۍ شفاعت (سپارښت) وکړي نو هغه به له هماغي څخه برخه ومومي.

نو که رایه ورکوونکی د یو متقي عالم او عادل شخص سپارښت وکړي، نو په دې سپارښت کې په د دهٔ اجر او ثواب وي او په ټولو نېکو کارونو کې به یې د دهٔ برخه وي.

او که دی د فاسق ظالم او نااهله سپارښت وکړي؛ نو دهٔ نه یوازې له خپل ځان سره خیانت وکړ بلکې له ټول امت مسلمه سره یې خیانت وکړ او یوه بده لاره یې پرانسته. او د دې نا اهله په ټولو جنایتونو که به د دې رایه ورکوونکې برخه او سهم وي. په حدیث شریف کې راغلي : **(من استعمل رجلا على عصابة وفيهم من ارضى لله منه فقد خان الله ورسوله وجماعة المسلمين)**.[1]

ژباړه: چا چې د قومیت یا خپلولۍ پر مټ یو چاته دنده وسپارله چې هلته له دې شخص څخه غوره شخص چې الله تعالی ترې راضي و شتون درلود؛ نو دې ټاکونکي له الله تعالی او د هغه رسول او د مسلمانانو له جماعت سره خیانت وکړ.

او که د ولس استازی په سمه توګه استازیتوب ونهٔ کړي د لاندې ارشاد ځواب به څرنګه ورکوي؟ **(لا بد للقوم من العرفاء ولكن العرفاء في النار)** یعنی د خلکو له دې څخه خلاصون نشته چې یو استازی ولري، او که استازی په ناحقه استازیتوب وکړي هغه به په دوزخ کې وي.

خطیب بغدادي رحمه الله د علي ﷺ دا روایت راوړی چې مبارک فرمایي : **(قلت يا رسول الله الأمر ينزل بنا بعدك لم ينزل فيه قرآن ولم يسمع منك فيه شيء قال : أجمعوا له العابدين – وفي رواية الفقهاء- من أمتي واجعلوه بينكم شورى ولا تفتوه برأي واحد)**.

ژباړه : ما له رسول الله ﷺ څخه وپوښتل: که له تا څخه وروسته داسي کومه نوې خبره یا کار وشي چې د هغې په اړه نه قرآن نازل شوی وي او نه مو لهٔ تا څخه اوریدلي وي؛ نو څهٔ فیصله به کوو؟ نو رسول الله ﷺ وفرمایل : تاسي

[1] . جند الله: ۴۱۷مخ

زما له امت څخه عابدين او فقهاء راټول کړئ د هغو د فتوی له مخې يعني د شورا له مخې دا کار اجراء کړئ او د يو سړي په رايه فيصله مهٔ کوئ.[1]

نو کله چې د شورا اهميت د قرآن په آيت مبارک کې ذکر شو او په دې حديث کې هم د عابدينو او فقهاو شورا د اعتبار وړ وګرځيده، او د يوهٔ سړي په رايه فتوی منع شوه؛ نو د اسلامي حکومت نظام روښانه او څرګند معلوم شو. او د شرق او غرب (ختيځ او لويديځ) عمومي ټولټاکنې چې د ټاکونکي او ټاکل شوي دواړو صفات په کې په نظر کې نهٔ نيول کيږي، له همدې کبله دا ټولټاکنې باطلې دي ځکه چې په هغو کې عابدين او فقهاء شتون نهٔ لري.

نو لکه څرنګه چې امارت يو لوی امانت دی نو بايد اهل ته وسپارل شي، خيانت په کې ونهٔ شي. اهل د امارت هغه څوک دی چې د امير مواصفات ولري. او سپارش کوونکی يا ووټ ورکوونکی بايد مواصفات د اهل شورا ولري يا په بل عبارت چې مواصفات د اهل حل وعقد ولري. او دا دواړه په عمومي غير اسلامي ټولټاکنو کې نشته. الله تعالی فرمايي ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾ النساء ۵۸

ژباړه: مسلمانانو! الله تاسي ته حکم کوي چې امانتونه د هغو اهل ته وسپارئ.

او علامه قرطبي رحمه الله وايي: **(هذه الاية من امارة الأحكام تضمنت جميع الدين والشرع).**

ژباړه: دا آيت د قرآن کريم له مهمو آياتونو څخه دی چې د دين او شريعت ټول احکام په کې ځای شوي چې يو له هغو څخه امارت دی.

نو معيار ددی امانت يوازې اهليت دی نه قوميت يا ژبه يا تنظيم او داسي نور.

او په اوسنيو ټولټاکنو کې هېڅکله معيار اهليت نه دی او نه کېدای شي لکه چې هر څوک پوهيږي، هلته کله معيار نغده وي يا تنظيمي اړيکي وي يا قوميت او يا داسي نور.

[1]. روح المعاني: ۲۵ ټوک ۴۶ مخ

او د دې خبرې ثبوت چې امارت یو لوی او عظیم امر دی او لوی امانت دی او اهل غواړي له ذکر شوي آیت څخه پرته دا حدیث مبارک هم دی : **(یا ابا ذر انک ضعیف وانها امانة)** کله چې ابو ذر رضي الله عنه د امارت غوښتنه وکړه نو جناب رسول الله ﷺ دا هدایت ورکړ "اي ابو ذره ته ضعیف یې او امارت یو لوی بار او امانت دی".

هر څوک چې دغه امانت غیر اهل ته وسپاري د لاندې آیت مبارک څواب به د دهٔ په غاړه وي، الله تعالي فرمايي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ المائدة : ۲

ژباړه : کوم کارونه چې د نېکی او خدای پالنې دي په هغو کې له تولو سره مرسته وکړئ، او کوم کارونه چې د گناه او تېري وي په هغو کې د هېچا ملاتړ مه کوئ.

بل آیت مبارک دی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ﴾ الممتحنة :۱

ژباړه : ای ایمان راوړنکو، زما او ستاسي دښمنان، خپل دوستان مه نیسئ.

بل آیت مبارک دی: ﴿قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ﴾ القصص :۱۷

ژباړه : موسی علیه السلام وویل : ای زما ربه ! دغه احسان چې تا پر ما باندې کړې دی، نو زه به هېڅکله د مجرمانو ملاتړ نه شم.

بل آیت مبارک دی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ الأحزاب :۷۰

ژباړه : ای مومنانو! د الله تعالی څخه ووېرېږئ او سمه خبره کوئ.

د تولټاکنو په اړوند د یوې مهمې مسئلې لیکل اړین دي

د زده کوونکو د ازموینې نمرې، برې لیکونه او شهادت نامې، د تولټاکنو رایه، دا ټول د شهادت په حکم کې داخل دي. د شهادت د لفظ او گواهي چې کوم مفهوم په نن زمانه کې په عرف کې مشهور دی ، هغه د یو قاضي یا حاکم په وړاندې یوازې گواهي ورکولو ته ویل کیږي. مگر د قرآن او حدیث

په اصطلاح کې د شهادت لفظ له دې څخه زيات فراخ مفهوم لري، مثلا کوم مريض ته د ډاکټر سند ورکول چې دا شخص د ډاکټرۍ د کار کولو قابل نه دی يا د نوکرۍ کولو قابل نه دی دا هم يو شهادت دی ، نو که يې په دې کې خلاف د واقعي څخه څه شی ليکلي وي نو دا د درواغو شهادت بلل کيږي او کبيره گناه ده.

دې ته ورته د زده کوونکو په ازموينو کې په کوم کاغذ نمبر لګول چې دا اول نمبر يا دويم دی دا هم يو شهادت دی نو که په دې کې سستي يا بې پروايي يا زيادت او کمبود وشي نو دا هم کاذبه شهادت بلل کيږي، حرام او سخته گناه ده. فارغ التحصيل طالبانو ته د سند ورکول دا هم يو شهادت دی، مثلا ورته ليکلي يې وي چې دا شخص د فلان کار لپاره اهليت او صلاحيت لري ، نو که دا شخص په حقيقت کې همداسې نه وي نو دا سند ورکونکی او لاسليک کوونکی شهادت کاذبه ادا کړی او مجرم گرځېدلی. دی ته ورته د ولسي جرگې يا مشرانو جرگې په ټولټاکنو کې کوم نوماند ته رايه ورکول دا هم يو شهادت دی، چې د رايه ورکوونکي له خوا يوه گواهي ده چې زما په وړاندې هم دغه شخص د خپل استعداد او قابليت ، ديانت او امانت په اعتبار سره د قوي نمايندگي قابل دی.

اوس نو دا غور پکار دی چې زمونږ په استازو کې به څومره داسې خلک وي چې د هغو په حق کې به دغه وړ شاهدي رښتوني او صحيح ثابته شي، مگر زمونږ عوام ورونه يوازې د چا ناکامي او برياليتوب يوه لوبه بولي، نو له همدې امله کله د رايي ورکولو حق د پيسو په بدل کې خرڅيږي، او کله کله د چا د وېرې له کبله يو چاته رايه ورکول کيږي، او کله کله بې وفا دوستانو او ذليلو او د دروغو وعدو په اعتبار ورکول کيږي او هيڅ کله هم ديندار او مسلمان خلک د رايي ورکولو په وخت کې دا نه محسوسه وي چې ما خو د درواغو شاهدي ورکړه مستحق د لعنت او عذاب وگرځېدم، الله تعالی فرمايي : ﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ البقرة :۲۸۳

ژباړه : تاسو حق شهادت مه پټوئ او چې څوک حق شهادت پټ کړي نو د هغه زړه گناه گار کيږي.

آيت مبارک رښتيني شاهدي واجب بولي او پټول يې گناه بولي.

نوماندانو ته رایه ورکول د قرآن له مخې یو بل حیثیت هم لري چې هغه ته شفاعت یا سفارش ویل کیږي، په دې معنی چې ووټ ورکوونکی ګویا دا سفارش کوي چې فلاني نوماند ته تاسو استازیتوب ورکړئ. په دې اړوند د قرآن کریم الفاظ دا دي: ﴿مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا﴾ النساء : ۸۵.

ژباړه : یعني کوم شخص چې صحیح او ربښتینی سفارش وکړي ، نو چې د چا شفاعت کوي نو د هغه له نیک عمل څخه به ده ته هم سهم او برخه رسیږي او چې څوک بد سفارش کوي (یعني د کوم نا اهله او بد شخص د کامیابۍ کوشش کوي) دې سفارش کوونکي ته به د ده له بدو اعمالو څخه برخه رسیږي.

یعني که دغه امیدوار د خپلي نمایندګۍ په زمانه کې څومره بد او غلط کارونه وکړي د هغو کارونو وبال به دغه ووټ ورکوونکي ته هم رسیږي.

د رایې دریم شرعي حیثیت د وکالت دی ځکه چې رایه ورکوونکی دغه نوماند د خپل ځان نائب او وکیل ګرځوي او دا وکالت له داسې حقوقو سره اړیکه لري چې له ووټ ورکوونکي سره ټول قوم په دې حقوقو کې شریک دی، نو له همدې امله که کوم نا اهل ته رایه ورکړي او کامیاب یې کړي نو د به د ټول قوم حقوق پایمال کړي وي او ګناه به یې د ده په غاړه وي.

نو خلاصه دا شوه چې زمونږ رایه درې حیثیته لري : یو یې شهادت ، دویم یې شفاعت او دریم یې په مشترکو حقوقو کې وکالت دی، په دې درې واړو حیثیتونو کې لکه څرنګه چې نیک قابل شخص ته رایه ورکول په دنیا کې موجب د لوی ثواب دی او ثمرات به یې ده ته رسیږي ، دې ته ورته نا اهل غیر متدین شخص ته رایه ورکول له یوه لوري د درواغو شهادت او بد شفاعت دی، او له بلې لوري ناروا وکالت دی، او تباه کن ثمرات به یې د ده په اعمال نامه کې لیکل کیږي. نو له همدې امله په هر مسلمان رایه ورکوونکي باندې دا فرض دي چې له رایې ورکولو څخه وړاندې پوره تحقیق وکړي چې رایه

چاته ورکوي هغه د کار ورتيا لري او که نه، او يا ديانتدار دی او که نه، تر څو په غفلت او بې پروايي سره بلا سببه د لويي گناه مرتکب نه شي.[1]

يوه اړينه خبرتيا

وړاندې چې کوم بيان وشو له هغه څخه د قرآن او سنت په رڼا کې دا څرگنده شوه چې نا اهل ، ظالم ، فاسق او غلط شخص ته رايه ورکول يوه لويه گناه ده. دې ته ورته بيا کوم نېک او قابل سړي ته رايه ورکول لوی ثواب دی، بلکې يوه شرعي فريضه ده. لکه څرنگه چې قرآن کريم د دروغو شاهدي حرام گرځولې دې ته ورته يې رښتوني شاهدي واجب او لازم گرځولې ده. الله تعالى فرمايي : ﴿كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ﴾ المائدة : ٨

ژباړه: د الله لپاره په رښتينولی ولاړ او د عدل شاهدان اوسئ.

بل ځای کې فرمايي : ﴿كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ﴾ النساء : ١٣٥

ژباړه : د عدالت علمبرداران شئ، د خدای لپاره شاهدان اوسئ.

په دغو دواړو آيتونو کې په مسلمانانو شاهدي فرض کړی شوې ده، چې له رښتوني شهادت څخه به ځان نه پټوي، د الله تعالى په خاطر به د شهادت لپاره دربېږي. بل ځای فرمايي: ﴿وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ﴾ الطلاق : ٢

ژباړه : شاهدي د الله لپاره ادا کړئ.

په يو بل آيت کې فرمايي چې رښتونی شهادت پټول گناه ده : ﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ البقرة : ٢٨٣.

ژباړه: او شاهدي هېڅکله مه پټوئ، څوک چې شاهدي پټوي د هغه زړه په گناه ککړ دی.

[1] . معارف القرآن : ٣ ټوک ٧٢ مخ

دغو ټولو آيتونو ته په کتلو سره په مسلمان فرض ده چې له رښتوني شهادت څخه ځان پټ نهٔ کړي، او خامخا يې ادا کړي.

نن سبا چې کوم خرابی په ټولټاکنو کې تر سترګو کيږي د هغو يو لوی لامل دا هم دی چې نېک او صالح خلک له ووټ ورکولو څخه ډډه کوي چې پايله يې همدا ده چې وينو يې، هغه دا چې رايه عموما هغو خلکو ته ورکوله کيږي چې يو څو روپۍ يې په بدل کې ورکوي. او د دغسې رايه ورکوونکيو په واسطه چې کوم استازي په قوم مسلط کيږي خلک يېويني چې کوم قسم کردار ادا کوي؟ نو په دې پروسه کې چې کوم نېک سړی له ووټ ورکولو څخه ډډه کوي؛ دا ناروا دی او په ټول قوم باندې ظلم دی.

که په صحيح معنی کوم کانديد نه پيدا کيږي خو د نورو خلکو په پرتله يو سړی نېک وي؛ هغه ته رايه ورکول هم ښه کار دی. ځکه چې د ظلم لږ والی خو به راشي، لکه چې فقهاو ليکلي چې (څوک د بشپړ ظلم د لرې کولو وس نه لري نو د ظلم تقليل او لږ والی دې وکړي). دا هم يو تجويز دی چې فقهاو وړاندې کړی.

خلاصه دا چې په ټولټاکنو کې د شاهدي پټول هم حرامه ده، او په درغو شاهدي ورکول هم حرامه ده، او د ووټ په مقابل کې پيسې اخستل هم حرام دی او ګناه ده. يعني نا اهل ته رايه ورکول کومه شخصي معامله نه ده، او که په شخصي معامله کې تېروتنه وشي اثر يې هم شخصي او محدود وي، نو ثواب او عذاب يې هم محدود وي. مګر په قومي او ملکي معاملاتو کې ټول قوم متاثر کيږي، نو د پوره قوم د تباهۍ لامل ګرځي، نو ثواب او عذاب يې هم ډېر وي. نو د ټولټاکنو په پروسه کې يو نېک سړي ته په رايه رکولو کې سستي کول ګناه کبيره ده.

کوم استازی چې د اسلامي نظام په خلاف فکر لري هغه ته رايه ورکول د درغو شهادت دی چې ګناه کبيره ده، او د پيسو په مقابل کې رايه ورکول بدترين رشوت دی او له اسلام او ملک څخه بغاوت دی او د بل چا لپاره دنيا ګټل او خپل دين خرابه‌ول هوښيارتوب نه دی، رسول الله ﷺ فرمايي : هغه

شخص تر هر چا زیات تاواني دی چې د بل چا د دنیا لپاره خپل دین له لاسه ورکړي.[1]

د اسلامي حکومت نظریه

د اسلامي حکومت نظریه او د کتنې او تمرکز ځای به دا ټکی وي چې چاروا کي او د حکومت فرمان چلوونکي به خپل ځان حقیقي حاکم نه بولي بلکې داسې په یې ګڼي چې اصلي حاکم هغه احکم الحاکمین دی کوم چې د اسمانونو او ځمکې پیدا کوونکی دی، لکه څرنګه چې الله ﷻ فرمايي : ﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾ الأنعام : ۵۷

ژباړه : له الله ﷻ پرته د حکم او فیصلې واک هېچا لره نشته. بل ځای فرمايي : ﴿فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ﴾ غافر : ۱۲

ژباړه : حکم یوازې د لوړوالي او لوی والي د خاوند دی.

بل ځای فرمايي: ﴿لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ المائدة : ۱۲۰

ژباړه : د اسمانونو او د ځمکې او ټولو موجوداتو پاچاهي یوازې د الله تعالی ده او هغه په هر څه قادر دی.

دغه حاکم دې دا وګڼي چې زه د هغه احکم الحاکمین رالېږلیو احکامو او قوانینو پلي کوونکی یم. په دې ډول حکومت کې د امریت او ملوکیت او استبداد او ایله والي شونتیاوې ختمېږي. د الهي حکم په وړاندې امیر او فقیر ټولو ته د منلو او سر ټیټولو وړ وي. د مملکت په امیر باندې په دې پوهېدل فرض دي چې د الله تعالی د احکام او د خاتم الانبیاء د شریعت د لاندې د پاچاهي برابرول کوم.

[1] . خلاصه جواهر الفقه : ۲ ټوک ۳۵۰ مخ

د اسلامي پاچاهي موخه

د اسلامي حکومت اصلي موخه او غرض دين په ځمکه کې پلي کول دي، يعنې په مملکت کې د الله جل جلاله دين ټينګول او محکمول او په خلکو کې عدل او انصاف په پښو درول دي، لکه چې الله ﷻ فرمايلي: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ النور : ٥٥

ژباړه : الله تعالى ستاسې له هغو کسانو سره چې ايمان يې راوړی او ښه عملونه وکړي، وعده کړې ده چې هغوی په ځمکه کې خليفه ګان وګرځوي.

يعنې د اسلامي حکومت دوه غرضونه دي : يو د دين د ستنو ټينګول او په ښکاره توګه د ديني احکامو جاري کول او پلي کوی دي. او دويم د امنيت ټينګول دي.

په آيت شريف کې د استخلاف في الأرض يعنې د حکومت او اقتدار چې کومه وعده شوې ده هغه له مؤمنانو صالحانو سره اړينه ده، د دولت او حکومت غړي او حاکمان خپله د ايمان او عمل صالح له ټکي څخه نه دي وتلي، دا چې د نيک عمل حکم يوازې عوامو ته دی، وزيرانو او حاکمانو ته نه دی دا يو خام او اوم ګمان او خيال دی. الله تعالى فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ التوبة : ٣٣

ژباړه : هماغه الله دی چې خپل پيغمبر يې له هدايت او حق دين سره رالېږلی دی، ترڅو چې هغه په ټولو دينونو باندې برلاسی کړي.

له دې آيت څخه تر لمر سپينه شوه چې د محمدي پاڅون او د اسلام د دين د راکوزولو اصلي موخه او مير دا دی چې د اسلام دين په ټولو ازمونو او دينونو باندې غلبه او لوړوالی وګټي. الله ﷻ فرمايي : ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ۖ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ الحديد ٢٥

ژباړه : (مونږ خپل پيغمبران له روښانه څرګندو نښانو او لاربښوونو سره ولېږل؛ او له هغو سره مو کتاب او تله نازل کړل، تر څو خلک پر عدل ولاړ وي. او اوسپنه مو راکوزه کړه چې په هغې کې ډېر زور دی).

له دې آیت شریف څخه ښکاره معلومیږي چې د رسولانو د رالیږلو او د کتابونو د رانازلولو غرض او موخه دا ده چې خلک عدل او انصاف په پښو ودروي. نو باید د اسلامي حکومت د قانون لومړی ماده به دا وي چې د حکمرانانو لومړی دنده په ځمکه کې د دین ټینګول دي، او د دین اعلان به په ډاګه کوي او اسلام به په ټولو دینونو باندې غالبه او برلاسی لري، او په خلکو کې به عدل او انصاف قائموي او څوک چې په سم ډول عدل او انصاف ونه مني نو هغه به د سوټې وهلو په زور سموي. او د دې آیت ﴿وَاَنۡزَلۡنَا الۡحَدِیۡدَ﴾ همدغه مطلب دی.

د حکومت ډولونه

اسلامي حکومت د ملوکیت او جمهوریت تر منځ یوه منځګړې لاره ده. د اسلامي حکومت بنسټ د الله تعالی په فرمانروایي او د هغهٔ په نازل کړی شوي شرعي قانون باندی ولاړ دی. او د غیر اسلامي حکومت بنیاد د غیر الله په فرمانروایي او د مخلوق په لاس جوړ شوي قانون باندې ولاړ دی.

شریعت خو یوې لورې ته دا حکم ورکړی چې د مملکت امیر به په فلان او فلانیو صفتونو سره موصوف وي ـ د کومو چې وړاندې ذکر وشو ـ . او دویم لورې ته یې د مملکت امیر ته دا حکم ورکړی چې د ممکلت د چارو په لړ کې به د مشورې کولو لپاره یو داسې مجلس او شورا جوړه کړي چې غړي یې په پورتنیو صفوتونو سره موصوف وي. له هغه څخه وروسته یې د ممکلت امیر ته حکم ورکړ چې د شریعت د قانون بشپړه پابندي وکړي. له هغه وروسته یې ولس ته دا حکم وکړ چې د داسې امیر اطاعت پر تاسې باندی فرض دی.

د نن سبا په اصطلاح کې د ازادۍ او جمهوریت قوام او قیام د قانون په بالادستۍ او برلاسۍ باندې دی چې د جمهوریت وده له دې پرته ناشوني ده. همدا ډول د اسلامي حکومت قوام او قیام د شریعت د قانون په بالادستۍ او برلاسۍ باندې دی.

شرعیت وایي چې تاسې د خدای د قانون تابعداري وکړئ کوم چې په بشپړ عدل او انصاف، او په پوره شفقت او مرحمت باندې ولاړ دی، او ستاسو د ټولو حقوقو ساتونکی او محافظ دی او ستاسې په دیني، دنیوي او اخروي ګټو

باندې راټول دی. غرض دا چې اسلامي حکومت نه د قیصر او کسری غوندې خپل سری، خپل چاری، د شخصیت او ملوکیت ، جبر او استبداد دی او نه د اوسني وخت جمهوریت دی چې د داسې رأیو په بنا جوړیږي چې له امله به یې ټول ملک د جګړې د اورنو ځاله او د دښمنیو زانګو جوړه شي. او حکومت د داسې ډلي تپلي تر تاثیر لاندې راشي چې ډېره او لوړه برخه یې د غوړه مالانو او د بل د لاس د ګوډاګیانو وي، بیا چې څه پېښیږي هغه پېښیږي. عیان را چه بیان.[1]

دین او اسلام ته چې کله ضربه رسیږي او له کړاوونو او افتونو سره مخ کیږي دا له دې درېیو خلکو ؛ د بدکاره فقي، د ظالم پاچا او د ناپوهه مجتهد له لاسه وي.[2]

د ملوکیت او شخصیت مفاسد

دا ډېر لوی دی خو خلاصه یې دا ده:

یو سړی د ټول ملک د ویش، او د ملک د تور او سپین مالک ګرځي.

په ټول ملک کې د دهٔ حکم چلیږي او هېڅوک ته د ده خلاف د ساه اخستلو وس نه وي، چې ټول ملک یې غلام او مریې وي. که دی ظلم کوي او که انصاف، د ده په خلاف هېڅوک د شونډو د ښورولو اجازه نه لري.

د پاچاهي دنده د ده اولاد ته میراث غوندې پاتې کیږي، هغه که وړ وي او که نا اهله وي، مطب دا چې د ملکوکیت او شخصیت قانون یوازې د پاچا ژبه ده، او د الله تعالی ټول مخلوق ولسونه د دهٔ د ذاتي خواهشاتو د لیک تخته ده. نو ښکاره ده چې په داسې صورت کې د ولسونو څه حقوق نه شي ادا کېدلی او پاچاهي په سم او صحیح نظام نه شي چلېدلی.

د موجوده جمهوریت مفاسد

د اوسنی زماني په چیغو کې د جمهوریت کریکه څومره نږدې غوندې ده، د هغې ساری موندل ګران دي، په جمهوریت کې په ښکاره ډول که څهٔ هم هغه

---

[1]. دستور الاسلام

[2]. کشف الغناء : ۱ ټوک ۱۸ مخ

فسادونه نشته کوم چې په ملوکیت کې شتون لري چې د نړۍ د ویجاړتیا او پوپنا کولو ذریعه ده خو:

په شخصي حکومت کې د یوۀ کس پاچاهي وي او په جمهوریت کې د یوې ځانګړې ډلې حکومت وي، چې د فلسفي د مسئلې به بنا دې ډلې او ټولې ته د شخصیت حکمی وایي. ځکه چې قانون جوړېږي نو د ټولو رایو په یو والي سره جوړېږي، په ولسي جرګه کې د هر سړي انفرادي رایه اعتبار نه لري بلکې ټولنیزه او اجتماعي رایه معتبره ده، او ښکاره خبره ده چې د شلو کسانو تر حکومت د یوۀ کس حکومت ښه دی، ځکه د یوۀ رایه او فرمان یو ده او د شلو رایه او فکرونه او غوښتنې چې نه وي نه وي هم اخر په شلو لارو ځي.

په شخصي حکومت کې پاچاهي ولي عهدي او خانداني میراث دی او په جمهوري حکومت کې ټولټاکنې یعنې انتخابات کېږي او رایه اچوي. کله چې د کوم یوۀ د پاچاهۍ موده پای ته رسېږي نو د ټاکنو بهیر پیلېږي چې له دې ټاکنو څخه ټوله پاچاهي د خپل منځي جګړو او شخړو د ځپو وهلو ځای جوړېږي، په ولي عهدي کې پر پاچاهۍ دا مصیبتونه خو نۀ راځي.

پاتې شوه دا مسئله چې په ولي عهدي کې د اهلیت او صلاحیت شرط نشته، نو دا شرط خو په موجوده ټولټاکنو کې هم نشته، چا چې ډېرې رایې وګټلې قدرت د هغۀ شو، که څه هم اهل یې نه وي.

د جمهوریت عمارت او بنا دکوم خپلواک دستور او قانون پر بنسټ باندې ولاړ نه دی بلکې د جمهورو او عامو ولسونو په تایید او میلان باندې ولاړ دی.

د پرېکړې دارومدار یوازې د رایو په ډېروالي باندې وي استدلال او برهان ته په کې کوم ځای نۀ وي.

په موجوده جمهوریتونو کې د قانون جوړولو ټول اختیارات د برسر اقتدار ګوند او ډلې په لاس کې وي. که څۀ هم د قانون جوړونې په مجلس کې نور ګوندونه هم برخه لري، خو ښکاره خبره ده چې برسر اقتدار ګوند د خپلو تاییدونو او میلانونو سره سم قوانین جوړوي او پلي کوي یې. او چې کله هم یو ګوند برسر اقتدار راشي نو تر هر څۀ وړاندې هغه قوانین ورلغوه کړي، هر که آمد عمارت نو ساخت.

برسر اقتدار ګوند د مملکت د تخت او وېش مالک وي او په ډول ډول تدبيرونو او چلونو سره د پاچاهۍ په ګټو او منفعتونو باندې منګولي لګوي او ټول قوم له ګټو اوو منافعو څخه بې برخي کوي، تر دې چې قوم له عدل او انصاف څخه هم محرومېږي. برسر اقتدار ګوند چې د رايو په اکثريت سره کومه پرېکړه وکړه هغه عدل او انصاف ګڼل کېږي.

د الله تعالى مخلوق له شفقت، لورينې، ترحم او له انساني همدردۍ څخه بې برخې پاتې کېږي. د الله تعالى په مخلوق باندې د چيغو وهلو دروازه هم بندېږي. له کومه وخته چې د جمهوريتونو دوره پيل شوې ده، نو بدو چارو، بد عملونوو او د خپل منځي شخړو دروازه پرانستله شوې ده.

د پيسو په بدل کې د خلکو رايه اخستل کېږي، په لږو پيسو يې اخلي او چې قدرت لاس ته ورشي نو ډېر پيسې پرې ګټلای شي. په حديث شريف کې راغلي (اللهم لا تسلط علينا من لا يرحمنا) ای الله ! ته په مونږ داسې څوک مه مشر کوه چې په مونږ لورينه او رحم ونهٔ لري.[1]

نظام حکومت اسلامی نه شخصی است و نه جمهوری

در حقیقت بنیاد جمهوریت های جهان بر لا دینی استوار است، زیرا که در نظام جمهوری اعتبار کثرت است مذهب را در دین دخلی نیست بلکه هر صاحب را حق آزادی تقریر وتحریر اجرای مجله و جراید برای تبلیغ مذهب خود حاصل است، در حقیقت نظام جمهوری یک تحریک است بر قایم کردن یک دهریت، اگر جمهوریت نمی بود سوشلیزم وکمونیزم در شوروی، چین و دیگر کشورهای همنوای ایشان هرگز نمی آمد، خلاصه این که در ریگستان خوشک اگر ماهی زندگی کرده نمی تواند، و در زمین شور زراعت نمی شود، و در تاریکی که از هوا خالی باشد انسان زندگی به سر برده نمی تواند، پس در تاریکی نظام اسلام هرگز پیشرفت کرده نمی تواند.

هویدا است که نظام حکومت اسلامی نه شخصی است ونه جمهوری، در دین مقدس اسلام انتخاب پیامبر ﷺ و فرمان روایی آن ذات مبارک به کلام الهی بود که در آن کفار هم شک نمیکنند، اما بعد از پیامبر ﷺ خلافت صدیقی، عدل فاروقی و فتوحات عثمانی همه نتیجه یک ریاست و حکومت اسلامی

[1] . دستور الاسلام : ۱۰۲ مخ

بود. در اسلام نه شخصیت محض را اجازت است و نه جمهوریت شرقی و غربی را گنجایش؛ زیرا که در حکومت شخصی قانون اساسی اختیارات همگی از طرف بادشاه و مطابق خواست آن می باشد بکلی خود را در مقام "لا ینسل عما یفعل" می بیند و کابینه و اراکین شوری در معامله از خدا غافل گشته پسند و ناپسند شاه را ملحوظ می دانند، و اشارت شاهی را حکم قطعی تصور می کنند.

و در حکومت جمهوری قانون اساسی و اختیارات همگی از طرف عوام و مطابق خواهشات آنها می باشد چنانچه گذشت، و نیز جمهوریت خواه شرقی باشد یا غربی به هر چه که در عالم رایج است، متکفل قیام، عدل، انصاف و ایفای حقوق بشری نمیتواند شد، زیرا که رعایت حقوق بشری بدون اتکا بدین سماوی امکانی ندارد.

مگر در حکومت اسلامی که نظامش براساس خلافت قایم است ، قانون خدا و رسول می باشد، تنفیذ و اجرای آن مفوض به حکومت است. پس در این نظام اسلامی رعیت قانون خدای و دستور سماوی است و حکام در جستجوی حکمی میباشد که خلاف رضای خدا و رسول ﷺ نباشد، و همچنان خلاف کتاب الهی و سنت رسول ﷺ نباشد، نه رای شخصی را در تنفیذ و احکام اسلامی دخل است و نه رای جامعه را، بلکه همگی منقاد حکم و فیصله الهی اند، نمونه های آن خلفای راشدین پیش کرده اند و کلیات آن در کتاب و سنت موجود است، تا قیام قیامت حاکمان اسلام را هدایت است، که مطابق آن وحی سماوی فیصله های خود را صادر و حل و فصل نمایند.

در نظام حکومت اسلامی دو رکن عظیم ضروری است که بدون آن اساس حکومت مستحکم نمیشود؛ یکی صداقت، دوم عدل و انصاف، چنانچه ارشادات است، ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا﴾ الأنعام : ۱۱۵، البته انتخاب خلیفه در اسلام بطرز جمهوری می باشد، که رضامندی اکثر اهل رای از افراد متدین و صالح ضروری است.

تعریف جمهوریت

این لفظ آن قدر عام شده که از زبان هر کس بیرون می شود، مگر عموما بلفظ دیموکراسی زیاد یاد می شود، که در اصل مرکب است از دو لفظ یونانی،

دیمو و کراسی که معنی دیمو مردم ورعیت است، و معنی کراسی طاقت. پس مفهوم مرکب این است که طاقت عوام و رعیت.

جمهوریت آن طرز حکومت را گفته می شود که اختیارات و طاقت کلی بدست عوام و رعیت باشد، خواه بالذات باشد و یا بواسطه و کلای شوری، مراد از اختیارات اینکه حکومت بدون رضایت عوام چیزی کرده نتواند، و رعیت هر چه بخواهند بذریعه انتخابات حکومت را تبدیل کردن بتوانند، مقرری بر منصبدار مطابق خواهش ایشان باشد، وقانون اساسی مملکت مطابق رای ایشان وضع شود، و از هر فرد حکومت باز پرس کردن بتوانند که تو سرمایه ملت را چه کردی؟ و برای ملت چه نفع رسانیده ای؟.

اقسام جمهوریت در دنیای دو قسم رایج است: (۱) صدارتی (۲) وفاقی.

وفاقی از اینکه قانون اساسی به اتفاق نماینده گان تمام ولایات یک کشور تصویب می شود، در اصل هر حکومت مرکب از سه اجزا است؛ (۱) مقننه یا مجلس قانون ساز که عبارت است از اراکین شورا، (۲) انتظامیه یعنی افراد حکومت که نظم و ونسق، تعمیل، تنفیذ ملی سپرد ایشان می باشد، (۳) عدلیه، یعنی شعبه قیام عدل و انصاف در کشور و فیصله های حقوق آن مفوض بایشان باشد، اگر در میان رعیت و حکومت تضاد واقع شود، هر دو به عدلیه رجوع میکنند، لهذا اختیارات عدلیه از همه زیاده تر باید بود.

در نظام صدارتی که تمام اختیارات نزد صدر مملکت میباشد، صدر را حقوق زیاده میرسد که شوری بدون توثیق آن هیچ فیصله کرده نمیتواند، در این طرز حکومت سربراه حکومت و مملکت را صدر می گوید.

در نظام وفاقی اختیارات اعلی بدست مقننه یعنی مجلس شوری میباشد که اگر خواهند وزیر اعظم را برطرف کرده میتوانند، در این نظام صدر برای نام میباشد.

جمهوریت صحیح

جمهوریت خواهی صدارتی باشد یا وفاقی، بردوقسم است:

(۱) اسلامی (۲) مغربی.

جمهوریت غربی را ماهرین قانون چنین تعریف میکند: یعنی حکومت عوام به ذریعه عوام به فایده و خواهش عوام.

در این جمهوریت حکومت و فرمانروایی رعیت معتبر است ، هر چیزی را که ایشان بخواهند بذریعه حکومت جایز قرار میدهند و چیزی که از هوا و هوس ایشان خلاف باشد، به آن بندش صادر می کنند، این است جمهوریت که امروز در شرق و غرب دنیا رایج است، وعلمبرداران آن خود را در مسند عدل و انصاف می بینند، در همین جمهوریت ها اگر شوری که مرتبه شارع را دارد قانون تجویز کند به نکاح مرد با مرد، یا تنسیخ کنند نکاح نسوان، حق دارند.

در جمهوریت اسلامی نه عوام حاکم است و نه شخصی منتخب کرده آن ها، بلکه از روی ﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ﴾ الأنعام :٥٧، یعنی حاکم اعلی خدای متعال است. مجلس شوری جمهوریت اسلامی راجع به طرز وطریقه تنفیذ احکام سماوی غور وفکر می کنند چنانچه مفکرین اسلامی جمهوریت اسلامی اسلام را چنین تعریف می کند؛ همین حکومت الهی بذریعه عوام ورعیت برای رضامندی خدای متعال، لهذا اگر دونیم ارب انسانان خط ارضی جمع شوند و فیصله کنند که شراب یا خنزیر حلال است، یا گاو حرام است، نه حرام حلال میشود و نه حلال حرام. این است اختیارات حکومت و جمهوریت اسلامی و آزادی جمهوریت غربی.[1]

مغایرت کمونیزم و سوسیالیزم با اسلام

کمونیزم چیست ؟

نظام کمونیزم ضد تمام نظریات عقلی ، دینی و فطری است، لهذا مسلط کردن این بر باشنده گان یک مملکت یا بر افراد یک قوم جبرا و بذریعه فوج میشود، نه که بذریعه تبلیغ وتفهیم.

دلیل قوی بر این آنست که در دوره های گذشته کمونیزم و سوشلزم در کدام حصه زمین که نافذ شده است صرف بذریعه خانه جنگی و تشدد فوج سرخ

---

[1] . اسلام وسوشلیزم - مصنف شمس الحق افغانی : ص ٢٤

پوش رب نآ هطخ مسلط هدرک هدش تسا. یارب لیصفت نیا بلطم هب باتک سمش قحلا یناغفا (املاسا و مزلایسوس) هعجارم دوش.

رد نیا اج هب یخرب زا لوصا مزینومک هراشا یم دوش؛

(۱) راکنا زا ادخ ، (۲) بهذم ، (۳) قلاخا ، (۴) یدازآ ناسنا و تیکلم یصخش ، (۵) تمصع تدوع.

تسخن راکنا زا ادخ :

رتسم زادیب رد باتک دوخ "what communism" (مزینومک تسیچ) رد هحفص ی ٨١٤ دراگنیم هک نکر مزینومک زجب نآ سک هک نلاعا تیرهد و راکنا ادخ ار رد عمجم ماع دنک، رگید چیه دناوتیمن دش.

زیلجنا هک زا یقاقفر لراک سکرام و نایناب مزینومک تسه، یم دسیون؛ هک ام ناهاش نامسآ ار زا شرع هتفرگ ریز میتخادنا، نانچمه هک ناهاشداپ نیمز ار زا تخت نایاپ میدرک.[1]

لایخ ناتسرپ (ینعی نیلئاق دخب) رد تاعقاو دنیا لقع لک ، ینعی ادخ ار مکحران دننادیم، رگم ثداوح، تاعقاو ورهاظم لاکشا هفلتخم هدام کرحتم دنا هک هب حور یقافا ینعی هب ادخ تجاح دنرادن.[2]

بهذم: لوصا بهذم رد رظن کی تیکارتشا تسرپ؛

۱. اواز تشگزاب ماظن یملاغ هنامز یاه میدق تسا.

۲. بهذم یارب ماوع هلزنمب نویفا (کایرت) تسا.

زیلجنا دسونیم هک تفلاخم بهذم دزن ام کی رما یرطف تسا.[3]

[1] . تیکارتشا واسلام - زا دوعسم یودن : ص ۷۰
[2] . هفسلف سکرام باب مود : ص ۳۳
[3] . تیکارتشا وبهذم : ص ۳۳

مارکس می گوید که مقصد ما پیش قدمی نموده، آزاد کردن ضمیر انسان است.[1]

انجلیز در کتاب خود ص ۱۵ اعلان می کند : مقصد اصلی ما این است که برای دور کردن فریب مذهبی و نجات دادن از آن یک حزب خلاف الوهیت در معرض وجود آید.[2]

اخلاق : در نظر اشتراکیت پرستان اخلاق کدام حقیقتی ندارد.

لینن می گوید که آن ضابطه که برای معاشره انسانی از هستی مافوق القدرة یعنی خدا گرفته شده است، نزد ما کدام قدر و منزلتی ندارد، چونکه این یک فریب است. بلکه اخلاق ما وابستهٔ تصادمات طبقاتی یعنی جنگانیدن امیر و غریب است و در این مفاد خود را مضمر میدانیم.

مارکس می گوید: که اخلاق ایجاد کرده خود انسان است، و زنده گی حقیقی انسان پرتو تعاون خواهشات آن است.

اخلاق اشتراکی وابسته بر فواید مادی است که در حصول آن دروغ ، دزدی، فریب و خیانت تماما جایز است.[3]

ملکیت شخصی وآزادی: مقصد سوشلیزم ختم نمودن زمین داران و مالکان شرکت های متعدد است و بعدًا حواله کردن هر چیز به یک زمیندار کلان و مالک شرکت بزرگ که آن حکومت کمونست و اشتراکیت خواه است.

مقصد دوم آن مقرر نمودن کار و بار است، به صورت اجتماعی برای مرد و زن.
و مقصد سوم حصول خوراک و پوشاک است، به ذریعه دیپو.[4]

[1] . سوشلیزم مارکس : ص ۹۲

[2] اشتراکیت و اسلام : ص ۷۰ را ملاحظه فرمایید

[3] . تمام این مضامین را در اشتراکیت و اخلاق ص۹۵و۹۹ باید دید

[4] . ملاحظه فرمایید: سوشلیزم مطبوع : سنه ۱۹٦۷

اکنون ظاهر و هویدا است که در این شرافت انسانی و آزادی آن سلب می شود، و انسان به منزله یک ماشین و آله دست کمونست میگردد، گویا اختیار سوشلیزم فروختن انسانیت ودست بردار شدن از شرافت آن است.

عصمت: هر مرد و زن از یک دیگر منفعت جنسی و شهوانی هر گاه که بخواهد حاصل کرده میتوانند؛ چونکه ازدواج همین را گویند.

در الفاظ و لغت اشتراکیت لفظ حرام زاده نیست بلکه حرام زاده از اولاد نکاحی و نسبی زیاد مقدس و محترم شمرده می شود، چونکه در این روح و اثر اشتراکیت موجود است.[1]

در کتاب کارل مارکس ص ۹۰٤ خود مارکس می گوید: که تعلقات ازدواجی خواهر و برادر کدام عیبی نیست، و نه در صحت کدام نقصان می رساند.[2]

از روی این اصول کشورهای کمونیست را تماما یک فاحشه خانه باید شمرد، لهذا دادن ممالک برای طوایف مختلفه کدام انتظام جداگانه نیست، در ص ۹۸ اشتراکیت واقعه سید مظفر الدین ایم دی (فارغ صنف شانزدهم) درج است، وقتی که آن در مکتب حبیبیه معلم بود در سفارت خانه روس (شوروی) سید مظفر الدین را دعوت داد، هنگامیکه نامبرده در سفارت خانه روس داخل شد چند دختران دوشیزه آنرا استقبال نموده شراب پیش کردند، مرد موصوف از تناول شراب انکار کرد، بعدا که در مورد آن اختران پرسید که ایشان کی بودند؟ در جواب گفته شد که این ها دختران نوجوان مسلمانان ترکستانی روسی اند که به ذریعه طیاره برای ایفای خواهش عمله سفارت خانه آورده شده اند، تا مدت ۱۵ روز تمام عمله سفارت تسکین جنسی خود را از اینها تکمیل می کنند، بعد از ۱۵ روز اینها را واپس کرده دیگر دختران مسلمانان به همین طریقه می آورند، و این سلسله همیشه جاری است، یک رهنمایی بالشریک (رکن مجلس کمونیست) زمین داران را خطاب کرده می گوید : ما مواشی و حیوانات شما را گرفتم، اکنون میخواهم که زن و بچه شما را نیز مشرک کرده باخود متفق کنیم.[3]

---

[1] . اشتراکیت مذهب واخلاق : ص ۸۰ - ۸۹ را ملاحظه بایدکرد

[2] . کتاب مذکور: ص ۹۰

[3] . صبح سمرقند: ص۱۷۸

بنام محبت آزاد و در مقامات مختلفه باغها ساخته اند که درآنها به نام شبهای افریقا دختران را استعمال می کنند.

اخبار اشتراکی (پرودا) می نویسد : چقدر که شما از انسانیت خود دور شوید، به همان قدر اشتراکی می شوید.[1]

نتایج این امور پنجگانه:

١. در وسط آسیا که اکثریت مسلمانان بود هیچ مسلمان باقی نماند.

٢. مساجد را اولا دفتر گاه حکومت کمونست ساختند و بعدا مکتب های که سبب الحاد بود در آن مساجد قائم نمودند.[2]

٣. ازدواجی کمیون یعنی اباحت مطلقه هر مرد با هر زن هر گاه که دلش بخواهد صحبت جنسی میتواند کرد، جلسه و انجمن برای این تحریک در مساجد منعقد می شد.[3]

٤. اختلاط جنسی مرد وزن بطور آزادانه رایج شد.[4]

٥. عقاید دینی را خرافات قرار دادند.

٦. مسلمانان پابند اسلام از رزق و روزی محروم کرده شدند.[5]

٧. در شهرهای جدید و قدیم تعمیر مساجد را متوقف کردند.

٨. حکومت روس در وسط آسیا تمام مدارس مذهبی را بسته کرد.

٩. در ستالین آباد یک مسجد هم نیست.[6]

١٠. چهل در صد زنان را در کارهای سخت مقرر کردند.

---

[1] . اشتراکیت مذهب واخلاق : ص ٨٥ و١٠٢
[2] . صبح سمرقند: ص ٢٥١
[3] . ص: ٢٤١
[4] . ص: ٢٨٧
[5] . ص: ١٩٢
[6] . ص: ٢٣٤

۱۱. مسلمانان را بطور تحریک و تبلیغ از دین منحرف کردند.[۱]

۱۲. باوجود تمام این واقعات مسلمانان را غیر از گرسنگی وفقر دیگر چیزی میسر نشد.

۱۳. خان و بیک (تاجر) را بیدریغ قتل کردند.[۲]

ویب، در کتاب خود (اشتراکی روس) در صفحه ۱۱ می نویسد که برای تباه کردن مسلمانان ترکستان از قوت و زور آوری کار گرفتن نهایت ضروری است. امین باریوس در کتاب خود (روسی آسیا) در صفحه ۱۰٤۸ می نویسد که برای کمونست ساختن شهر بخارا این ضروری است که در پشت و پناه کمونست آینده مسلمانان ترکستان را فنا کرده شود و یا که تمام را نظر بند کرده شود، در حمایت اشتراکیت اگر جویهای خون بریزد هرگز پروا نکنید و هیچ چیز از آن دریغ مدارید. در اشاعت سه صدهزار یمنی و سی هزار مسلمانان مصری از دست خود مسلمانان بقتل رسیده اند.[۳]

بطریق مشت نمونه خروار از تالیف سید شمس الحق افغانی اسلام و سوسیالیزم از صفحه ۷٦ تا صفحه ۸۰ گرفته شده است.

د پاچا يا د امير دندې

امام ابو الحسن ماوردي ﷺ فرمايي : د پاچا يا د امير دندې په لاندې توګه يادې شوي دي:

۱ – د دين ساتنه؛ يعني د شريعت د ټينګو بنسټونو او د تېرو نېکانو خلکو يعني د سلفو صالحينو د اجماع سره سم د دين ساتنه وکړي. كه كوم څوک د اسلام په دين كي كوم بدعت او نوى كار لهٔ ځانه راوباسي يا د الحاد ، كفر او بې دينۍ لاره جوړه كړي، نو داسي كس ته دې حق خبره ښه روښه او څرګنده كړي او د شريعت په تګلاره يي روان كړي، تر څو په دين كي كوم زيان او

---

[۱] . ص: ۱۸۱

[۲] . مذهب و اخلاق : ص ۹۳

[۳] . کتاب مصر و یمن: ص ٦ را ملاحظه باید نمود

خلل پېښ نهٔ شي، او امت د اسلام پهٔ دين باندې ولاړ، او له پښې خوېږدنې ښخه خوندي پاتې شي.

۲ – د يو له بل سره د شخړه کوونکو ترمنځ د دوسيو او مقدمو چارې د شريعت د احکامو سره سم يوه خوا کړي، څو په ملک ټول وګړي د عدل او انصاف په چاپېرېال کي ژوند تېر کړي او کوم ځواکمن په کوم بې وسه او بې وزله باندې د ظلم او تېري لاس اوږد نهٔ کړي.

۳ – د خپلې خاورې ساتنه وکړي، د ملک په وېش کرښو يا سرحدونو باندې د ځواکونو داسي ټينګ ځای پرځای کېدل وکړي چي دښمن ته د لاس وهنې او يرغمل کولو جرأت پاتي نهٔ شي، او هيواد د دښمن له بريد ښخه خوندي شي، او د هيواد په دننه کي د څارونکيو امنيتي پوليسو داسي انتظام وکړي چي ټول ملک په ډاډ سره ژوند تېر کړای شي او کاروبار وکړای شي، لهٔ غلو او لارشکوونکو ښخه په امن او امان شي او د ځان او مال د لوټ له وېرې ښخه پرته سفر وکړلای شي.

۴ – شرعي حدود ودروي او جاري يې کړي، تر څو هغه خبرې چي الله تعالی ورته حرامي کړي، کوم کس د هغو د کولو لاره غوره نهٔ کړای شي او ملک لهٔ غلا ، شراب خورۍ، بدکارۍ او داسي نورو جرمونو ښخه ومنيځل شي او پاک شی.

۵ – د مسلمانانو لپاره د ديني زده کړو سماوی او انتظام وکړي، ځکه چي اصلي موخه او مقصد دين دی او پاچاهي د هغه د ساتني لپاره ده، له دې امله په پاچا او امير باندې فرض او لازم دي چي هغه د ديني زده کړو او د تعليم زمينه برابره کړي، ترڅو دين خوندي شي. له تعليم او زده کړې پرته هېڅ علم ، ښوونه او روزنه خوندي نهٔ شي پاتي کېدلی. همدا راز د امر بالمعروف او نهي عن المنكر ځانګه جوړه کړي ترڅو پاچاهي په معروفه او ښو کارونو سره ښايسته او منوره شي او له بدو او فاحشو کارونو او له منکراتو ښخه پاکه شي. الله تعالی فرمايي: ﴿ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُواْ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَنَهَوۡاْ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۗ﴾ الحج : ٤١

ژباړه : (دا هغه کسان دي چې که مونږ دوی ته په ځمکه کې قدرت ورکړو، نو لمونځ به قایم کړي، زکات به ورکړي، په ښو چارو به امر وکړي او له بدیو څخه به منع وکړي)[1]

[1] . دستور الاسلام : مصنف مولانا محمد ادریس کاندهلوي : ۳۷ مخ

د حکومت مذهب

د حکومت مذهب هغه دی کوم چې د ملک د اکثریت مذهب دی، مثلا د افغانستان او پاکستان مذهب من حیث حکومت اسلام او اهل سنت والجماعت دی ولې چې په دې ملکونو کې اکثریت د اهل سنت والجماعت حنفي مذهب دی او خاص د اهل سنت د رایو په اکثریت سره دا ملکونه د وجود ډګر ته راوتلي دي، نو له دې امله د افغانستان او پاکستان مملکت اصلي حکمرانه ټولی د اهل سنت والجماعت ټولی دی او نور ټولي په اقلیت کې دي.

د ادارو وېش

ولس مشر په خپل ځان کې کمزوری وي، دا ناشوني ده چې په یوازې سر دې د ټولو ولسونو لیدل کتل وکړای شي او له دښمنانو یې ساتنه وکړای شي، او پر یو بل له ظلم او تېري څخه یې بند کړای شي او د یو مال او ځان او اسباب د بل له لاس ورووړلو څخه خوندي کړای شي. له دې امله له ولس مشر سره مرستې ته اړتیا ده چې د یو چا په مرسته دا حکومت وچلوي.

د حکومت اړتیاوې بېلابېلې دي له دې امله یې د مرستې ډولونه هم سره جلا دي. په دې بنا باید په حکومت کې ډول ډول ادارې او څانګې جوړې کړای شي څو د دې په مرسته د حکومت ټولې اړتیاوې بشپړې کړای شي. د بېلګې په توګه د پوځ د روزنې اداره، د پولیسو د روزنې څانګه، د پوست څانګه ، د محصولاتو اداره ، د قضا او عدالت شعبه، د افتاء اداره او نور د داسې ادارو جوړول د حکومت لپاره اړین دي. خو چې د ولسونو بشپړه څارنه وکړای شي او د شریعت احکام په ټول ملک کې پلې کړای شي.

له اسلام څخه وړاندې حکومتونو کې هم د دندو او ادارو وېش و، اسلام دغه دندې او ادارې په خپل ځای پرېښودې او د هغو مفاسد یې اصلاح او تېروتنې یې سمې کړې، د جاهلیت د وخت امریت او استبداد یې په جمهوریت او شوارئیت سره واړوه او د الهي قانون او اسماني شریعت ډیوه یې په لاس کې ورکړه او پاچا او فقیر یې په یوه برستن کې راغونډ کړل. رسول الله ﷺ په دیني او دنیوي کارونو کې د خیر او اصلاح له مخې له بېلابېلو صحابه کرامو څخه کار اخستی، دا ټول د دندو او ادارو د وېش خواته اشاره ده. خلاصه د خبرې دا چې د حکومت چارې په مختلفو قسمونو د دیني او دنیوي اړتیاوو

باندې مشتملې دي، نو له دې امله اړینه ده چې د حکومت چارې په مختلفو ادارو هم وویشل شي.[1]

عدالت (محکمه)

عدلیه محکمه له شرعي عدالت څخه مراد دی چې د قضا محکمه هم په کې داخله ده او له محکمې سره د دارالافتاء اړتیا هم شته. د اسلامي حکومت دنده ده چې په کومو علماء کرامو کې دفتوی ورکولو اهلیت او صلاحیت وي هغه دې د مفتیانو په توګه وټاکي ترڅو چې خلک له حلالو او حرامو څخه خبره کړي. او د خلکو د خپل منځي دښمنۍ او جګړې د فیصله کولو لپاره قاضي وګماري. د قضاء شرطونه او د هغې ادبونه او د قاضي اختیارات دا ټولې خبرې د فقهي په کتابونو کې د ځاني او مالي تېريو او د ظلم احکام په بشپړه توګه بیان شوي چې د عدل او انصاف په تله کې داسې سم تلل شوي چې د نړۍ د هېڅ پرمختللي حکومت په لاس کې هم د داسې عادلانه او حکیمانه قوانینو نوم او نښه نشته. د محکمې له ادارې څخه په هیواد کې د عدل او انصاف خپرول مراد دي ځکه چې عدل او انصاف د حکومت روح دی.

د ښوونې او روزنې اداره

د ښوونې او روزنې له ادارې سره د دعوت او تبلیغ، امر بالمعروف او نهي عن المنکر او د إفتاء اداره هم ځاییږي. د دې ادارې موخه د دیني زده کړو جوړښت دی کوم چې د نبوي بعثت اصلي موخه ده. الله ﷻ فرمایي: ﴿هُوَ الَّذِيْ بَعَثَ فِي الْاُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ﴾ الجمعة : ۲

ژباړه : (الله تعالی هغه ذات دی چې په امیانو او ناپوهانو کې یې پخپله له همغو څخه پیغمبر راپاڅوۀ، چې هغو ته د دغه (قرآن) آیتونه لولي، د هغو نفسونه پاک کړي او هغو ته د کتاب او حکمت ښوونه وکړي).

[1] . دستور الاسلام : ۱۰۷- ۱۰۹ مخ

پوځي اداره

د دې ادارې بشپړ تفصیل د فقهاء کرامو په کتاب السیر او کتاب الجهاد کې لاس ته راتلای شي، او له دې ادارې څخه د کفارو سرټکونه او د هغې د احکامو بیان مراد دی.

د مالي چارو اداره

چې د بیت المال چارې، د عشر، خراج او جزیې د ترلاسه کولو او د هغې د لګولو چارې په کې داخلي دي.

د عامه پرمختګ چارې

چې د پلونو او سړکونو جوړول او بیا رغول په کې داخل دي.

د عامه امن چارې

چې د ملک دننه ټولې د امنیت، او د سوکالۍ لارې چارې، او له غلو، او نورو بدکارو څخه د خلکو د خوندي ساتلو په پار د حدودو او تعزیرونو پلي کول په کې داخل دي.

بهرنۍ چارې

چې په کې له نورو قومونو او هیوادونو سره د جنګ جګړې، سولې او د تړونونو مسئلې داخلي دي.

استخباراتي یا څارګره اداره

دا د تفتیش او خفیه پولیسو اداره ده، چې د رسول الله ﷺ له وخت څخه یې ثبوت شتون لري. رسول الله ﷺ به د کافرانو د څارګرۍ او جاسوسۍ لپاره له صحابه کرامو څخه یو څوک لېږدول. او داسې نورو مختلفو ادارو ته حکومت اړتیا لري چې د هغو څخه ؛ د احتساب او عامه نګرانۍ اداره، د شکایاتو اداره، د سر شمېرنې اداره، د مخابراتو اداره، د مساحت یا کاردستر اداره، د کرهنې او مالدارۍ اداره، د سکې جوړونې اداره ، د هوایي ځواک اداره ده.

د کورنیو چارو وزارت

د رسالت طیبه او خلافت راشده په وخت کې د نن سبا په دول د دغو ادارو لپاره جلا دفترونه نهٔ وو، او نه هم د هغو دفترونو په دروازو باندې کومې

لوحي لګولې شوې وي. په ساده ډول دا ټولې اداري کارکوونې وې او بشپړ حقيقت وه. اوس مهال يې ظاهري شکل شتون لري خو حقيقت يې هېڅ دی، پخوا کارونه په ښه توګه ترسره کېدل خو نوم يې نه وه، او اوس مهال معامله برعکس ده چې نوم يې زيات دی خو کارونه تش د نامه لپاره دي.

له لنډيز څخه وروسته

لهٔ دې لنډيز څخه وروسته دا پکار ده چې د يو شمېر ادارو او څانګو په اړه څهٔ ناڅهٔ تفصيل وکړای چې ترڅو يې شرعي ليد لوری څرګند شي او لهٔ اوسني وخت څخه يې توپير ښکاره شي.

د ښوونې او روزنې څانګه

د اسلامي حکومت په ټولو څانګو او ادارو کې د ښوونې او روزنې اداره تر ټولو لوړه او مهمه اداره ده، ځکه چې ديني زده‌کړه د نبوت او رسالت له لومړيو موخو او مقاصدو څخه ده، لکه چې الله تعالی فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِىْ بَعَثَ فِي الْأُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ﴾ الجمعة : ٢

ژباړه: (الله تعالی هغه ذات دی چې په اُميانو ناپوهانو کې يې پيغمبر په خپله له همغوی څخه راپاڅوه، چې هغو ته ددغه (قرآن) آيتونه لولي، او دهغو ژوند سپېڅلی کوي؛ او هغو ته د کتاب او حکمت ښوونه کوي).

له دې آيتونو څخه روښانه کېږي چې د نبوي بعثت لومړنی مقصد او مرام د الله تعالی د کتاب ښوول او حکمت يعنې د شريعت تعليم دی، دا خو ديني مدرسې شوې.

دويم مقصد د اخلاقو تزکيه او د اعمالو سمون او اصلاح ده، دا هم خانقاوې دي، اولياء کرام د خپلو صحبتونو په فيض او برکت سره د مسلمانانو اخلاق او عملونه اصلاح کړي دي. او علماء عظامو په درس او تدريس سره د تعليم الکتاب والحکمة دنده ترسره کړې ده، او د دې لپاره يې ديني مدرسې جوړې کړي دي.

د اسلامي حکومت لومړنۍ دنده دا ده چې د ديني زده کړې انتظام وکړي، او په هر ښار کې يوه يا دوه لويې مدرسې د دين د زده کړې لپاره ودانې کړي

او د مدرسانو انتظام یي وکړي، او د دیني علومو چې څومره کتابونه لاس ته راتلای شي هغه راټول او غونډ کړي.

د اسلام ساتنه د اسلامي حکومت لومړنۍ دنده ده او څرگنده ده چې داسلام بقا په دې باندې موقوفه ده چې دهغه علم پاتې وي. هېڅ کوم دین او مذهب له خپل علم څخه پرته نهٔ شي پاتې کېدای. د بېلګې په توګه د ولس جوړتیا او روغتیا ته پاملرنه ټول حکومتونه خپله دنده بولي، او ښکاره ده چې ترڅو طبي پوهنځۍ او فاکولتې په پښو نهٔ وي درېدلې نو طبیب او ډاکټر موندل ناشوني دي. همدا ډول چې دیني مدرسې نهٔ وي ترهغو پورې د دین پاتې کېدل ناشوني خبره ده، د دین ساتنه او بقا له اسلامي مدرسو څخه پرته ممکنه نه ده. له همدې امله داسلامي مدرسو لګښتونه هم د اسلامي حکومت په ذمه دي.

د دین ښوونه د نبوي بعثت لومړنی مقصد دی، او دا خدمت رسول الله ﷺ په ښه توګه سرته ورسوهٔ او لارښوونه یي وفرمایله : (**وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا**).[1]

ژباړه : له دې پرته بل څهٔ نشته چې زه یو ښوونکی رالیږل شوی یم.

او ډېر صحابه کرام ﷺ یي ښوونکي جوړ کړل، او نورو کلیو او بانډو ته یي ولېږل. تر کومې چې رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کې اوسېدهٔ نو چې په ده مبارک باندې به د قرآن کریم کومه برخه نازلېده، هغه به یي صحابه کرامو ته په یاده زده کوله او د هغه له ترجمې او مفهومه به یي خبرول.

او کله چې مدیني منورې ته اسلام ورسېد نو دهٔ ﷺ همالته د قرآن کریم د ښوونې او زده کړې انتظام وکړ. سیدنا مصعب بن عُمیر او سیدنا عبد الله بن ام مکتوم رضي الله عنهما مدیني منورې ته ورسېدل خلکو ته یي د قرآن کریم زده او تعلیم پیل کړ. (مسند احمد : ۲ ټوک ۲۹۱ مخ)

رسول الله ﷺ چې کله په هجرت کولو سره مدیني منورې ته تشریف یوړ، نو یي له نبوې مسجد سره نښتل شوې یوه صفه یعني (سیوری لرونکی تالار) ودان کړ چېرې به چې د قرآن کریم زده کړه ورکېده، او رسول الله ﷺ به په خپله صحابه کرامو ته تعلیم ورکاو.

---

[1] . سنن ابن ماجة :۱ ټوک ۱۵۵ مخ

حضرت عباده بن صامت رضي الله عنه فرمايي : ما له اصحاب صفه څخه ځو تنو ته د ليک لوست د زده کړې او د قرآن کريم تعليم ورکړی دی.[1]

له څۀ مودې وروسته کله چې حکومت جوړ کړای شو نو رسول الله ﷺ لور په لور مبلغين او عاملان وټاکل او ويې لېږدول ، د دوی لومړنۍ دنده د قرآن او حديث ښوونه وه. معاذ بن جبل رضي الله عنه چې کله رسول الله ﷺ د يمن د يوې سيمې د قاضي په توګه ولېږداوۀ نو يې ورته حکم وکړ چې د هغه ځای خلکو ته د قرآن کريم او د اسلام د احکامو ښوونه ورکوه.[2]

د سيدنا صديق اکبر رضي الله عنه د خلافت په دوره کې هم د ديني زده کړې لړۍ روانه وه، او د قرآن کريم له تعليم سره سم د رسول الله ﷺ د ارشاداتو او احکامو هم تعليم ورکول پيل شو.

بيا کله چې سيدنا فاروق اعظم رضي الله عنه د خلافت ښايست شو نو په حجاز، شام ، عراق او مصر کې يې د اسلامي او د ديني احکامو د زده کړې لپاره حلقې او درس ځايونه جوړ کړل. حضرت عباده بن صامت ، معاذ بن جبل او ابو درداء رضي الله عنهم يې په شام او فلسطين کې وټاکل د دې لپاره خلکو ته د قرآن کريم تعليم ورکړي.

او سيدنا عبد الله او سيدنا عبد الرشيد بن مسعود رضي الله عنهما يې د صحابه کرامو له يوې ډلې سره کوفې ته روان کړل، او سيدنا معقل بن يسار او سيدنا عمران بن حصين رضي الله عنهما يې بصرې ته روان کړل او خلکو ته يې تاکيد وکړ چې له دوی څخه د قرآن کريم زده کړه او حديثو زده کړه وکړي. نو په دې باب مدينې منورې مرکزي حيثيت درلود، له دې امله خاص په مسجد نبوي کې د حضرت جابر بن عبد الله بن عباس رضي الله عنهم د درس حلقه جوړه شوه.

بيا له فاروقي دورې څخه وروسته د سيدنا حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه په دوره کې د دين زده کړې ته نوره پراختيا ورکړل شوه چې له هغو ورسته نورو خليفه ګانو هم د دهغوی تګلاره خپله کړه او د هر

[1] . ابو داود کتاب البيوع، باب کسب العلم
[2] . الاستيعاب

مسلمان پاچا د حکومت په دوره کې د ديني زده کړې ځانګړی اهتمام کېدهٔ ، تر دولسمې پېړۍ پورې اسلامي حکومتونه او د اسلام پاچاهان د ديني زده کړې لور ته پوره پاملرنه وه، او ديني درس به يې کاوهٔ، او د خانقاو لپاره به يې زياتې زياتې مرستې هم ورکولې، او وقفونه يې هم ورته کول. د رسالت له دورې څخه بيا تر دولسمې پېړۍ پورې ټول اسلامي حکومتونه د مسلمانانو د زده کړې ذمه واري کوله، او په هېڅ دوره کې هېڅ اسلامي حکومت هېڅ يوهٔ مسلمان څخه پر زده کړه باندې کوم فيس او معاوضه نه اخستله. په وروستيو کې د ديني زده کړې لورې ته په پاملرنه کې يو څهٔ اندازه سستي رامنځته کېدل پيل شول.

کله چې د انګريزانو د دورې تورتم پيل شو نو اسلامي حکومتونه له ديني زده کړو فارغ الذمه شول. له کومه وخته چې انګريزي زده کړې د پرمختګ دوره پيل شوه له هغه څخه راپدېخوا اسلامي حکومتونه د ديني زده کړو له ذمه وارۍ څخه ګواکې خلاص شوي دي او په ټول توان سره د انګريزي زده کړې لورې ته متوجه شوي دي او په مليارډونو پيسې په انګريزي زده کړې باندې لګوي، او د دې په تله کې خاص د ديني زده کړې لپاره د هغه مبلغ ځلوېښتمه برخه هم نشته کوم چې په کال کې په لوبو او تماشو باندې لګول کېږي. افسوس چې اسلامي حکومتونو د خپل دين علم له پام څخه وغورځاوهٔ، او د اغيارو بلکې د دښمنانو د علم او فن کفيل او ذمه وار جوړ شول. او د لوېديځو هيوادونو خو له اسلام او اسلامي حکومتونو سره دښمني د رڼا ورځ په څېر څرګنده ده.[1]

مدرسې ولې جوړې شوې او ګټې يې څه وې؟

له دولسمې پېړۍ وروسته چې کله انګريزان په اسلامي حکومتونو تاثيز ګذار شول او اسلامي حکومتونه له ديني تعليم څخه برئ الذمه شول نو په دې وخت کې د ايماني غيرت په مقتضا ديني علماو ددې لپاره چې ديني زده کړې خوندې وساتل شي مدرسې جوړې کړې، او د خوښو مسلمانانو په مرستې سره يې د هغو لګښتونه بشپړ کړل، او کوي يې. ديني عالمانو د مجبوريت له مخې په نا خوښ زړه دا کار له دې امله وکړ چې په يوه ډول ديني علم خوند وساتل شي. که چېرې دا ديني مدرسې نه واې جوړې شوې نو اسلام به د جاهليت لورې

[1] . دستور الاسلام : ۱۱۴ مخ

ته ګرځېدلی وای لکه څرنګه چې اوس د انګلیسي زده کړې د ډېروالي له امله د نصرانیت لورې ته د تلو په حال کې دی او د مسلمانانو اولاد کله چې لس کاله وروسته له پوهنتون څخه سند ترلاسه کړي او کور ته راځي نو د دهٔ نوم که څهٔ هم اسلامي وي خو زړه او دماغ یې مغربي جوړېږي. د لویدیځې معاشرې له عظمت او محبت څخه یې زړه ډک وي چې د هغې په مقابل کې ورته د اسلام ساده معاشره او ټولنه خواره په نظر ورځي، د داسي خلکو اسلام قومي وي شرعي نهٔ وي.

د انګلیسي زده کړې شرعي حکم

انګلیسي په خپل ځان کې یوه ژبه ده او د عرف او شهرت په اعتبار سره د یو ځانګړي نصاب نوم دی چې د مختلفو زده کړو او فنونو لرونکې ده. شریعت د هېڅ ژبې د زده کړې منع نهٔ ده کړې، خو که له کوم روا کار سره داسي شیان ګډ شي چې شرعا حرام او منع وي، نو دا مباح شی هم د هغو بدیو او مفاسدو له کبله چې پرې ګډ شوي ، حرام لغیره جوړېږي. هر کله چې د مسلمان اسلامي عقیدې ته په کې زیان ورسېږي او ټول صورت او سیرت یې په انګریزي کلتور ککړ شي، له دین او شریعت څخه یې نفرت پیدا شي، او په زړه کې یې د لوېدیځو او غیر اسلامي هیوادونو کلتور ځای ونیسي او له اسلام څخه ووځي، نو په دې صورت کې د انګلیسي ژبې زده کول بیا له شکه وتلی ناروا او حرام دی. او که له دغو مفاسد څخه خالي و نو بیا یې زده کول ناروا نهٔ دي. لکه څنګه چې د هندي، چینایي، او داسي نورو اروپایي ژبو زده کول په ځان کې روا دي ، خو که لهٔ زده کړو څخه یې په اسلامي عقایدو کې کومه ګډوډي راشي او یو مسلمان د اسلامي چلند پر ځای غیر اسلامي چلند غوره کړي، نو داسي زده کړې ناروا او حرامي دي.

حکومت باید د تبلیغ څانګه ولري

دیني تبلیغ هم د دیني تعلیم یوه برخه ده او د اسلامي حکومت له دندو څخه ده، د اسلام تبلیغ او د توحید پیغام او د رسالت پیغام د دین اهمه فریضه ده چې له دې څخه پرته د دین بقا او ساتنه ناشوني ده نن چې د اسلام د دین کوم تعلیم له ختیځ څخه تر لوېدیځه پورې خپرېږي دا هم د دین د تبلیغ برکت دی.

د انګریز له اقتدار څخه وروسته ټولو عیسایي حکومتونو د عیسائیت په خپرولو کې یوه دقیقه هم ځنډ نهٔ دي کړی، په هندوستان کې د اسلامي حکومت

له زوال څخه وروسته انګریزي اقتدار راغی، انګریزي حکومت څرنګه چې د مذهب له مخې عیسایي و، له دې امله هغهٔ له ببلابېلو لارو څخه د عیسائیت په تبلیغ کې هېڅ ګړۍ خالي نه ده پرېښې. خو د دین په عالمانو یې هم بندیز ونه لګوهٔ، د دین علماو د اسلام د تبلیغ په باب کې چپ پاتې نه شول بلکې د تقریر او تحریر له لارې یې د عیسائیت مذهب رد کړ، بلکې له ګڼو ستنزو سره سره د دیني علماو تله درنه وخته او انګریزي حکومت د اسلام په تبلیغ او د عیسائیت په رد باندې کومه پابندي رانه وسته، چې په پایله کې الحمد لله په هندوستان کې د اسلام دین خوندي پاتې شو او په لکونو کافران د اسلام په کړۍ کې داخل شول، او مسلمانان شول. که چېرې دیني علماو په هندوستان کې دیني مدرسې نه وای جوړې کړې له عیسایانو سره یې مناظرې نه وای کړې او د عیسائیت رد یې نه وای کړی نو څرګنده وه چې بیا به د اسلام څهٔ حال وهٔ.

کله چې اسلامي حکومت له منځه لاړ، د انګریزانو د حکومت دوره پیل شوه نو سرسید احمد خان د علي ګړ کالج (پوهنځي) جوړه کړه ترڅو مسلمانان انګریزي ژبه زده کړي او د انګریزانو په حکومت کې دندې ترسره کړي او لویې چوکۍ لاسته راوړي. او حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله دیني زده کړې او تعلیم لپاره پهٔ دیوبند کې دار العلوم جوړ کړ او دې ته نږدې په سهارنپور کې حضرت مولانا محمد مظهر نانوتوي رحمه الله د مظهر العلوم په نامه یوه دیني مدرسه جوړه کړه.

دغو حضراتو علماو له دنیا څخه نظر قطع کړ او د حکومت د څوکیو خیال یې له زړه څخه لرې کړ او دیني تعلیم یې د ژوند موخه وګرځوله، او د دین د ساتنې لپاره یې دیني مدرسې جوړې کړې.

په دې توګه د دیني تعلیم او تبلیغ پیل وشو، او د هندوستان هرې سیمې ته د دین علم ورسېدهٔ، او اسلامي ټولنې امتیاز لرونکی او بری موندونکی مقام ترلاسه کړ، او وار دې ته ورسېد چې د سلو کلونو د خپل دین او اسلامي ټولنې د خوندي ساتنې لپاره یې د پاکستان په نوم یوه پراخه سیمه وګټله.

خدای مکړه که په هندوستان کې علماو د دین تبلیغ نه وای کړی او نه یې هم دیني مدرسې جوړې کړې وای، او یوازې د انګریزي ښوونې او زده کړې

پوهنځی او ښوونځی وای، نو دا وخت به ټول هندوستان د لوېدیځې نړی په رنګ سره لړلی وای او د اسلامي حکومت د جوړېدو به هېڅ نښه او نوم نه وای.

له سلو کالو څخه وروسته چې کله پاکستان جوړ شو نو د انګریزي تعلیم یافته طبقي لاس ته انتقال شو کوم چې له دین څخه ناخبره، او په ټولو اسلامي هیوادونو کي دا طبقه د قدرت له مخي برلاسي وه.

دغي طبقي ته له اروپا سره نڅا خوښه ده او د اروپا پیسي ورته د ویاړ او ناز توښه ده، او د هغوی هره نظریه او مشوره د دوی په آند له وحي سره برابره ده، او د شریعت چي کومه مسئله د اروپا له تهذیب او پرمختګ سره په ټکر کي وي هغه د عقل خلاف ده، د لوېدیځې نړی اخلاق خپلول او په هغه غیر اسلامي کړنو عمل کول د دې طبقي په وړاندې د عزت نښه ده، او د دیني علم زده کول ، په شریعت باندې عمل کول، اسلامي اخلاق په ځان کي راوستل او په شرعي بڼه ځان جوړول دې طبقي ته د زلت ، خواری او حقارت نښه، په دې معنی چي کوم خلک په دین عمل کوي او په شرعي بڼه یې ځان جوړ کړی او د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ په لاره روان شوي وي، د دې طبقي په نظر کي حقیر، خوار او له پرمختګه وروسته پاتي خلک دي، العیاذ بالله.

د نن سبا زیات شمېر حاکمان او امیران له دیني احکامو څخه ناخبره دي، د دغي حاکمي طبقي من حیث الحکومت د اسلام د تبلیغ لور ته هېڅ پاملرنه نشته، او دیني علماو ته چي د انګریز په حکومت کي کومه ازادي ورکړل شوې وه هغه د دغو تش په نامه مسلمانانو د قدرت په دور کي نهٔ ده پاتي، د دغو متمدنو کسانو په وړاندې هر باطل او هرې بې حیایی ته د تبلیغ حق شته خو دیني عالم ته د هغي د رد حق نشته.

د کوم ملحد او زندیق، او کوم مرتد او کوم مسیلمة الکذاب، او د کوم اسود عنسي چي څهٔ زړه غواړي هغه دې وایي، خو که کوم دیني عالم د دغي الحاد او زندیقت رد کوي د دغه رد نوم تفرقه اندازي ده او د دغه عالم وېناوې او د شرعي احکامو بیانولو نوم سختدریزي او شرپسندي ده، چي د دوی په وړاندې د فتني او فساد مرادف او په یو معنی دی.

د ډلبازي او تفرقه اندازي حقيقت

په دې پوهېدل پکار دي چې ډلبازي او تفرق له حق څخه د جلا کېدو په معنی ده، او اتفاق او يووالی له حق سره د متفق کېدو او يوځای کېدو معنی ده، الله تعالی د دې لار ښوونه کړې چې ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيْعًا وَّلَا تَفَرَّقُوْا﴾ آل‌عمران:
۱۰۳. (ټول يوځای شئ، د الله رسی کلکه ونيسئ، او تيت او پرک کېږئ مه).

مطلب دا دی چې ټول يو لاس شئ، د حق رسی ټينګه ونيسئ او له حق څخه په هېڅ حال کې جلا نهٔ شئ. همدا راز د نړۍ د هر حکومت يووالی لازم او فرضي ګڼي، د دې مطلب دا دی چې د حکومت له قانون سره اتفاق وکړئ او له حکومت سره مخالفت مهٔ کوئ.

اتحاد اسلامی

پنجاه رياست امريکا در يک وحدت است، تقريبا ۲۲ رياست روس (شوروی) بشکل يک اتحاد است، دولت مشترک برطانيه تقريبا بر هشت مملکت مشتمل يک وحدت گشته است، با وجوديکه در ميان اينها اختلاف مذهبی، نسلی و جغرافيايی موجود است. آيا مسلمانان آسيا وافريقا که بر چندين رياست های کوچک وبزرگ مشتمل اند از اينها يک اتحاد اسلامی ساخته نه ميشود؟ اگر اين اتحاد اسلامی قايم شود برای امن عالم يک طاقت بی مثال خواهد بود، و تمام مسايل عالم اسلام بدون جنگ وخونريزی حل خواهد شد، آن اسباب که برای قوت ضروری است سوای همين اتحاد اسلامی مجوزه ديگر هيچ حکومت دنيا را حاصل نيست صرف انتظار وحدت وتنظيم است که بوقوع آيد.

قوت عددی مسلمانان

از همه بيشتر فوقيت عددی است ، که مسلمانان را تا هنوز صحيح عدد خود معلوم نبود چونکه اعداد و شمار را به ذريعه اروپايی ها ميکردند که ايشان تامی توانستند مسلمانان را کم نشان دهی می کردند، تا مبادا مسلمانان از اکثريت خود واقف گشته بيدار شوند، از همه قبل شکيب ارسلان کوشش کرد که صحيح عدد مسلمانان را معلوم کند. و عبدالله مسدوسی در مذاهب عالم نيز تعداد مسلمانان را درج کرده است، مطابق اطلاع اخبار کوهستانی مندرجه ۲۰ دسمبر ۱۹۷۵ تعداد مسلمانان نهصد و پنجاه ميليون است، و اصلی تعداد

عیسایان مطابق تحریر مذاهب عالم پنج صد و بیست میلیون است، کینوشیان که مذهب حکمرانان چین است تعدد ایشان سیصد و شصت میلیون است، و شنتو پرستان که مذهب حمرانان جاپان است پنجاه میلیون است، وتعداد پیروان بودا صد و پنجاه میلیون است، اصلی تعداد هندوان دو صد و هشتاد میلیون و تعداد سکان شش میلیون و سیصد هزار است، وتعداد یهود تمام عالم پانزده میلیون است. (مذاهب عالم از مسدوسی) از این موازنه به شما معلوم شده باشد که قوت عددی مسلمانان چه قدر است؟

قوت پترول و تیل

۷۵ فیصد تیل تمام دنیا از شرق اوسط بدست می آید که از جمله ممالک اسلامی است، اگر اروپا و امریکا و کشور های دیگر داده نشود ایشان نه جنگ کرده میتوانند و نه شرکت های خود را جاری کردن، لهذا نظر همگی در بالای شرق اوسط است، و برای همین اسرائیل را اله کار خود ساخته اند.

فوقیت به لحاظ رقبه

چیز سوم رقبه زمین تمام دنیا سیصد و سی میلیون مربع میل است که بر ۴۳ در صد آن مسلمانان قابض اند، و در باقی اقوام دیگر شریک اند. چیزی چهارم ربر است که برای مواصلات نهایت ضروری است، حاصلات ربر از تمام دنیا در اندونیزیا ومالیزیا زیاد است که از جمله کشورهای اسلامی است.[۱]

د وکیلانو دوه فریضي دي؛

یو د حکومت د قانون ساتنه او د هغه تایید. دویمه فریضه یې دا ده چې د قانون څخه مخالفه خبره باطله کړي او هغه رد کړي.

همدا ډول د شریعت د قانون په اړه په عالمانو باندې دوه شیان فرض دي؛ یو د حق اثبات او دویم د باطل تردید دی. د ټولې نړۍ هوښیاران د دې خبرې اعتراف کوي چې د وکیل یوه د قانون خلاف خبره ردول، فتنه او فساد نه دی بلکې د حکومت د قانون حمایت او ساتنه ده. دې ته ورته د دین په باب کې

---

[۱] . اسلام وسوشلیزم از عنوان اتحاد اسلامی تا صفحه ۱۸۳ از مصنفات سید شمس الحق افغانی

چې یو عالم باطله او غلطه خبره رد کړي دا فتنه او فساد نه دی، بلکې د دین په خلاف شونډې خورول او د شریعت د منل شویو خبرو مخالفت فساد او فتنه ده. د خدایي احکامو بیان او اعلان او د هغو تبلیغ د علماو دنده او فریضه ده . چې د دې احکامو د اشاعت او خپراوي مخنیوی له الله تعالی او د هغهٔ رسول ﷺ څخه په ښکاره توګه بغاوت دی. او که د اسلام او مسلمانی سربېره داسې کار وکړي نو هغه بیا منافقت دی، چې دعوه د اسلام کوي او په عمل کې د هغې مخالفت او مخنیوی وکړي. په دغه برخه کې پرمختللي حکومتونو د ژب بندۍ قانون جوړ کړی، چې دواړه خواوې له خبرو څخه بندې کړي. نو پوهېدل پکار دي چې دواړه مخالف اړخونه له خبرو بندول دا عادل سیاست نه دی بلکې ظالم سیاست دی، چې حق او باطل، معروف او منکر په یو بام باندې درول او په یوه سطحه هم وزن کول دي. که باطل د خبرو کولو حق لري؛ نو حق ته هم د ویلو حق شته او مظلوم ته له ظالم څخه د انتقام او غچ اخستلو حق شته.

د حیرانتیا ځای دی چې کله باطل د حق په خلاف سر راپورته کړي نو د حکومت واکمنان هغې لورې ته هېڅ تعرض نه کوي، خو چې کله هم حق د باطل په مقابله کې ژبه پرانېزي؛ نو هغه فتنه، فساد او اتنشار بلل کېږي، او ژبه یې وربندېږي. کوم کس چې د حکومت په قانون باندې نکته چیني وکړي نو د حکومت د وکیلانو فرض دی چې د هغهٔ ځواب ورکړي. همدا ډول که کوم ملحد او کافر د شریعت په قانون باندې نکته چیني وکړي نو د علماو دا فرض دی چې د هغه رد وکړي او دمباحثې میدان ته یې راوبلي ترڅو چې اعلانا حق ورته روښانه شي.

بله د حیرانتیا خبره دا ده چې یو وزیر ته دا حق ورکول کېږي چې هغه خپل یو مخالف ته د مناظرې اخطار ورکړي خو یو عالم ته دا حق نشته چې هغه کوم عیسایي ، قادیاني یا یو ملحد او زندیق ته د مناظرې بلنه ورکړي، او که یې بلنه ورکړه نو دې ته بیا تفرقه اندازي وایي، او دا په قانون کې جرم ګڼل کېږي. او که دا کار وزیر وکړ نو ورته د حکومت تایید او پلوي ویل کېږي.

په اسلامي هیوادونو کې د عیسایانو لپاره د خپل تبلیغي مېشن او د یو ښوونځی یا پوهنځی پرانستلو لپاره په ډېره اسانی سره د زمکې سوروُرې او اوږدې سیمې په لاس ورځي، او د مسلمانانو لپاره د مسجد او مدرسي جوړولو په

غرض دوه درې جريبه زمكه په سختو ستونزو ګاللو سره لاسته ورځي. د ټولي نړۍ په وړاندې د لوېديځو له اسلام سره دښمني تر روځ روښانه ده خو بيا هم يوه تعليم يافته ډله لوېديځتوب خوښوي او مولوي توب او ملايي توب ورته منفور او معيوب ښكاري.

له همدې امله د اسلامي حكومتونو دنده ده چې هغه د اسلام د تبليغ لورې ته پاملرنه وكړي، كه نه نو خداى مه كړه په اسلامي هيوادنو كې به دغه ډول د عيسائيت په شمېره كې زياتوالى ورځ تر بلې ګړندى كېږي چې د اسلامي حكومت د سلامتى لپاره لويه خطره ده.

د علمي ذخيرو او زېرمو ساتنه او خپرونه د اسلامي حكومت دنده ده

دا فريضه هم د اسلامي حكومت ده چې د علمي زېرمو ساتنه او خپرونه وكړي او د تېرو نېكانو او روزونكو علماو او په علم كې د پخو كسانو بې ساري ليكل شوي آثار او تصنيفونه چې په بېلابېلو كليو او باندو كې د هېروني ګوښو كې پراته وي هغه راټول كړي او خپارۀ يې كړي، او د هيواد له ګوښي ګوښي څخه نايابې قلمي زېرمي راوباسي، اصل او نقل يې په لوى كتابتون كې راغونډ كړې ترڅو دا وركي ذخيرې په يو ځاى كې وساتل شي. لكه د لوېديځې نړۍ ډېرو هيوادونو په سلګونو عام لوست ځايونه جوړ كړي چې خپل ديني ليكل شوي كتابونه ذخيره كړي او جمع كړي دي. غير مسلمو ځاى پرځاى دولتي چاپ خوني جوړې كړي چې د عربي فقهي نا پيدا كتابونه يې په كې چاپ كړي دي. زمونږ اسلامي حكومت ته له دې څخه درس اخستل پكار دي.[1]

د اسلامي حكومت له دندو څخه د مساجدو ودانه‌ول دي

د اسلامي حكومت له فرايضو څخه دي چې هغه د مسلمانانو لپاره ځاى پرځاى مسجدونه ودان او تعمير كړي، رسول الله ﷺ چې له هجرت كولو څخه وروسته لومړى كار ترسره كړى هغه دا و چې زمكه يې وپلورله او مسجد يې ورباندې جوړ كړ. او په هر وخت كې د اسلام پاچاهانو مسجدونه جوړ كړي دي. اوس په اسلامي حكومتونو كې د مسلمانانو پاچاهانو دا حال دى چې د مسلمان ولس لپاره مسجدونه او مدرسي جوړول ورته تر ټولو ستونزمن كار دى، خو بله

---

[1] . دستور الاسلام ورسره نظام الاسلام : ۱۲۰ مخ

خوا بیا د عیسایانو لپاره ګرجي او کلیساوې جوړول ورته اسانه کار دی، او ځومره اوږده، پراخه او سورورره سیمه چې د کلیسا جوړولو او یا د عیسایي ښوونځیو او لیسو جوړولو لپاره رانیول وغواړي نو د حکومت ته یې په ورکړه کې کومه ستونزه نهٔ وي. د مسلمانانو لپاره د مدرسو د جوړولو په وړاندې چې کومې ستونزې او خنډونه دي هغه د ټولو مخې ته دي. اللهلكالحمد وإليك المشتكى وأنت المستعان.

عدلیه محکمه

د شریعت په نظر کې له دیني علم، پوهنې او روزنې وروسته د عدل او انصاف درجه ده، د شریعت په اصطلاح کې د دې محکمې نوم د قضا محکمه دی. اسلامي شریعت د جنسي ، مذهبي او قومي توپیر پرته عدل او انصاف د حکومت لومړی فرض بولي، او عدل او انصاف یې په ځانګړي ډول د پاچاهۍ بنسټ او دوام پایه ګڼلې ده او له عدل سره یې د احسان حکم هم ورکړی دی.

الله تعالی فرمایي : ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ النحل : ۹۰

ژباړه : یقینًا الله تعالی د عدل او ښېګنې حکم کوي.

حضرت سلیمان علیه السلام فرمایي : عدل، انصاف او په خلکو شفقت او لورینه کول د پاچاهۍ ساتنه کوي.

عدل ولسونه د حکومت په فرمان منلو باندې سره یو کوي. ظلم او ستم د ټیټ او پرک کولو لامل ګرځي. عدل داسې یوه تله ده چې د دې پر مټ د بې وسه او کمزوري حق له زورو څخه اخستل کېږي، د ولسونو ژوند په عدل او انصاف ولاړ دی. ولسي وګړي به درې برخو وېشل شوي دي؛ یوه برخه هغه خلک دي چې له ولسمشر څخه لویان دي، بله برخه یې د ده له عمر سره برابر او دریمه برخه هغه خلک دي چې د دهٔ لهٔ عمر څخه ښکته وي. نو د هیواد امیر او ولسمشر ته پکار دي چې له هغو سره چې له دهٔ څخه مشران دي؛ د پلار او اکا غوندې چلند وکړي، کوم چې ورسره په عمر کې برابر وي؛ له هغو سره د ورونو غوندې چلند وکړي او کوم خلک چې ترې کشران دي له هغو سره د خپل اولاد او ورونو په څېر چلند وکړي.

حکومتي چارې هغه مهال پرمخ ځي چې کله خلک له حکومت څخه اطاعت وکړي او اطاعت په هغه صورت کې راځي چې حکومت له خلکو سره د عدل او انصاف چلند وکړي.

عدل دوه ډوله دی

یو الهي عدل، او بل سیاسي او ملکي عدل دی.

الهي عدل هغه دی د کوم چې الله ﷻ حکم ورکړی او پیغمبرانو ﷺ بندګانو ته رسولی دی.

سیاسي او ملکي عدل هغه دی په کوم باندې چې د پاچاهۍ ودانی ولاړه ده. دا دویم ډول عدل ډېر لږ او په ټیټه کچه دی، او د کوم عدل چې پیغمبرانو علیهم السلام ښوونه او روزنه کړې؛ د نړۍ هېڅ یو عدل د هغه سارې نهٔ شي کېدلای، له دې امله چې د دنیاوي عدلي قانون د هوښیارانو په لاس جوړ شوی دی، او خدایي عدلي قانون د الله ﷻ له لورې د وحیې په وسلیه نازل شوی دی. نو څرګنده ده چې انساني عقل د الهي وحیې برابر نهٔ شي جوړېدلای.

الهي عدل دا دی چې امیر یا پاچا د خپل ولس نېکان، علماء، هوښیاران او خیر غوښتونکي خلک له ځان سره یو موټی کړي او د دوی په سلا مشوره د حکومت چارې سنبالي کړي، تر څو په ظاهره کې د علماو، نېکانو او صالحانو مشورې او نصیحت حکومت ته وده ورکړي او په معنوي لحاظ سره د دوی دعاوې د حکومت ملاتړ وکړي.

نړۍ د عدل ښېلګه د خلفاء راشدینو په وخت کې ولیدله چې د ابوبکر صدیق، عمر فاروق، عثمان غني او د علي حیدر رضي الله عنهم په دروازه باندې کوم دروازه وان هم نهٔ و. د کسری پاچا وزیر هرمزان چې کله مدینې منورې ته راغی نو لومړی خو یې د امیر المؤمنین عمر رضي الله عنه کومه مانی تر سترګو نه شوه، په کور باندې یې کوم ساتونکی ونه موند، پوښتنه یې وکړه چې د مسلمانانو خلیفه چېرته دی؟ خلکو ورته وویل چې هغه به په مسجد کې وي، هرمزان چې کله مسجد ته ورغی ویې لیدل چې عمر فاروق رضي الله عنه په مسجد کې د کرهېړ او وړو وړو ډبرو په یو کوټنی باندې سر ایښی دی او دُره یې مخ ته پرته ده، هرمزان

دا منظره ولیده او ویې ویل : **عَدَلْتَ فَأَمِنْتَ فَنُمْتَ**. په ولسونو دې عدل او انصاف پلي کړ، ته بې خوفه او بې خطره شوې او ویده شوې.[1]

امام اوزاعي رحمه الله فرمايي : پاچا له دوه لاملونو څخه هلاکيږي؛ يو خپل چاري او خود رايي، او دويم له احتجاب څخه. يعني له ولس څخه داسي په پرده کي اوسېدل چي ولس ورته لاسرسی ونه شي لرلی، ګواکی چي دی مړ وي او د دهٔ حاکمان دخلکو په ځانونو او مالونو لوبي کوي.[2]

په عدل او انصاف باندې د عوض اخستلو حکم

عدل او انصاف د اسلامي حکومت له فرايضو څخه دی، له دې امله شرعا يې عوض اخستل ناروا او حرام دي. کوم عوض چي د دعوې او يا دوسيې درلودونکي شخص څخه د فيصدۍ او يا فيس په نوم اخستل کيږي لکه رشوت داسي حرام دي، شرعا يې د روا والي هېڅ کومه لاره نشته. الله ﷻ فرمايي:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعۡدِلُواْۚ ٱعۡدِلُواْ هُوَ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ﴾ المائدة : ٨

ژباړه : ای مؤمنانو ! د الله لپاره پر رښتينولۍ ولاړ او د عدل شاهدان اوسئ، د کومي ډلي دښمني دې تاسي دومره ونهٔ پاروي چي له عدل څخه واوړئ، عدالت وکړئ، دا له پرهېزګارئ سره نږدې اړيکه لري. د الله له وېرې سره کار کوئ، هر څهٔ چي تاسي کوئ الله پرې پوره خبر دی.

مطلب دا چي له دوست او دښمن ټولو سره پهٔ پوره توګه انصاف کوئ، د عدل او انصاف تله دې داسي سره برابره وي چي د چا مينه او له چا څخه کرکه يې سرخوږه نهٔ کړای شي. نو لکه څنګه چي په شاهدۍ باندې فيس اخستل حرام او ناروا دي دې ته ورته په عدل او انصاف کولو باندې کوم فيس يا فيصدي اخستل هم حرام دي، دا په حقيقت کي له عدل او انصاف څخه د تجارت او سوداګرۍ په توګه ګټه اخستل دي. له همدې امله فقهاء کرامو دا مسئله ليکلي ده چي څوک عدل د سوداګرۍ په توګه وکاروي او دا ډول عدل رښتونی عدل وبولي کافر کيږي، ځکه چي دا ظلم دی او ظلم عدل بلل کفر

[1] . سراج الملوک : ۴۶ مخ
[2] . سراج الملوک : ۵۰ مخ

دی. د شریعت یوه مسئله دا هم ده چې د رشوت په مال باندې زکوة نشته لکه څرنګه چې د غلا او لارې وهلو په مال باندې زکوة نشته، زکوة په حلال مال باندې واجب کیږي، په حرام مال باندې زکوة نشته او لهٔ حرام مال څخه خیرات او صدقه ورکول هم حرام دي، او چې حرام مال خیرات او پرې د ثواب هیله لري په دې کې د کفر اندېښنه ده. په دې چې حرام ناولی دی او په ناولي او ناپاک مال باندې د ثواب هیله کول له الله تعالی سره ټوکې کول دي.

د عدلیې آزادي

په اسلام کې چې څومره عدلیې ته آزادي ورکړل شوې ده، د نړۍ په هېڅ کوم دستور او قانون کې دومره آزادي نشته.

د قرآن کریم او حدیثو له مخې د عدل او انصاف له قانون څخه هېڅ یو فرد هم مستثنی نهٔ دی، امیر او فقیر خپل او پردی ټول سره برابر دي، د عدل او انصاف په لحاظ سره که چېرې په امیر د مملکت یا په کوم بل وزیر باندې څوک دعوه وکړي نو د شریعت له نظره د قاضي په وړاندې دواړه څنګ په څنګه باندې سره درول پکار دي. په اسلامي محکمه کې څرنګه چې په یو عام سړي باندې دوسیه او دعوه چلول کیږي همدغه ډول پرته له کوم توپیر څخه د مملکت په امیر باندې هم چلېدلای شي، او هر یوهٔ ته په ازادۍ سره د پوښتنې او ځواب وخت ورکول کیږي، هر لورې پرته له کوم دلیل او وکیل څخه خپله د حاکم په وړاندې مدعی ښکاره کولای شي، او تر څو چې شونې وي په پرېکړه کې تاخیر او ځنډ نهٔ کیږي. ځکه چې پرته له کوم لامل څخه په پرېکړه کې ځنډ کول ظلم او تېری دی، او له لامل ښودلو د یو چا بند او د نظارت په پلمه څوک پرته لهٔ کوم دلیل څخه نیول د شریعت له نظره سراسر ظلم دی او د عدل او انصاف له اصولو څخه مخالف کار دی، قرآن کریم او نبوي حدیثونه د عدل او انصاف له حکم، او د ظلم او تېري له منعې څخه ډک پراتهٔ دي. الله تعالی فرمایي : ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ﴾ النحل : ۹۰

ژباړه : یقینًا الله تعالی د عدل او ښېګڼې حکم کوي.

او په بل آیت کې فرمایي: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ﴾ ابراهیم : ۴۲

ژباړه : اوس چې دوی څهٔ کوي ، تهٔ الله تعالی لهٔ دوی غافل مهٔ ګڼه.

د حکومت چارې له عدل او انصاف پرته نهٔ شي چلېدلای

لکه چې ویل شوي دي چې پاچا که کافر وي خو عادل وي له مسلمان ظالم ښه دی، ځکه چې دا ظالم د خپل ظلم له امله خلک هلاکوي او خلک د مجبورۍ له مخې د کافرانو هیوادونو ته ځي، له دې امله د امیر عادل‌والی عقلًا ا ونقلًا د اسلام له مخې شرط شو.

په پاچا باندې دا فرض دي چې هغه په خپل د ولسونو د حلاتو خبېرنه وکړي او د بې وزلو او مظلومانو سره مرسته وکړل شي.

د هیواد د پاچا په خپل په بازارونو، کوځو او مسجدونو کې په تللو او په خپله ژبه د خلکو حال معلومولو کې دا حکمت دی چې مظلوم سړی د پاچا په دربار کې د حاضرېدلو او د خپل حال بیانولو وس نه لري او په تېره بیا هغه حاکمان چې ظالمان دي د دې خبرې پوره چمتووالی لري چې کوم فقیر او بې وزله سړی د دهٔ دربار ته ونهٔ رسېږي، او فرضا په کوم یو صورت کې ورسېدهٔ نو دا ظالم حاکم په یوه ترتیب سره دهٔ ته له دربار څخه د ابستلو یوه لاره برابروي، له دې امله عقلًا او شرعًا دا اړینه ده چې پاچا دې په خپله لاړ شي او د خلکو حالت دې له نږدې څخه وګوري.

د یو هیواد پاچا که په هره اونۍ کې دا کار ونهٔ کړي نو په هره میاشت کې خو اړینه ده چې دا عامه شکایتونه واوري او د خلکو ستونزې حل کړي، او کوم ورځ چې پاچا د دې کار لپاره راوځي هغه ورځ باید تاکل شوې وي چې خلک خبر وي چې نن ورځ زمونږ د ژړا اورېدو لپاره پاچا دباندې تشریف راوړی دی. د خلفاء راشدینو دروازې هر ورځ د خلکو پر مخ پرانستي وې.

د سلطان نور الدین یوه په زړهٔ پورې کیسه
سلطان نور الدین امر صادر کړ چې ترڅو په یوه سړي باندې له شرعي قاعدو سره سم جرم ثابت شوې نه وي ده ته دې سزا نه ورکول کېږي، د موصل د والي په خپله دا قدرت نه وو چې د پاچا په خدمت کې څه عرض وکړي خو په یوه لاره یې پاچا ته دا ولیکل چې په ځنګلونو کې لوټ مار روان دی، خو هلته کوم شاهد نه و، که د شریعت له قاعدو سره سم سزا په شهادت باندې موقوفه شي نو دمفسدینو انتظام ډېره ګرانه خبره ده له دې امله اړتیا ده چې له سیاست څخه کار واخستل شي او د امن راوستولو لپاره خلکو ته سزا ګاڼې ورکړل شي.

پاچا په ځواب کې وویل چې الله ﷻ د خپلو بندګانو له مصلحتونو څخه ښهٔ خبر دی، که د الله ﷻ په وړاندې په دې کې مصلحت وای نو په شریعت کې به خامخا د دې اجازه وای، مګر دهٔ ﷻ په خپل حکمت او رحمت سره په شریعت کې د سزا قاعدې ټاکلې دي، له دې څخه د تېرې کولو هېڅ لامل نشته. پاچا د شریعت خلاف هېڅ کوم سیاست ته اجازه ورنهٔ کړه، چې د دې برکت دا شو چې د ده د حکومت په دوره کې په کومه کچه چې په هیواد کې امن او امان و د کوم بل پاچا د حکومت په دوره کې نهٔ و.

ابن اثیر جزری رحمه الله په خپل تاریخ کې لیکلې دي چې سلطان نور الدین رحمه الله په وخت کې د عدل او انصاف دا لاره وه چې هغه د نورو پاچاهانو په ډول یوازې د بد ګمانۍ او تهمت پر بنسټ او بنا باندې چاته سزا نه ورکوله بلکې شاهد یې راغوښت، که به یې له شرعي قاعدې سره سم د هغه اثبات کېدلای شو نو سزا به یې باندې جاري کوله، نو د دې عدل او انصاف دا برکت شو چې په ملک کې په بشپړه توګه امن او امان پلي شو او د مفسدینو شتون پاتې نه شو.

د واسطې او رشوت اخستلو بندول
شریعت د رشوت (بډې) اخستلو ټولې دروازې بندې کړې دي، ترڅو په عدل او انصاف کې د یوې خاشې برابر ځنډ والی او لړ والی رانهٔ شي، په قرآن کریم او احادیثو کې د بډې اخستلو د حرام والي او منع والي په اړه بې شمېره ایاتونه او حدیثونه شتون لري.

د عام شکایت اجازه

په اسلام کې هر کس ته دا حق شته چې د کوم حاکم چې وغواړي پاچا ته شکایت وکړي، او که په خپله د پاچا په اړوند شکایت وي نو په مسجد کې دې د عامو مسلمانانو په وړاندې وکړي. پاچا هم تر پوښتنې لاندې نیول کېدلی شي، د سیدنا حضرت عمر فاروق ﷺ ټول ژوند ددې شاهد دی چې په دې برخه کې ترې تاریخونه ډک دي.

د پوځ جوړه‌ول

دا نړۍ لهٔ یو بل سره د ضدیت او اختلاف نړۍ ده ، لهٔ خیر او شر، حق او باطل او لهٔ پاک او ناپاک څخه جوړه ده، د تضاد او اختلاف لازمه پایله جنګ جګړه ده، نو که حق لهٔ باطل سره جګړه وکړي نو دا جهاد دی ، او که باطل د حق په مقابل کې ور ودانګي نو دا فتنه او فساد دی، له دې امله اړینه وګڼل شوه چې له حق سره یو پوځ شتون ولري چې هغه د باطل سر ور وځپي. نو که په پیل کې باطل د حق مقابلې ته راودانګي او حق یې مقابله وکړي نو دا جهاد دفاعي دی، او که حق دا سوچ وکړ چې باطل د مقابلې او جګړې کولو چمتووالی نیسي، نو څو چې باطل راځي او راباندې برید کوي زه به په مخکې نه مخکې ورشم او داسې کاري وار به پرې وکړم چې په راتلونکي کې بیا د حق په واندې سر راپورته نه کړای شي، دا جهاد اقدامي دی په شریعت کې دا دواړه جهادونه شتون لري، په څهٔ کې چې د هیواد والو مصلحت وي د هغه سره سم صورت دي غوره کړای شي.

مرعوب ذهنونه او ذهنیتونه له اقدامي جهاد څخه منکر دي، دا ډول خلک د قرآن او حدیثو له احکامو څخه لرې پاتې شوي له دې امله د داسې خلکو له اقدامي جهاد څخه انکار د اعتبار وړ نهٔ دی.

د جهاد موخه او مقصد

د جهاد موخه دا ده چې د اسلام د دین حکومت ولاړ ووسي او کفر د دې تابع ووسي او پرته له کوم خنډ او ځنډ څخه د دین احکام جاري او پلي شي، او هېڅ یو زور او ځواک د دوی په اجراء او تنفیذ کې مزاحم جوړ نهٔ شي، او خلکو ته د الهي احکامو اطاعت اسانه وي لکه چې الله ﷻ فرمایي: ﴿هُوَ الَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ﴾ التوبة : ٣٣

ژباړه : الله تعالی هغه ذات دی چې خپل پیغمبر یې له هدایت او حق دین سره رالیږلی دی ، ترڅو چې هغه پر ټولو دینونو باندې برلاسی کړي. که مشرکانو ته دا خومره ناکاره بریښي هم.

او دا حق یوازې داسلام دین ته ورکړل شوی دی چې هغه له ټولو نه پورته او هسک ووسي، ځکه چې د اسلام دین حق او نور دینونه باطل دي، او د حق دین دا حق دی چې په باطل باندې حکمران، او باطل د حق په وړاندې نسکور وي، ناپاکي ته دا حق نشته چې په طهارت او پاکوالي باندې حکومت وکړي، او هر کله چې مرداري په پاکوالي باندې حاکمه شوه نو پوه شه چې قیامت رانیږدې شوی دی.

د پوځ چونۍ ګاني او پوځي چمتووالی

د رسول اکرم ﷺ په مبارکه زمانه کې نه کومه چونۍ وه او نه د ځواکونو تنظیم او ترتیب و، د هر مسلمان کور او شاوخوا د اسلام چونۍ وه ، کله به چې د نبي کریم ﷺ امر کېدۀ چې فلانی سیمې او فلاني ښار ته د جهاد لپاره لاړ شئ، هغه وخت به غشي او توره په لاس عاشقان او سر ښندونکي به راوتل او په ډګر کې به درېدل او د قُوت لایموت لپاره به یې یو څه اندازه خرماګاني په خپلو ځولیو کې اچولې. له رسول الله ﷺ څخه وروسته صدیق اکبر ﷛ د خلافت په وخت کې همدا حال وۀ، بیا کله چې د فاروق اعظم ﷛ د خلافت دوره شوه نو دوی په منظمه توګه پوځي چونۍ جوړې کړې، او شام، عراق او مصر فتح شول ، د پوځ معاشونه یې وټاکل، به بصره، فلسطین، موصل، حمص، اردن او اسکندریه او په دا ډول لویو لویو ښارونو کې یې چونۍ او یو لوی پوځي کمپ یې په مدینه منوره کې جوړ کړ.

لۀ فاروق اعظم ﷛ څخه وروسته ولید بن عبد الملک پوځي تشکیلاتو ته لا زیات پراخوالی ورکړ.

د رسول الله ﷺ په وخت کې پوځي بیرغ هم و چې د **لا إله إلا الله** کلمه پرې لیکل شوې وه.

د مرتد وژل

د مشرکینو او کافرانو له جهاد څخه پرته د مرتدانو ، ملحدانو او زنديقانو وژل او لۀ دوی سره جګړه، دا هم د جهاد يو ډول دی لکه څنګه چې له کفارو او مشرکانو سره جهاد او جګړه د اسلامي حکومت دنده ده همدا راز د مرتدانو او ملحدانو جرړې او ببخ اېستل هم د اسلامي حکومت دنده او له فرايضو څخه ده. مرتد په لغت کې ګرځېدونکي ته ويل کېږي، د اسلام او شريعت په اصطلاح کې له اسلامي دين څخه اوړېدونکي ته مرتد ويل کېږي.

د مرتد حکم دا دی چې د اسلامي حکومت په ذمه د دۀ وژل واجب دي لکه څرنګه چې په قرآن کريم کې الله ﷻ فرمايي: ﴿يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَسَوْفَ يَأْتِي اللهُ بِقَوْمٍ يُّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ وَلَا يَخَافُوْنَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ۚ ذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ﴾ المائدة : ٥٤

ژباړه : ای مؤمنانو ! که له تاسي څخه څوک له خپل دين څخه واوړي ، (اسلام ته پرې کوم زيان نۀ رسيږي ځکه چې) الله تعالی به نور ډېر داسې خلک پيدا کړي چې الله تعالی ته ګران وي، او الله هغوی ته ګران وي، چې لۀ مؤمنانو سره به په نرمۍ چلند کوي او پر کافرانو به سختي کوي، چې د الله په لار کې به وجنګيږي او له هېڅ ملامتوونکي او لۀ پېږې اچولو څخه به ونۀ وېرېږي. دا د الله فضل دی، چاته چې يې خوښه شي ورپه برخه کوي يې. الله د پراخه وسايلو څښتن او پهٔ هر څۀ پوهېږي.

او په حديث شريف کې راغلي دي (**من بدّل دينه فاقتلوه**) يعنې چا چې خپل دين بدل کړ ويې وژنئ. د تفسير او حديثونو په کتابونو کې د دې بشپړ تفصيل ذکر شوی دی. د ارتداد له ټولو څخه لويه فتنه د نبي کريم ﷺ له وفات څخه وروسته د صديق اکبر رضي الله عنه د خلافت په دوره کې خپره شوه، څو کرته د اسلام په مقابل کې مرتدين ودرېدل. دا مرتدين درې ډوله وو؛ څوک د خپل پخواني کفري مذهب لورې ته لاړل او څوک د نبوت دعوه کوونکي جوړ شول او څوک په دې دوه ډوله خلکو پسې لاړل، لکه اسود عنسي، مسيلمه کذاب او

طلیحه اسدي. دغو کفارو د غلام احمد قادیانو په څېر د نبوت دعوه وکړه ، صدیق اکبر ﷛ له دغو ټولو مرتدینو سره د جهاد او جګړې لپاره د صحابه کرامو لښکر او نبوي پوځ روان کړ و دا ټول مرتدین يې د مرګ ګودر ته ښکته کړل. په خاصه توګه کومو خلکو چې د نوبت دعوه کړې وه هغوی او د هغوی تابع خلک يې په ځانګړي ځانګړي ډول چڼ کړل او وېې وژل. او د یمامه د نبوت مدعي مسیلمه کذاب د پیروانو یوه لویه ډله يې ونیوله او مدینې منورې ته يې راوستله، صدیق اکبر ﷛ دغه ټول بندیان مریان او منیزې کړل او په مسلمانانو کې يې ووېشل چې له هغوی څخه يې یوه مینزه سیدنا علي ﷛ ته ورکړه.

د ارتداد حکم

ارتدار سره العیاذ بالله د سړي نکاح هم باطلېږي، د دهٔ خپله ښځه که مسلمانه وي او که کتابیه وي او د مرتد سړي ذبح یعني حلاله هم حرامه ده، او که يې ښکار وکړ هغه هم حرام دی هېچاته يې خوراک نهٔ دی روا، او که مرتد مړ شو د جنازې لمونځ يې هم نشته او نه دی د مسلمانانو په هدیره کې خښېدلای شي.

د مرتد د مال حکم

د مرتد د مال حکم دا دی چې د دهٔ ټول مال دې په بیت المال کې واچول شي او د غنیمت د مال په ډول دی ولګول شي.

د سیدنا حضرت ابوبکر صدیق او عمر فاروق رضي الله عنهما دا تګلاره وه چې مرتد خلک او د نبوت مدعیان او د دوی پیروان يې وژل، او د سیدنا علي ﷛ دا تګلاره وه چې د مرتدو خلکو او زندیقانو د سوځولو حکم يې ورکاوهٔ، چې ژوندي دې په اور کې واچول شي ترڅو خلک ورڅخه عبرت او پند واخلي.

علامه انور شاه کشیري رحمه الله به فرمایل چې مړهٔ دې کړای شي او په اور کې دې واچول شي، نو په ټولو حدیثونو باندې عمل کېږي.[1]

[1] . د مولانا محمد ادریس کاندهلوي له افاداتو څخه

لهٔ حکومت څخه مرتد کېدل

د شریعت په اصطلاح کې مرتد هغه دی چې د اسلام له دین څخه واوړي، او د حکومت په وړاندې مرتد هغه دی چې د یو حکومت له رعیت جوړېدلو څخه وروسته له هغه حکومت څخه واوړي، او د هغه له دستور او قانون څخه انکار وکړي او دا ووايي چې زه دا حکومت نه منم، نو دا ډول سړی له حکومت څخه مرتد دی، دا ډول خلکو چې ځان ته یو پاڅ جوړ کړی او د حکومت مقابله کوي، نو حکومت د دې خلکو لپاره داسي یو قانون جوړ کړی دی چې چېرته وموندل شي باید په مرمۍ وویشتل شي او له منځه یوړل شي.

دا خلک د داسي یو فاني او مجازي حکومت مرتد دي چې په رایو سره منځ ته راغلی او په کې د هغو خلکو رایه هم ګډه ده چې د حکومت په مقابل کې ولاړ دي، او دا خلک د حکومت مخلوق نه دی یوازې ولس یې دی، دوی ته وجود عقل او فهیم الله تعالی ورکړي دي، دغو حکومتونو نهٔ دي ورکړي. نو څرنګه چې د یوې محدودې سیمې د فاني او مجازي حکومت مرتد واجب القتل دی، نو د احکم الحاکمین څښتن لهٔ دي څخه مرتد ولي واجب القتل نهٔ دی؟ چې ورته یې عقل ، فهم او فراست ورکړی دی، او حکومت یې ازلي او تل ترتله دی چې په کې د زوال او اختلال احتمال هم نشته.

د سلطنت په قوانینو کې هم د باغي سزا تر هغو خلکو زیاته ده کوم چې له پیل څخه د حکومت رعیت او ولس نهٔ وي، له دې امله چې په شریعت کې د مرتد سزا د اصلي کافر په پرتله سخته ده.[1]

ملحد او زندیق

کوم څوک چې په رډه توګه اسلام نهٔ مني هغه رډ بډ کافر دی، او کوم کس چې په ښکاره د اسلام اقرار کوي خو په شرعي نصوصو او شرعیه احکامو کې داسي تاویلونه کوي چې له هغه تاویل څخه د شرعي حکم یا نص حقیقت بدل شي، دا سړی د شریعت په نظر کې د منافق په حکم کې دی، د دهٔ حکم هم هغه دی کوم چې د مرتد، زندیق او کافر دی، یعني واجب القتل دی. (پورتنی حواله)

[1] . دستور الاسلام : ۱۳۰ مخ - مولانا محمد ادریس کاندهلوي

د حکومت ملحد

کوم څوک چې د حکومت قانون په ښکاره مني خو ورکې تاویلونه کوي او داسي نادرې ناشلوتې معناګاني یې بیانوي چې تر ننه پورې کوم عالم قاضي او یا کوم پروفیسور نه وي کړې او په لوړ غږ وایي چې (دا سل کاله چې په دې قانون سره قاضیانو او قانون پوهانو پرېکړې کړي دي او یا یې معناګاني فهمولي دي دا ټولي غلطي دي، او کوم قانون پوهانو چې د ده په هر اړخ باندې خبرې کړي هغه ټولي بې ځایه دي او قانو د چا په اجاره نه دی هر چاته حق شته چې په قانون کې اجتهاد وکړي). نو داسي سړی د قاضیانو په نظر کې د حکومت ملحد او زندیق بلل کیږي.

همدا ډول د شریعت ملحد او زندیق هغه کس دی چې په ښکاره توګه د توحید او رسالت، د قرآن او سنت اقرار کوي او په ژبه باندې خپل ځان ته مسلمان هم وایي، خو د قرآني آیاتونو او نبوي احادیثو دا ډول ناشنا او عجیبي معنا ګاني بیانوي چې د صحابه کرامو او تابعینو له وخت څخه تر اوسه د کوم عالم او فاضل په وهم او ګمان کې هم نه وي تېرې شوې.

په خپل کور یا دفتر کې ناست او دا ویل چې ؛ د شریعت په قانون باندې د کوم مولوي او عالم اجاره داري خو نشته، او نورې داسي خبرې وکړي؛ نو دا ډول سړی د شریعت ملحد او زندیق دی.

سمه ده چې د شریعت په قانون باندې د کوم ملاء او عالم اجاره داري نشته، خو دا یاد لرئ چې عالم او ملاء د کومي کورنۍ او قبیلي نوم نهٔ دی. چا چې په منظمه توګه د حکومت قانون ولوست هغه وکیل، څارنوال او قاضی دی، او چا چې په سمه توګه د شریعت قانون ولوست هغه عالم، ملاء او مولوي دی.

نو لکه څنګه چې نالوستي سړي ته د حکومت د قانون د تفسیر او تعبیر حق نشته ، همدا ډول نالوستي ته د شریعت د قانون د تفسیر او تعبیر حق نشته. د علم او پوهي پر مټ هر سړی د شرعي قانون د تفسیر او تعبیر حق لري، او له علم پرته هېچا ته هېڅ حق نشته.

د اسلامي حکومت دنده

د اسلامي حکومت دنده ده چې د اسلام دین په هغه حال باندې وساتي په کوم حالت ، صورت او هیئت چې مونږ ته له صحابه کرامو او تابعینو څخه رارسېدلی دی، له هغه صورت او هیئت څخه تغیر او تبدیل ورکول کفر دی. د انسان د شتون لپاره روح او تن دواړه پکار دي، له پوستکي اېستلو وروسته روح هم په تن کي نشي اوسېدلای، له دې امله کوم خلک چې د اسلام پوستکي وباسي او وایي چې علماو ته بنایي چې د اسلام روح پاتې وساتي او د پوستکي پروا دې نهٔ کوي. دا د ملحدینو خبرې دي چې د هغو منشا دا ده چې د اسلام پوستکي ورڅخه وباسي او د نصرانیت پوستکي ورواغوندي. ښهٔ وپوهېږئ چې دا کار ناممکن دی، کله چې د اسلام پوستکي اېستل کېږي نو د اسلام روح هم وځي.[1]

د وسلو کارخانه

د هر حکومت لپاره دا اړینه ده چې د وسلو کارخانه جوړه کړي، ځکه چې له دښمن څخه د ځان ساتلو ذریعه یوځي وسله ده، ترڅو چې له پوځ سره وسله نه وي هغه جګړه نهٔ شي کولای. په قرآن کریم کې الله تعالی د سیدنا داود علیه السلام په اړه فرمایي : ﴿وَعَلَّمْنَٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّنۢ بَأْسِكُمْ ۖ فَهَلْ أَنتُمْ شَٰكِرُونَ﴾ الأنبياء : ۸۰

ژباړه : او مونږ هغهٔ ته ستاسي د ګټي لپاره د زغرې جوړولو هنر ښودلی ؤ، ترڅو چې تاسي یو د بل لهٔ ګوزار څخه وژغوري، نو آیا تاسي شکر اېستونکي یاست؟

الله تعالی د داود ﷺ لپاره اوسپنه ویلې کړه چې په اسانی سره به یې ترې زغرې جوړولې او په جګړه کې به یې ترې ګټه اخستله، ځکه چې په هغه وخت کې فولادي زغرو زیات اهیمت درلود. د دې هنر او صنعت زده کړه د الله ﷻ له لورې داود علیه السلام ته ورکړل شوې وه، لکه څرنګه چې په

[1] . د محمد ادریس کاندهلوي رحمه الله له وینا څخه

بل ځای کې الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ۝ أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝﴾ سبأ: ۱۰-۱۱

ژباړه : او مونږ اوسپنه د هغهٔ (داود ﷺ) لپاره نرمه کړه؛ لهٔ دې لاربښووني سره سم چې زغرې جوړې کړه او د هغو کړی په سمه اندازه ورکړه. (ای د داود ﷺ کورنی !) نېک عمل وکړئ، تاسي چې څهٔ کوئ زهٔ هغه وينم.

الله ﷻ داود ﷺ ته له نبوت سره سم پاچاهي هم ورکړې وه، له همدې امله يې هغهٔ ته داسي يوه معجزه ورکړه چې د نبوت او پاچاهی دواړو له شان سره مناسبه وي، هغه دا چې کله به اوسپنه د دهٔ مبارک لاس ته ورسېدله د مومو په ډول ويلي کېدله، او څهٔ به يې چې غوښتل هغه به يې ترې جوړول او پلورل يې او د ژوند گزاره به يې پرې کوله، ترڅو په بيت المال باندې د دهٔ د کور د خرڅې بار ونه لوېږي. له داود ﷺ څخه وړاندې هم په نړۍ کې د اوسپنې صنعت شتون درلود، چې پښانو (آهنگرانو) به پهٔ اور ويلې کولې او بيا به يې ترې زغرې جوړولې، چې هغه به ډېرې درنې وې او خلکو ته به يې اغوستل گران وو. داود ﷺ ته الله تعالی دا اعجازي ښه والی ورپه برخه کړ چې اوسپنه د دوی لاس ته په رسېدو سره ويلې کېدله. د يو ايات په پای کې ويل شوي؛ ﴿فَهَلْ أَنتُمْ شَاكِرُونَ﴾ يعنې داسې نعمت چې درپه برخه شو نو تاسي ته هم شکر ايستل پکار دي، نه کفران د نعمت. او د بل آيت شريف په پای کې فرمايي: ﴿وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ يعنې نېک عمل وکړئ، تاسي چې څهٔ کوئ زهٔ هغه وينم. اشاره دې ته ده چې په کار او صنعت بوخت او د الله ﷻ له بندگی او عبادت څخه مهٔ گوښه کيږئ. دا نعمت الله تعالی درکړی دی او هغه مو ويني، نو هغه په ياد ولرئ.

په اسلام کې له دغه وخت څخه دغه ډول د فولادو صنعت پيل شوی دی، نو چې هر حکومت له اسلام څخه د دا ډول توکو د جوړولو اخذ کوي، ځکه د اسلام تقليد منل او قدر کول د هر حکومت فريضه ده.

بحري بېړۍ

په نړۍ کې تر ټولو وړاندې سیدنا حضرت نوح علیه السلام د الله جل جلاله په حکم سره یوه لویه بېړۍ جوړه کړه، د غرونو غوندې له لویو څپو څخه به یې دوی تېرول، الله جل جلاله فرمایي : ﴿فَأَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡهِ أَنِ ٱصۡنَعِ ٱلۡفُلۡكَ بِأَعۡيُنِنَا وَوَحۡيِنَا﴾ المؤمنون : ۲۷

ژباړه : (مونږ هغهٔ ته وحیې وکړه چې زمونږ تر څارنې لاندې او زمونږ له وحیې سره سم بېړۍ جوړه کړه)

﴿وَهِيَ تَجۡرِي بِهِمۡ فِي مَوۡجٖ كَٱلۡجِبَالِ﴾ هود : ٤٢

ژباړه : بېړۍ هغه خلک راخېستي روانه وه او هر څپه لکه د غرهٔ په څېر راپورته کېدله.

په وروستیو کې به هرو مرو په دې لړ کې پرمختګ شوی وي خو په نړۍ کې د بېړۍ جوړولو پیل د الله ﷻ په حکم سره د یو ستر پیغمبر نوح علیه السلام په لاسونو شوی دی.

خدايي هوايي الوتکه

له حضرت داؤد علیه السلام څخه وروسته الله ﷻ د دهٔ محترم زوی حضرت سلیمان علیه السلام هم د نبوت او پاچاهۍ په دواړو نعمتونو سر لوړی کړ، او له دې سره سره یې څهٔ ځانګړي او امتیازي معجزې هم ورکړې چې له هغو څخه یې دوه دلته د یادوني وړ دي؛ چې یوه معجزه د باد د تسخیر وه چې الله جل جلاله هوا ورته مسخره کړې وه او هوا د دهٔ تر امر لاندې وه.

سلیمان علیه السلام به د خپل دولت له غړیو سره په یو تخت کېناست او هوا ته به یې امر وکړ چې تخت والوزوي، نو هوا به د دوی له امر سره سم تخت پورته کړ، له یمن څخه تر شامه او له شام څخه تر یمنه به یې د یوې میاشتې واټن تر غرمې پورې وواهه، ګواکې د سلیمان علیه السلام تخت له ماشین، انجن او د ظاهري اسبابو پرته یوه هوايي تېز رفتاره الوتکه وه بلکې له الوتکې به یې هم له ښې الوتنې سره سلیمان علیه السلام وړهٔ، د هغه د چلولو او درولو لپاره کوم

ماشين ته اړتيا نۀ وه. کله چې بشري ځواک له کمزورۍ او ناتوانی سره سره هم د هوايي الوتکو ايجاد کولای شي او د خپلې منشأ سره سم يې چلولای شي، نو آيا د نړۍ د پيدا کوونکي خالق ﷻ دا قدرت نشته چې د خپل کوم غوره کړل شوي بنده لپاره هوا مسخره او تابع وګرځوي او د هغه تخت داسې هوايي الوتکه جوړه کړي چې له ماشين او انجن پرته، او د هغه لۀ منشأ سره سم وچليږي؟ الله ﷻ چې څۀ وغواړي په هغې قادر دی.

الله ﷻ دا معجزه په قرآن کې دا ډول ياده کړې ده: ﴿وَلِسُلَيْمَٰنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِۦٓ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَٰلِمِينَ﴾ الأنبياء : ۸۱

ژباړه : او سليمان ﷺ ته مونږه تند باد تابع کړی ؤ، چې د هغۀ په حکم سره د هغه هيواد لورې ته الوتۀ چې مونږ په کې برکتونه ايښي دي، او مونږ پۀ هر څۀ علم لرونکي يوو.

يعني په کوم رفتار سره چې سليمان ﷺ غوښتلای، که تېز ؤ او که ورو ورو ، په همغه اندازه رفتار چلېدۀ. الله تعالی فرمايي: ﴿وَلِسُلَيْمَٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ﴾ سبأ : ۱۲

او د سليمان ﷺ لپاره مونږ باد مسخر او تابع کړی ؤ، د سهار به مهال کې د هغۀ چلېدل د يوې مياشتې تر واټن پورې او د شپې له مخې د يوې مياشتې تر واټن پورې وۀ.

او دويمه معجزه چې الله ﷻ سليمان ﷺ ته ورکړې وه هغه دا وه چې الله ﷻ د دۀ لپاره د مسو يوه چينه وبهوله چې ويلې شوی مس به هغه په سانچو کې اچوله او لوی لوی لوښي او ديګونه به يې ترې جوړول، لکه چې په همدې آيت شريف کې ذکر دی، الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَسَلْنَا لَهُۥ عَيْنَ الْقِطْرِ﴾ سبأ : ۱۲

ژباړه : مونږ د هغۀ لپاره د ويلې شويو مسو چينه وبهوله.

مطلب دا چې په قدرتي توګه ورته د مسو کارخانه ورکړله شوه او له دې څخه پرته پېريان او نور کاينات هم الله تعالی سليمان ﷺ ته تابع او پيروان ګرځولي

وو، چې تفصلي ذکر يې په قرآن کريم کې شته. د پېريانو د تسخير معجزه ځکه سليمان ﷺ ته ورکړل شوې وه چې لويې لويې کلاګانې او لوی لوی سامانونه په اسانی سره چمتو کړای شي، ځکه چې داسې درانه کارونه انسانانو مزدورانو ته ګران پرېوځي. او همدا ډول په قرآن کريم کې دا هم ذکر دی چې د سليمان ﷺ په وړاندې د جهاد اسونه وړاندې کړل شول او هغهٔ مبارک ورته کتل، او د سليمان ﷺ اسونه ډېر خوښ وو ځکه چې هغه د جهاد ذريعه ده او د الله ﷻ له دښمنانو سره جهاد کول لوی عبادت دی. له دې امله په قرآن کريم کې د مسلمانانو لپاره د جهاد سامان د چمتو والي حکم نازل شو، الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ الأنفال : ٦٠

ژباړه : او تاسې تر خپلې وسې پورې ډېر زيات طاقت او تيار زين کړي اسونه د هغوی د مقابلې لپاره چمتو کړئ. تر څو چې په دې وسيله د الله ﷻ پر دښمنانو، پر خپلو دښمنانو او پر هغو نورو دښمنانو هيبت راولئ چې تاسې يې نهٔ پېژنئ، خو الله ﷻ يې پېژني. د الله په لار کې چې تاسې هر څهٔ لګوئ، د هغو پوره بشپړ مکافات او بدله به ستاسې لورې ته راوګرځول شي. او تاسې سره به هېڅ کله ظلم ونهٔ شي.

څرګنده شوه چې د خپل وس په اندازه د کفارو د مقابلې لپاره د جهادي توکو چمتو کول اړين دي، لکه؛ آس ، توره ، غشی ، نېزه ، هوايي الوتکه، سمندري جنګي بېړۍ او داسې نور. پرته له شکه چې دا ور توکي په دې آيت کريمه کې داخل دي: ﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ الحديد : ٢٥

ژباړه : او اوسپنه مو نازله کړه چې په هغې کې ډېر زور دی او د خلکو لپاره په هغې کې ډول ډول ګټې دي.

مطلب دا چې فولادي صنعت په ديني او دنياوي ګټو باندې مشتمل دی، له همدې امله الله ﷻ په قرآن عظيم الشان کې د يوه سورت نوم هم الحديد اېښی دی، څو چې دا څرګنده شي چې الله ﷻ لکه څنګه چې اسماني کتابونه د خلکو

د هدايت او لارښووني لپاره نازل کړي دي همدا ډول يې خلکو لپاره د جنګي ساتنې په خاطر هم اوسپنه رالېږلې ده څو خلک ورڅخه جنګي وسلې او ډول ډول توکي جوړ کړي.

له هجرت څخه وروسته چې کله د جهاد حکم نازل شو نو رسول الله ﷺ په جهاد کې د غشي او توري د کارولو وفرمايل، کوم چې په هغه وخت کې رواج ؤ، او په جهاد کې يې سمه دمه هغه ډول د جګړې لاره جاري وساتله کومه چې د عربو په پرګنو کې جاري وه.

په پنځمه هجري سنه کې چې کله د عربو ټولې قبيلې يو موټې شوې او په مدينه منوره باندې د بريد کولو لپاره سره راټول شول ، له کومې څخه چې د الاحزاب په غزا باندې تعبير کيږي، په هماغه وخت کې رسول الله ﷺ د سلمان فارسي ﷺ په سلا مشوره د جنګ يوه نوې لاره غوره کړه کومه چې د عربو په رواج کې نهٔ وه، هغه دا چې د مدينې منورې په چارچاپېر کې کندې او خندقان وکيندل شي او په هغو کې په کېناستلو سره د عربو مشرکانو مقابله وکړای شي، له دې امله هغې غزا ته د خندق غرا هم ويل کيږي، لکه څرنګه چې د قريشو د قوم سالار ابو سفيان د خندقانو دا حال وليد نو حيران پاتې شو او داسې وويل : (والله هذه مکيدة ماکانت العرب تکيدها). په خدای قسم دا د جګړې يوه نادره لاره ده چې د عربو خلک له دې تدبير څخه نهٔ وو خبر.

دا طريقه او لاره چې رسول الله ﷺ غوره کړې وه د مجوسيانو او کسری وه، او ټولو صحابه کرامو په دې کې ونډه او برخه واخسته او په يوه غږ يې خندقونه وکيندل او له ټولو سره يوځای رسول الله ﷺ مل او ملګری وهٔ، لکه څرنګه چې د صحيح البخاري په روايتونو کې په واضحه توګه راغلي دي. نو څرګنده شوه چې د اسلام له دښمنانو سره په جګړه او دفاع کې د عجميانو تګلاره غوره کول کومه ګناه نهٔ ده.

بيا د خيبر غزا مخته راغله چې د يهوديانو مرکز وهٔ، او په دې کې يهوديانو ډېرې کلاګانې درلودلې چې ډېرې ټينګې او کلکې وې چې په فتح کولو کې يې تقريبا يوه مياشت ولګېده. د خيبر له کلاګانو يوه د مصعب په نوم کلا وه چې کله هغه د مسلمانانو لاس ته ورغله او د هغې د نغمونو (تونلونو) پلټنه او تالاشي يې وکړه نو لهٔ هغې څخه زښت ډېر توکي، وسلې ، مهمات او جنګي سامانونه د مسلمانانو لاس ته ورغلل، چې په دې توکو کې ټانګونه او ماشين

ګڼې، ټوپک، ډول ډول وسلې او نور جنګي سامان شتون درلود، دا د روم د جنګ جګړې آلات وو چې د کلا ګانو د محاصرې پر مهال کارېدلې، دا د یهودو په لاس جوړ شوې وسایل د رومیانو لاسته ورغلي وو.

دبابه یعنې د لرګي ټانک

امام ابن کثیر ﷫ په خپل البدایة والنهایة کتاب په ۲ ټوک ۱۰ مخ کې فرمایي: دبابه یوه اله ده چې لهٔ لرګي او پوستکي څخه جوړېږي او هغه دومره لویه وي چې په کې ځومره انسانان سپاره شي او د دښمنانو تر کلاګانو پورې ولاړ شي او د دیوال لمنې ته یې ورسوي او همالته یې ودروي څو چې په هغې کې کښېني او د دښمنانو په کلاګانو کې سورې وکړي او د دغه ټانک واله له هغو غشو څخه خوندي پاتې شي کوم چې د دښمن له خوا له کلاګانو څخه راویشتل کېږي.

امام ابن کثیر ﷫ فرمایي چې د سیدنا عمر ﷺ په حدیث کې راغلي چې: **(کیف تصنعون بالحصون؟ قال : نتخذ دبابات یدخل فیها الرجال. الدبابة آلة تتخذ من جلود وخشب یدخل فیها الرجال وقربونها من الحصن المحاصر لینقبوه وتقیهم ما یرمون به من فوقهم).**[1]

حضرت عمر فاروق ﷺ له یوهٔ لښکر څخه د دښمن د مقابلې په اړه د روانېدو په وخت کې پوښتنه وکړه چې تاسو د دښمن له کلاګانو سره څهٔ کوئ او هغه څهٔ ډول فتح کوئ؟ نو صحابه کرامو عرض وکړ چې د دبابې یعنې ټانګونه ورته جوړوو او زمونږ زلمیان په هغې کې دننه کښېني په کلاګانو یې ورځي او هغه سورې کوي، او کوم غشي چې د دښمن له لورې څخه راځي له هغې خوندي پاتې کېږي. امام جلال الدین سیوطي ﷫ هم په الدر المنثور کې د دې تفصیل ذکر کړی دی.

دبابه خو تاسې وپېژندله چې د نن سبا په اصطلاح کې ورته ټانګ ویل کېږي، توپیر یې یوازې دومره دی چې په پخوا وختونو کې دا د جګړې وسله له لرګیو او پوستکي جوړېدله او په دې زمانه کې لهٔ فولادو څخه جوړېږي. د حضرت سیدنا فاروق اعظم ﷺ د دې پوښتنې په ځواب کې چې (کیف تصنعون

[1] . البدایة والنهایة : ۲ توک ۱۰ مخ

بالحصون) تاسي د دښمن سختي او کلکي کلاګاني څرنګه نيسئ؟ صحابه کرامو وويل چي (نتخذ دبابات يدخل فيها الرجال) مونږ دبابې جوړوو چي په دې کي خلک کېني او د دښمن کلاګاني سورئ کوي. دا د دې غوره دليل دی چي دبابه يا ټانک جوړول کومه ستونزه نه وه، مسلمان د اړتيا په وخت کي د دبابې چي اوس ورته ټانک ويل کېږي په جوړولو باندې قادر وو.

منجنيق يا د ډبرې ويشتلو وسله

منجنيق هغې وسلې ته ويل کېږي چي د هغې پرمټ ډبرې ويشتل کېږي چي د نن په اصطلاح کي ورته ماشين ګڼ ويل کېږي. دا لغت لهٔ جنق څخه اخستل شوی دی او کوم څوک چي د دې آلې په وسيله ډبرې ولي هغهٔ ته جانق ويل کېږي. په رواياتو کي راغلي دي چي حجاج بن يوسف چي کله مکه مکرمه محاصره کړه، نو دهٔ د کعبې مبارکي مخامخ دوه منجنيق ودرول او دوه تنه يي د هغو د چلولو لپاره وټاکل.[1]

د خبرو خلاصه

د خيبر په غزا کي رسول الله ﷺ ته د يهودو د سختي او ټينګي کلا له فتح کولو څخه وروسته له دې کلا څخه يو څهٔ منجنيق لاس ته ورغلل کوم چي د روميانو د جګړې آلات وو، له دې څخه وروسته چي کله د خيبر په دوو کلاګانو وطيع او سلالم کي د فتحې پر مهال ستونزې مخي ته راغلي او د ۱۴ ورځو له کلا بندئ وروسته هم دا کلا ګاني ونهٔ نيول شوې، نو د سيرت په کتابونو کي چي رسول الله ﷺ دا کلا ګاني د خدای په فضل سره د منجنيق له درولو پرته فتح او ونيول شوې.

په هر حال د رسول الله ﷺ د دغو شيانو د کارولو اراده د دوی د روا والي او مشروعيت دليل دی. په ۸ هجري کال کي مکه مکرمه فتح شوه، د مکې معظمې له فتحې وروسته رسول الله ﷺ د طائف لورې ته روان شو او دولس زره ۱۲۰۰۰ صحابه کرام هم ورسره ملګري وو، طائف يي څهٔ دپاسه شل ۲۰ ورځې محاسره کړ ، کله چي په فتح کي ستونزې را پيدا شوې نو رسول الله ﷺ د سلمان فارسي رضي الله عنه په سلا دې کلا ته منجنيق ودراؤ. (وقال الواقدي: قالوا: شاور ﷺ أصحابه فقال له سلمان: يا رسول الله أرى أن تنصب المنجنيق

[1] . (نهايه : ۸ ټوک ۳٦۱ مخ)

على حصنهم، فإنا كنا بأرضنا ننصب المنجنيقات على الحصون، وتنصب علينا فنصيب من عدونا، ويصيب منا، وإن لم يكن منجنيق طال الثواء بفتح المثلثة، أي الإقامة، فأمره صلى الله عليه وسلم فعمل منجنيقا بيده، فنصبه على حصنهم).[1]

واقدي وايي : د خلکو بيان دی چې د طائف په غزا کې رسول الله ﷺ لهٔ صحابه کرامو سره سلا وکړه چې حهٔ کول پکار دي؟ سلمان فارسي ﷺ عرض وکړ چې زما رايه خو دا ده چې دغو دښمنانو ته دې منجنيق ودرول شي، ځکه چې کله مونږ د فارس په سيمه کې وو او لهٔ دښمن سره مقابله راتله نو مونږ د دوی د مقابلې لپاره منجنيق دراوهٔ، او دوی به زمونږ د مقابلې لپاره منجنيق جوړاوهٔ چې په جګړه کې به دوی هم تپيان کېدل او کله به مونږ هم تپيان ورکول. له دې امله زما نظر دا دی چې د طائف د خلکو د مقابلې لپاره دې منجنيق جوړ کړای شي که نه نو دلته مقاومت او مقابله به نوره هم اږده شي. نو رسول الله ﷺ سلمان ﷺ ته امر وکړ چې منجنيق جوړ کړي، حضرت سلمان فارسي ﷺ منجنيق جوړ کړ او د هغوی کلا ته يې ودراوهٔ.

په مسند امام احمد او سنن ابو داود او نسائي کې راغلي چې د مکې مکرمې له فتحې وروسته کله چې رسول الله ﷺ د هوازن خوا ته مخه کړه نو له دوی سره د وسلو کمی وهٔ، رسول الله ﷺ سل ۱۰۰ زغرې له ساز او سامان سره لهٔ صفوان بن اميه څخه وغوښتلې. صفوان بن اميه په هغه وخت کې کافر او مشرک ؤ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : " ای ابو اميه د دښمن د مقابلې لپاره زمونږ وسلې پکار دي، يو څهٔ اندازه وسلې مونږ ته راکړه چې د هغوی د ببرته ورکولو زه ضامن يم.

او علامه سهيلي فرمايي : چې يوه ځل رسول الله ﷺ له نوفل بن حارث بن عبد المطلب څخه درې زره نېزې د امانت پهٔ توګه يوړې، او ويې وفرمايل چې " زه وينم چې دغه نېزې د کافرانو او مشرکانو ملاوې ورماتوي.[2]

لهٔ دې بيان څخه څرګنده شوه چې د اړتيا په وخت کې لهٔ کافرانو څخه وسلې د امانت په توګه اخستل روا دي، او کله چې په خواست روا شو نو ورته

---

[1] . شرح الزرقاني على المواهب اللدنية بالمنح المحمدية : ۴ ټوک ۱۰ مخ
[2] . زرقاني شرح مواهب : ۳ ټوک ۴۹۹ مخ

اخستل خو يې په اولی درجه روا دي. غرض دا چې رسول الله ﷺ لهٔ غشي او تورې څخه پرته نورې وسلې هم کارولي دي، او صحابه کرامو ته يې د هغو د جوړولو حکم هم ورکړی دی.

لهٔ رسول الله ﷺ څخه وروسته چې کله فاروق اعظم ﷛ ته د شام او عراق ستونزه مخې ته راغله نو دهٔ ﷛ د دښمنانو د مقابلې لپاره د واک د فراهم کولو قطعي حکم ورکړ. اوس که کوم اسلامي حکومت له دی څخه غفلت کوي نو دا يې خپله ګناه ده، په دې برخه کې اسلام ګرَم نهٔ دی.[1]

د صنعت او حرفت ځانګه

د دنياوي اړتياو د بشپړولو لپاره چې کوم صنعت او حرفت ته ضرورت شته هغه شرعاً په مسلمانانو باندې فرض علی الکفاية دی، ځو چې د مسلمانانو دنياوي اړتياوې د مسلمانانو په لاس جوړ شوي وسايلو باندې پوره شي او کافرانو ته اړ پاتې نه شي . د رسول الله ﷺ ارشاد دی چې د حلال کسب پر مټ د روزی لاس ته راوړل له خدايي فريضې څخه وروسته فرض دی.

هغه صنعتونه چې له هغو څخه پرته د خلکو کار نهٔ شي چلېدلای؛ د بېلګې په توګه ترکاڼي ، موچی توب ، بزګري ، انجينيري او داسې نور. دا ډول کارونه او د دوی زده کړه او ښوونه په مسلمانانو باندې فرض ده. انبياء کرامو ﷤، صحابه کرامو ، تابعينو ، اولياء کرامو ، متقيان او بزرګانو خلکو له حلالې دندې او کاروبار څخه روزي لاس ته راوړې ده ، او په دې کې يې څه پيغور هم نه ليدهٔ.

په نړۍ کې تر ټولو لومړی کښتی حضرت نوح ﷤ جوړه کړه، لکه څنګه چې الله ﷻ فرمايي: ﴿فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ ٱصْنَعِ ٱلْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا﴾ المؤمنون: ٢٧

ژباړه : زمونږ تر څارنې لاندې او زمونږ له وحيې سره سم ښېړی جوړه کړه.

[1] . د علامه محمد ادريس کاندهلوي له وينا څخه

همدا ډول په قرآن کريم کې راغلي دي چې داود ﷺ زغرې جوړولې او د خپل لاس له مزدورۍ څخه يې خواړه لاس ته راوړل. الله تعالی فرمايي:
﴿وَعَلَّمْنَٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّنۢ بَأْسِكُمْ﴾ الأنبياء : ٨٠

ژباړه : او مونږ هغهٔ ته ستاسي د ګټي لپاره د زغرې جوړولو هنر ښودلی ؤ، تر څو چې تاسي يو د بل د ګوزار څخه وژغورې.

نو له همدې امله د هر صنعت او کسب پراختيا او وده او ترويج د اسلامي حکومت فريضه ده څو چې د خلکو اړتياوې پوره شي او په هېڅ کار کې مسلمان د کافر لاس ته ونهٔ ګوري.

عامه ګټی (رفاه عامه)

په اسلامي شريعت کې عامه ګټې؛ مثلا د سړکونو او پلونو ودانول او د بېوسو او بېوزلو خلکو سره مرسته د اسلامي رياست حکومت له دندو څخه دي، د دې احکامو هم د فقهي شريفي په کتابونو کې په بشپړ ډول ذکر شوي دي.

د پراختيا او بيا رغوني اداره

کله چې کافرانو مسلمانانو ته د دوی له ځمکو څخه د شړلو ګواښ وکړ، نو په دې اړوند الله تعالی دا آيت نازل کړ. ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ۝ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِن بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ﴾ إبراهيم : ١٣ ، ١٤

ژباړه : کافرانو خپلو پيغمبرانو ته وويل : تاسي به بېرته زمونږ دين ته را اوړئ که نه نو مونږ به تاسي له خپل هيواد څخه وباسو. په دې وخت کې د هغو رب هغو ته وحيي ولېږلي چې : مونږ به دغه ظالمان هلاک کړو؛ او له هغو وروسته به تاسي په ځمکه کې مېشته کړو. دا د هغه چا مکافات دي چې زما په وړاندې له ځواب ويلو څخه وېره لري او زما د عذاب له ګواښ څخه ډارېږي.[١]

[١] . دستورالاسلام: ۱۴۵ مخ

د ټولنې اصلاح او سمون

په اسلامي حکومت کې د ټولنې د سمون لپاره نکاح ، نفقه، جامه ، ښوونه او روزنه او دا ډول نورې اړتیاوې، مسئلې او حکمونه په تفصیل سره موجود دي. او داسې هېڅ یو د فقهي کتاب نشته چې دا ډول احکام په کې شتون ونهٔ لري .

د عملونو او خویونو اصلاح ، یا (امر بالمعروف ونهي عن المنکر)

د اسلامي حکومت د دستور او قانون یو مهم اصل د امر بالمعروف او نهي عن المنکر یعني په نېکو کارونو د امر کولو او له بدو کارونو څخه له منع کولو ځانګه ده، کومه چې د خلکو د اخلاقو او اعمالو د اصلاح لپاره تشکیلیږي.

د نن سبا په حکومتونو کې د ټولنې د اصلاح، او د اخلاقو او اعمالو د سمون په برخه کې نه کومه ځانګه شته او نه کوم مرکز شته، شپه او ورځ په بدکاریو او بې حیایي کې زیاتوالی راځي، او د اسلامي ټولنې بډایه خلک او غنیان د لویدیځو هیوادونو پهٔ پل باندې روان دي. الله تعالی دې پر مونږ ورحمیږي. آمین.[1]

آرام ځایونه او میلمستونونه

اسلام حکومت او افرادو ته د دې حکم ورکړی چې ځای پرځای دې مېلمستون او مسافرخانې جوړې کړي، څو چې مسافرو ته په سفر کې اسانتیاوې برابرې شي او شخصي هوټلونو ته چې په لوړه بیه ورته لوېږي؛ اړتیا پیدا نهٔ شي، ځکه چې له هر سړي سره خو دومره لګښت نهٔ وي چې هغه کرایه پرې ادا کړي. (الحوالة المذکورة)

پولیس په اسلام کې

پولیس هم د حکومت یوه ځانګه ده خو د پولیسو او پوځ ترمنځ توپیر دا دی چې پوځ د بهرني امن د ساتنې لپاره دي او پولیس د کورني امن د ساتنی لپاره دي، چې د مملکت په دننه کې د ولس ځان، مال او ابرو خوندي کړي او له غلو او لارې وهونکو څخه د ولس ساتنه وکړي. او د پولیسو فریضه دا ده

[1] . دستورالاسلام :۱۴۴ مخ

چي له ورځې څخه زياتره په شپه کې د ښاريانو ساتنه وکړي. خو اوس حال دا دی چي که کوم ښوزله غم ځپلی د پوليسو لوري ته وګرځي، پر ځای د دې چي وريښه شوې ستونزه يي حل شي؛ نور هم له ستونزو او کړکېچونو سره مخ کېږي.[1]

زندان يا محبس

محبس يا زندان د هغه ځانګړي ځای نوم دی چېرته چي مجرم د سزا په ډول خوندي کړل کېږي، او مجرم هغه دی چا چي سره له پوهې د حکومت د قانون خلاف ورزي کړې وي. په قرآنکريم کي د لاره وهونکيو په اړه داسې توري راغلي دي: ﴿أَوْ يُنفَوْا مِنَ الْأَرْضِ﴾المائدة : ۳۳، يعني؛ يا دې له وطنه وشړل شي، له دې څخه قيد او حبس مراد دی.[2]

د اسلام مالياتی نظام

کوم خلک چي له ديني زده‌کړې بې برخي او د لويديځوالو لهٔ زده‌کړې څخه برخه مند وي، هغه خلک د اسلام د دين په اړه د ډول ډول شکونو او تېروتنو ښکار شوي دي چي د هغوی له جملې څخه يوه شبه او شک دا دی چي اسلام د مالياتو او اقتصادياتو کوم نظام نه دی وړاندې کړی.

ټولې نړۍ ته څرګنده ده چي د حجاز، نجد او يمن ټوله سيمه او د بحرين علاقه د رسول الله ﷺ په مبارک ژوند کي فتح شوی وه، چي دا يو ډېر لوی مساحت وهٔ، يوهٔ لورې ته صنعاء او عدن پورې سيمه او بلې خوا ته د تبوک ټوله سيمه چي د هغې سرحد لهٔ شام سره وصل کېږي د اسلام تر ولکې لاندې راغلي وه، او کوم خدای پاک جل جلاله چي خپل دوست نبي عليه السلام او د اسلام بې سروسامان دروېشانو ته پرته لهٔ کوم مادي طاقت د څو کلنو په موده کي په دومره اوږده او سوروره سيمه باندې واکمني او حکمراني ورپهٔ برخه کړه؛ همدغه خدای پاک جل جلاله د دغه سلطنت د مالي او اقتصادي نظام لپاره له اسمان څخه احکام هم نازل کړل.

---

[1] . دستور الاسلام: ۱۴۷ مخ
[2] . دستورالاسلام : ۱۴۸ مخ

لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ له خدايي حکم سره سم د مسلمانانو له مالونو او ځمکو څخه زکاة او عُشر واخستل، او له کافرانو څخه يې خراج او جزيه واخستله، او د دې راټولولو لپاره يې کار کوونکي او راټولوونکي وټاکل، او د ولسونو د دعوې ګانو د فيصله کولو لپاره يې قاضيان او واليان وټاکل، او د مسلمانانو د ښوونې او روزنې لپاره يې قاريان او حافظان وټاکل، چې هغو ته يې معاشونه او تنخواګانې هم ورکولې، او له هجرت څخه ورسته يې تر لسو کلونو پورې له کافرانو سره جنګونه هم وکول، او سولې يې هم وکړې، او د جنګ لپاره يې پوځيان هم وروزل، او وسلې يې هم وکارولې. آيا د دومره اوږدې او سوروري سيمې، کورنی او بهرنی نظام د کوم مالي نظام څخه پرته چلېدای شي؟

له دې امله مونږ په ډېر لنډيز سره د اسلام د مالياتي نظام يوه اجمالي ټوټه وړاندې کوو؛ څو چې خلک د اسلامي لاسته راوړنو له مغربي لاسته راوړنو سره موازنه وکړي او دا معلومه کړي چې؛ اسلام چې په ولسونو باندې کوم محصولات لګولي هغه ډېر کم او ښخي لږ دي، او د رعيت د خلاصون او فارغ الذمة کولو کفيل او ضامنان دي، اسلامي حکومت په رعيت باندې يوازې د اړتيا په اندازه ماليه ټاکلې ده چې په هغو باندې د حکومت چارې پر مخ لاړې شي، او پرته له هغه څخه يې د ملک ټول پيداوار او امدن د رعيتونو د منافعو او ګټو لپاره پرېښی دی، څو چې ولسونه داسې آرام حال واوسېږي چې ورته د کوم بانک او يا د کومې غير شرعي معاملې اړتيا پاتې نۀ شي.

او د دې برعکس د نن سبا پرمخ تللي حکومتونو خپل ولسونه په ټکسونو او محصولونو کې دومره کلک بند کړي او تړلي دي چې د وينو او خولو له تويولو څخه ورسته ولس ته له خپلې کرهنې ، سوداګرۍ، تجارت ، کسب او صنعت ته يوازې د بسنې په اندازه پاتې شي، نور حاصلات او د امدن لويه برخه حکومت ته ورسېږي.

او د دې مليارډو حاصلاتو د محصولاتو لويه برخه؛ د هغو خلکو په برخه کې راځي چې له حکومت سره تړلي وي او نور عام ولسونه له دې منافعو او ګټو څخه محروم او بې برخې پاتې کېږي. اوس د اسلامي حکومت آمدني او عائداتي سرچينې له دې سره پرتله کړئ:

حکومتي سرچينې په لاندې ډول دي :

په دې سلسله له ټولو څخه لومړی کتاب؛ کتاب الخراج دی ، کوم چې د سیدنا امام اعظم رضي الله عنه رشید شاګرد امام قاضي ابو یوسف رحمه الله د خلیفه هارون رشید په وړاندیز ولیکلو، او وړاندی یی کړ چی په کې یي د حکومت تنظیمولو، آبیاری او د محصولاتو په انتظام، او د جرمونو په قوانینو باندې مفصله خبره کړې ده. په دې لړ کې دا لومړی کتاب دی، لهٔ دې څخه ورسته چې کوم علماء راغلل؛ هغوی د اسلام په مالیاتي نظام باندې مفصل کتابونه ولیکل، د هغو له جملې یو مفصل کتاب؛ کتاب الاموال دی چې مصنف یې امام ابو عبید قاسم بن سلام دی.

رسول الله ﷺ چې کوم مالونه په پوځي چارو کې، په فقیرانو مسکینانو او د نورو مصالحو او عامه ګټو او د مسلمانانو د فائیدو لپاره او په ملکي نظام باندې لګول؛ د هغوعائداتي سرچینې په لاندې ډول دي :

١. زکاتونه او صدقات

٢. عشر؛ یعني د حاصلاتو لسمه یا شلمه برخه.

٣. د غنیمتونو خمس؛ یعني د ولجو او غنیمتونو پنځمه برخه.

٤. د فيئ مال؛ فيئ هغې ترلاسه شوي مال ته وایي چې له دښمن څخه پرته له کومې مقابلې لاسته راوړي.

٥. خراج؛ یعني چې د کافرو له کروندو څخه اخستل کیږي.

٦. جزیه؛ یعني چې له کافرانو څخه د هغوی په هیواد کې له هغو څخه د اوسېدو د قیمت اخستل.

٧. زېرمې ، خزانې او دفائن؛ یعني کانونه پټې خزانې چې پهٔ کې د سرو او سپینو، او نور کانونه او د تیلو چینې هم شامل دي.

٨. شاړې ځمکې؛ چې ورته په شریعت کې اراضي موات ویل کیږي.

٩. اقطاعات؛ یعني جاګیرونه.

١٠. د تجارت او سوداګرۍ محصولات؛ یعني محصول او ګمرک، کوم چې د تجارتي مالونو په واردولو او صادرولو باندې اخستل کیږي.

د دغو ټولو ډولونه او احکام د فقهي شريفې په کتابونو کې په بشپړ ډول ذکر دي، او د اړتيا په اندازه په الاحکام السلطانيه کتاب کې مذکور دي، همالته دې ولټول شي، او فقهاء کرامو د دې عوائدو مفصل بيانونه کړي دي.

نوی محصول

دلته يو سوال پيدا کيږي چې آيا حکومت ته د دغو تېرو شويو محصولونو څخه پرته د بل نوي محصول د لګولو حق شته او که نشته؟

ځوا ب دا دی چې نشته، شريعت چې څومره محصولونه روا کړي دي د حکومت د چارو د چلولو لپاره دي، او که دا وويل شي چې په موجوده حالاتو کې حکومت ته چې کوم دفاعي او جنګي ضرورتونه وړاندې راځي هغه به له کومه پوره کيږي؟

د دې ځواب دا دی چې حکومت دې له بې قانونه او بې ځايه لګښتون څخه ډډه وکړي او د عيش او عشرت سامانونه دې پريږدي او د حکومت د عاملانو کارمندانو او مامورينو معاشونه دې وار ترمخه دومره نه لوړوي چې ورته په عامو مسلمانانو باندې بوج او بار واړول شي.[1]

د سوداګرۍ محصولونه

يعني د سوداګريز مال صادرولو او واردولو محصول : د اسلامي عائداتو څخه يو هم د سوداګرۍ په مالونو باندې محصول دی چې ورته عشر ويل کيږي، او د نن په اصطلاح کې د دهٔ نوم کستم او ګمرک دی. له مسلمان سوداګر او تجارت کوونکي څخه د مال څلوېښتمه برخه ده، او له کافر ذمي څخه يعني چې په دار الاسلام کې اوسيږي او جزيه ورکوي؛ د هغه د مال شلمه برخه د محصول په ډول ورڅخه اخستل کيږي، او د کافر حربي کوم چې په دار الحرب کې اوسيږی؛ له مال څخه لسمه برخه اخستله کيږي.

له ټولو څخه وړاندې دا محصول حضرت فاروق اعظم ﵁ جاري کړ، او ټولو صحابه کرامو د هغوی موافقت وکړ.[2]

---

[1]. د مولانا محمد ادريس کاندهلوي له وينا څخه

[2]. بنايه شرح هداية الزكوة :۱۲۲ مخ

د ګاندي يوه عجيبه وينا چې د مسلمانانو مشران ترې محروم دي؛
ګاندي خپلو وزيرانو ته د حضرت صديق اکبر ﷺ او د حضرت عمر فاروق ﷺ د اتباع نصيحت.

په (۳۵) سنه کې د ګاندي له خوا د کانګرس وزيرانو په نوم هدايت نامه جاري شوه چې "زه خپلو وزيرانو ته هدايت او نصيحت کوم چې د ابو بکر او عمر په لاره دې وچليږي".

ښرګنده شوه چې د ګاندي (کوم چې هندو کافر او د هندوستان پاچا وۀ د هغۀ) په نظر د صديق اکبر او عمر فاورق ﷺ د حکمرانی او عدالت داسي پاک دستور او مطهر قانون د هستي په مخ باندې اوس هم موجود او محفوظ دی. د امريکي او برطانيي دستور او قانون د هغه ګرد او غبار ته هم نه شي رسېدلی، او دا هغه دستور او قانون دی کوم چې خلفاء راشدينو له قرآن او حديث څخه زده کړی وۀ. ګاندي پاچا په خپله هدايت نامه کي د صديق اکبر او فاروق اعظم ﷺ په تګلاره باندې د تللو هدايت ورکړ خو د امريکي او برطانيي په تګلاره يي لاربنوونه ونۀ کړه، لامل يي دا وۀ چې د صديق اکبر او فاروق اعظم ﷺ د خلافت دوره د سيدنا داود او سليمان على نبيّنا وعليهما السلام او د ذو القرنين د حکومت بېلګه وه، او د امريکي او برطانيي او د روس حکومتونه د نمرود، بخت نصر او فرعون د حکومتونو بېلګي او بلکي له هغي څخه هم زياتی پۀ کي شوی دی. نو کله چې يو هندو سادو خپلو وزيرانو ته د صديق اکبر او فاروق اعظم ﷺ په لاره باندې د تللو هدايت کوي نو آيا يو مولوي او ديني عالم دا حق نۀ لري چې هغه د ايماني او اسلامي دعوت پر بنسټ خپلو مسلمانانو ورنو وزيرانو ته د صديق اکبر، عمر فاروق، عثمان او علي ﷺ په لاره باندې د تللو هدايت وکړای شي؟

له خلفاء راشدينو وروسته د بني اميه خلفاو او عباسيه خلفاو د حکومتونو له دور څخه کتنه وکړئ، او بيا د سند فاتح، د سلطان محمود غزنوي، د سلطان صلاح الدين ايوبي او د سلطان نور الدين په حکومتونو نظر واچوئ چې دې حضراتو په بې مثاله جاه او جلال سره يي حکومت وکړ، د دنيا تاريخ د هغۀ شاهد دی، کاش چې ښوک راوښايي چې د دغو د نيا د فاتحانو دستور او قانون له اسلام څخه پرته بل څۀ وۀ.

د مغلو د پاچاهانو په وروستنی دوره کې سلطان غازي اورنګ زیب عالمګیر ﷬ د شریعت او قانون یوه لویه عظیم الشان مجموعه ترتیب کړه چې د فتاوای عالمګیري په نوم په هندوستان او مصر کې خپره شوه.

سلطان عبد الحمید خان ﷬ په خپله زمانه کې منتخب علماء کرام راټول کړل د مجله عدلیه په نوم یې یو شرعي قانون ترتیب کړ چې پهٔ کې د اوسني قانون په ډول په شمېرو مادې جوړې شوې او په ټول ملک کې هغه قانون جاري شو، چې ټول قاضیان او وکیلان له هغې سره سمې فیصلې کولای شي، او د دې مجلې بشپړې شرحې لیکل شوي دي، آن دا چې غیر مسلمو وکیلانو هم د هغې شرعي قانون شرحې ولیکلې. دا شرحې د بیروت او دمشق له کتابتونونو څخه لاس ته راتلای شي.[1]

د خلفاء راشدینو ﷼ غوره ویناوې

د لومړي خلیفه حضرت ابوبکر صدیق ﷛ د لومړی خطبې یوه برخه

رښتیا ویل امانت دی او دروغ ویل خیانت دی، ستاسې کمزوري او ضعیف شخص زما په وړاندې قوي او غښتلی وي تر هغه پورې چې زه د هغهٔ حق هغهٔ ته وسپارم، او ستاسې غښتلی او قوي شخص به دلته کمزوری او ضعیفه وي تر هغه پورې چې له هغهٔ څخه د مظلوم حق واخلم.

د ابو بکر صدیق ﷛ ځینې غوره ویناوې؛

١. هر بې علمه عمل یو رنځ وګڼئ، او بې عمله علم یو بې ګټې شی.

٢. علم د پیغمبرانو ﷵ میراث دی، او شتمني د کافرانو (فرعون او قارون).

٣. خبر وسئ! چې جهاد پرې نږدئ، ځکه هر قوم چې د الله تعالی په لار کې جهاد پرېږدي؛ هغه خوار او ذلیل ګرځي.

٤. هغوی چې اخرت لپاره دنیا پرېږدي منلي نهٔ دي، بلکې منلي هغه خلک دي چې د دنیا او اخرت دواړو حق پر ځای کړي.

---

[1] . نظام الإسلام – محمد ادریس کاندهلوي : ٢٣١ مخ

د دویم خلیفه حضرت عمر فاروق ﷺ د خلافت د لومړۍ خطبې یوه برخه

زه ستاسي لپاره یو ازمېښت یم او تاسي زما لپاره، زه د دوو تېرو ملګرو یم، یو حضرت رسول الله ﷺ او بل حضرت ابو بکر صدیق ﷺ، زه د ابو بکر صدیق ﷺ څخه وروسته خلیفه شوی یم. هغه خلک چي له مرکز څخه لېرې دي؛ زهٔ په هغو یو دیانتدار حاکم ټاکم، هغه څوک چي نېکي کوي مونږ له هغو سره احسان کوو، او هغه خلک چي د جرمونو مرتکب کېږي هغو ته سزا ورکوو، الله تعالی دې ما ته او تاسي ټولو ته مغفرت وکړي.

د عمر ﷺ له غوره ویناو څخه؛

۱. لږه وینا پوهه، کم خوارهٔ روغتیا او لږ خوب عبادت دی.

۲. په انسان کي لس خویونه ښه وي او یو بد، نو دغه یو ناسم خوی د هغهٔ نههٔ سم خویونه په اوبو کي لاهو کولای شي.

۳. ای خلکو ! ولي مو انسانان د ځان غلامان کړي دي، په داسي حال کي چي خپلو میندو ازاد او خپلواک زېږولي دي.

٤. د بد اخلاقو له ملګرتیا څخه ډډه وکړئ، که درسره ښېګڼه کول هم غواړي نو بدي يې ترې کېږي.

٥. د ظالم ببښل، له مظلم سره ظلم دی.

٦. د نېکۍ په مقابل کي نېکي، د پور لنډول دي، خو د بدي پهٔ وړاندې نېکي کول احسان دی.

۷. هر شی ښکلا لري، د نېکۍ ښکلا دا ده چي سم دستي وشي.

۸. ځواني تر زړښته او ژوند تر مرګه وړاندې غنیمت وګڼئ.

۹. د دنیا عزت په مال کي دی او د اخرت عزت په اعمالو کي.

۱۰. له نورو سره تر محاسبې دمخه له ځان سره محاسبه وکړئ.

د درېیم خلیفه حضرت عثمان ﷺ له غوره ویناو څخه

۱. الله تعالی تاسي ته دنیا یوازې د دې لپاره درکړې ده چې اخرت پرې وغواړئ.

۲. زهٔ خو د ځان لپاره دا ډېره بده گنم چې ورځ راباندې تېره شي او د قرآن کریم تلاوت په کې ونهٔ کړم.

۳. خپل پېټی په بل مهٔ اچوئ.

٤. توره بدن تېپي کوي او بده وینا روح.

٥. له الله تعالی څخه پرته له هېچا تمه او وېره مهٔ کوئ، یوازې لهٔ خپلو گناهونو څخه وېدار شئ.

٦. څوک چې د انسان حق ونهٔ پېژني، هغه گویا د الله تعالی حق نهٔ دی پېژندلی.

۷. الله تعالی هر وخت له ځای سره گنل تر ټولو غوره ایمان دی.

۸. ټولي نېکی له حیا او ټولي بدی له بې حیایی سره تړلي دي.

۹. سخاوت د مال، او عمل د علم او د الله ﷻ د اخلاص میوه ده.

۱۰. د مسلمانانو ذلت د مال نشتوالی نه، بلکي د مذهب له سر غړوني راپیدا کیږي.

۱۱. افسوس د هغه چا په حال چې حساب حق گني، او مال راټولوي.

۱۲. هغه علم بې گټې دی چې عمل پرې ونهٔ شي، او هغه مال بې گټې دی چې پهٔ ښو چارو ونهٔ لگول شي.

د څلورم خلیفه حضرت علي ﷺ د خلافت د خطبې یوه برخه

الله ﷻ د هدایت او لارښووني کتاب را نازل کړی دی، نېک کارونه کوې او له بدو کارو څخه ځان وژغورئ او د فرائضو پابندي وسئ، نو الله ﷻ به تاسو ته جنت در کړي. الله ﷻ د څو شیانو حرمت ویلی دی چې نامعلومه نه دي خو هغه ﷻ په ټولو حرمتونو د مسلمان حرمت ته فضیلت ورکړی دی او هغهٔ مسلمانانو ته د یو والي او اخلاص پر بنسټ قوت ښښلی دی، مسلمانان

هغه دي چې د هغو د ژبې او لاس لهٔ شر څخه خلک خوندي وي، يو مسلمان ته ناحقه تکليف ورکول روا نه دي پرته له هغې سزا څخه چې دهٔ ته يې ورکول واجب وي، ځکه خلک له تاسي څخه ورانديږ لاړل او مرګ په تاسي پسي هم را روان دی، خپل باورنه کم کړئ، دا په دې خاطر چې مخکې تلونکي د وروسته راتلونکي انتظار کوي، د الله ﷻ بندګان له هغهٔ څخه وېرېږي، د الله ﷻ د بندګانو د حق تلفي په اړه به لهٔ تاسي څخه پوښتنه وشي، د ځناورو په هکله به هم له تاسي څخه پوښتنه وشي.

د امير المؤمنين حضرت عمر بن عبد العزيز ﷺ ژوند ته لنده کتنه

امير المؤمنين حضرت عمر بن عبد العزيز ﷫ د خپلې اموي کورنۍ د ناروا شتمنيو د بېرته اعادی اعلان وکړ، خپل عائدات يې لږ کړل او د مسلمانانو ترمنځ د اسلامي حقوقو پلي کېدو ته يې پام واړو.

په نه نوي (۹۹) هجري سپوږميز کال کې د سليمان بن عبد الملک اموي د وصيت له مخې عمر بن عبد العزيز د امويانو خليفه وټاکل شو، دهٔ په خپله لومړنۍ خطبه کې رسماً اعلان وکړ او ويې ويل چې (بې له دې چې ما غوښتی وای يا زما له نظر څخه پوښتنه شوی وای يا د نورو مسلمانانو څخه مشوره اخستل شوې وای، د دی حکومت په ازمېښت کې واچول شوم، ستاسي په غاړه کې چې د بيعت کړی درلوېدلي ده هغه لمنځه وړم، اوس په هردول چې تاسي غواړئ د خپلو چارو لپاره رهبر وټاکئ) ټولو حاضرينو خلکو په لوړ اواز سره وويل چې؛ مونږ تا منو، او ستا حکومت غواړو، او ته د دې حکومت مسئوليت ومنه. او ويې ويل چې؛ (د خدای ﷻ پيغمبر ﷺ او ددين د کتاب په هکله اختلافات نشته بلکې اختلافات د (درهم) او د (دينار) په شاوخوا کې دی. په خدای ﷻ لوړه کوم چې نه به زه هغه پيسې په ناروا ډول و چاته ورکړم، او نه به دچا د روا حق مخه ونيسم) خلکو وويل: څوک چې د خدای ﷻ اطاعات کوي دهغه اطاعت واجب دی، او هغه چې دخدای ﷻ اطاعت ونه کړي دهغه لپاره اطاعت نشته، عمربن عبدالعزيز وويل: (ترڅو چې د الله ﷻ مطيع يم زما اطاعت وکړئ او که مې نافرماني وکړه زما اطاعت په تاسو لازم نهٔ دی).[۱]

---

۱. (پاچهانو څه کول :۲۳۹ مخ)

د حضرت عمر بن عبد العزيز يوه بله اعلاميه

جناب مرحوم په دې اعلاميه کې له خلکو وغوښتل؛ که څوک د امويانو د شاهي خاندان په افرادو دعوې لري هغه دې اقامه کړي، څو غصبي مالونه بېرته خپلو اصلي څښتنانو ته ورسېږي.[1]

د عمر بن عبد العزيز د پاچاهۍ په حال کې هستوګنه

له مسلمه څخه روايت دى هغه فرمايي : چې زه د حضرت عمر بن عبد العزيز د ناروغۍ پوښتنې ته ورغلم د دهٔ په غاړه کې يو خيرن قميص ؤ، خپلې خور فاطمې بې بي ته مې وويل : د اميرالمؤمنين دغه قميص ومنيځه ترڅو يو پاک قميص ور واغوندې، نو هغې راته وويل ښه ده ان شاء الله، خو په سبا چې ورغلم بيا مې خور ته وويل چې ګوره قيمص خو په خپل حال دى، ما تاسو ته پرون وويل چې خلک د امير المؤمنين پوښتنې ته راځي نو يو پاک قميص ور واغوندئ. نو هغې راته په قسم وويل چې د امير المؤمنين بل قميص نشته، همدا يو قميص لري چې په غاړه يې دى. او په يوه روايت کې راغلي چې دا قميص شلېدلى هم وهٔ.

د حضرت عمر بن عبد العزيز د زهد او پرهېزګارۍ يوه بله بېلګه

له مالک بن دينار څخه روايت راغلى چې عمر بن عبد العزيز به ويل؛ چې له دنيا څخه مې هېڅ رقم نهٔ ده پرېښې، مګر په زړهٔ کښې مې چې کوم شى ښه راغلى دى هغه زهد دى، او د دين ستر نعمت متعال خداى جل جلاله ما ته را په برخه کړى دى.

مالک بن دينار فرمايي ما ته ابو امية د حضرت عمر بن عبد العزيز غلام روايت کړى دى، چې هغه فرمايي : يوه ورځ خپل بادار ته ورغلم نو د نسکو پيتي يې د ډوډۍ سره راکړه، نو ما ورته وويل : هره ورځ د نسکو پيتي؟ نو هغه راته وويل : بچيه دا ستا د بادار امير المؤمنين خوراک دى.[2]

---

[1] . پاچهانو څه کول کتاب: ۲۴ مخ

[2] . د حضرت عمر بن عبد العزيز سيرت، تاليف عبد الرحمن ابن جوزي: ۲۰۳ مخ

د خپلوکاليو په انتظار مو ترڅو پريمنځل شي او زه منبر ته پرې پورته شم

راوي فرمايي : مونږ ته نعيم وويل چې ما لۀ عمر بن عبد العزيز ښخه پوښتنه وکړه چې دلته ولي ناست يې؟ نو هغۀ راته وويل چې د خپلو کالیو ته په تمه يم چې ترڅو پريمنځل شي او زۀ پۀ کې منبر ته د وعظ او وينا لپاره پورته شم. نو ما ورته وويل: څۀ دول کالي دي؟ هغۀ راته وويل : قميص ، لنګ او څادر دى، چې ټول قيمت يې څورلس روپۍ دى. (الحوالةالمذكورة)

د عمر بن عبد العزيز د سيرت او عمل واقعات څرنګه خلکو ته نقل شوی؟

مالک بن دينار فرمايي : کله چې حضرت عمر بن عبد العزيز رحمة الله عليه خليفه شو ، نو د خلافت په قلمروکې ټولو شپنو د غرونو په څوکو کې وويل : دا څومره صالح خليفه په خلکو وټاکل شو! چا ورته وويل چې تاسو څۀ خبر شوي ياست؟ نو دوی په څواب کې ورته وويل : پۀ دې پوهېږو چې څۀ وخت په مسلمانانو کې يو صالح خليفه تعين شي نو زمريان او ليوان زمونږ له پسونو بزو څخه بنديږي او بريد پرې نۀ کوي.[1]

په الله قسم دی چې ايله اوس هوسا شوم

لۀ محمد بن نضر الحارثي څخه روايت دی هغه وايي چې مسلمة بن عبدالمالک حضرت عمر بن عبد العزيز له مرګ څخه وروسته په خوب وليد، دی وايي ما ورته وويل چې ای امير المؤمنين ! کاشکي چې زۀ پوه شوی وای چې له مرګ څخه وروسته ستا څۀ حال دی؟ نو هغه راته وويل ای مسلمة دا اوس مي خلاصبدل دي، قسم په خدای ﷻ چې تر اوسه نه يم دمه شوی. نو بيا مي ورته وويل اوس چېرته اوسېږې ای اميرالمؤمنين؟! هغه راته وويل د د هدايت او لار ښوونکو پيشوايانو سره د جنتونو په منځ کې، چې په جنت عدن ترې تعبير کيږی.[2]

[1] . د عمر بن عبدالعزيز سيرت : ۱۰۶ مخ

[2] . د عمر بن عبدالعزيز سيرت : ۳۱۴ مخ

په خپله واکمنۍ کې يې د دوه تنو په څېر کار وکړه

وايي عراک بن حجرة مونږ ته د عمر بن عبد العزيز څخه روايت کوي هغه وايي چې ما جناب رسول الله ﷺ په خوب کې وليد، ما ته يې وويل : را نيږدې شه اى عمره! زهٔ ورنيږدې شوم او مصافحه مې ورسره وکړه (لاسونه مو سره ورکړل). بيا زهٔ تر دې اندازې ورنيږدې شوم چې زنګنونه مې د دهٔ مبارک زنګنو ته ورسيدل، بيا يې راته وويل : اى عمره! په خپله واکدارۍ کې د دوه کسانو په مثل عمل وکړه. ما ورته کتل چې د پاخهٔ عمر دوه تنه د دهٔ مبارک ترخنګ ولاړ وو، ما پوښتنه وکړه چې دا څوک دي؟ هغهٔ ﷺ راته وويل : دا ابوبکر صديق او عمرفاروق رضي الله عنهما دي.[1]

عمر بن عبد العزيز رحمه الله غوره اخلاق درلودل

مصنف رحمة الله عليه فرمايي : ماته سهيل له عمر بن حفص څخه او هغه له يوه شيخ څخه روايت کړى: کله چې عمر بن عبدالعزيز رحمه الله خليفه شو نو د شپې ګزمې ته ووت، او ورسره ساتونکي هم ملګري وو، کله چې جومات ته ننوت نو په تياره کې يې په يوه ويدهٔ سړي پښې کېښودې او پرې وښوييدهٔ، هغه سړى سر راپورته کړ او ورته ويې ويل : تهٔ ليونى يې؟ نو دهٔ ورته وويل: نه، د هغه سړى په هکله ساتونکو د وهلو اراده وکړه، نو عمر بن عبد العزيز رحمه الله ورته وويل : کار پرې مهٔ لرئ، دهٔ لما څخه پوښتنه وکړه؛ چې تهٔ ليونى يې؟ بيا ما ورته وويل نه. مصنف رحمه الله وايي : مونږ ته احمد بن الحارث له علي بن زيد څخه روايت کړى دى وايي : يوهٔ سړي په زوره عمر بن عبد العزيز رحمه الله ته بد رد وويل ترڅو چې دى يې واوري، نو عمر بن عبد العزيز رحمه الله ورته وويل: ستا خوښه ده چې شيطان ما د پاچاهى په زور او قوت ولمسوي ترڅو تا ته هغه ضرر ورسوم چې سبا د قيامت په ورځ راڅخه انتقام واخلې. بيا يې عفوه ورته وکړه.[2]

---

[1] . الحواله المذکورة : ۳۱۲ مخ

[2] . د عمر بن عبد العزيز سيرت : ۲۳۵ مخ

لهٔ الله ﷻ څخه د عمر بن عبد العزيز ويره: د ابو سريع الشامي څخه روايت دی چې عمر بن عبد العزيز رحمه الله خپل يوهٔ ملګري ته وويل : آيا کومه شپه د فکر او سوچ کولو له امله بې خوبه شوی يې؟ هغه ورته وويل: ای امير المؤمنينه ! په کومه شپه؟ او په کومه برخه کې؟ هغهٔ رحمه الله ورته وويل : (د قبر د ژوند او په قبر کې د هستوګنې او اوسېدلو په هکله، که تا مړی د دربيو شپو څخه وروسته په قبرکې وليد، نو که هر څومره ستا خوږ ملګری وي ډېر به درته نا آشنا معلومېږي، هغه به تهٔ د قبر د خزندو د ځالې په څېر ووينې چې زوې به پهٔ کې بهېږي، او د سترګو ګاتې به ځينې غورزېږي او بد بويي به يې خپرېږي، او کفن به يې لوند وي، په بد حالت او شکل به پروت وي، سره لهٔ دې چې په دنيا کې به د دهٔ شکل او صورت ډېر ښکلی وي، خوشبويي به يې لګولې وي، او پاکې جامې به يې اغوستې وي). لهٔ دی خبرو څخه ورسته يې يوه سخته کريکه وکړه او بې هوشه شو، فاطمې مزاحم ته وويل : مزاحمه ! خوار شې، دغه سړی له مونږ څخه وباسه په الله تعالی قسم دی چې له کومه وخته دی خليفه شوی زمونږ ژوند تريخ شوی، ای کاشکې چې دی خليفه شوی نهٔ وای. بيا هغه سړی را ووت او فاطمه (د دهٔ مبارک بې بې او د عبد المالک لور) راغله او پهٔ عمر بن عبد العزيز رحمه الله يې اوبهٔ واړولې، چې په هوش کې راشي او ژړل يې. کله چې په هوش کې راغی فاطمه يې د ژړا په حالت کې وليده، ورته يې وويل : فاطمې تهٔ ولې ژاړې؟ نو هغې ورته وويل : ای امير المؤمنين ! تهٔ چې زمونږ تر مخ وغورزې او بې هوشه شې، ما ته ستا مرګ او زمونږ پهٔ مخ کې غورځېدل او ستا له مونږ څخه جدا کېدل را په ياد شول، نو له دې کبله مې وژړل. نو عمر بن عبد العزيز ورته وويل: بس دی ای فاطمې! پوره خبره دې راته وکړه، بيا غورځېدلو ته نيږدې شو، نو فاطمې خپلې سينې ته تکيه کړ، بيا يې ورته وويل: زما مور او پلار دې له تا څخه قربان شي، ای اميرالمؤمنينه ! ستا په برخه کې چې څهٔ پهٔ زړهٔ کې لرو، هغه خبرې درته نهٔ شو کولای، که درته يې وکړو نو په تا داسې حالت راځي. په دې حالت کې وهٔ چې د لمانځه وخت پرې راغی او د دهٔ په مخ يې اوبه واچولې او آواز يې ورته وکړ، الصلاة يا اميرالمؤمنينه! نو په هيبت سره راويښ شو.[1]

[1] . سيرت عمر بن عبدالعزيز: ۲۴۷مخ

د اسلام نامتو مبارز شخصیت صلاح الدین ایوبي ﷫

د اسلام په تاریخ کې صلاح الدین ایوبي ﷫ نامتو شخصیت دی، دی د دجلې د سیند د اړدو په لوړه برخه کې د (نکرت) په سیمه کې په یوه کُردي کورنۍ کې په یو (۱۱۳۸) زیږدیز کال کې دې نړۍ ته سترګې وغړولې. صلاح الدین ایوبي ﷫ د زیاتو اسلامي تاریخونو په حواله، د اسلام د اصولو زیات منونکی، سپیڅلی ، غښتلی، هوښیار او عادل شخصیت وهٔ. د صوفیانو په څېر یې د وړیو کالي اغوستل، د ساده اوبو پرته یې نور شربتونه او رنګ په رنګ ښناک نه ښنل. صلاح الدین ایوبي ﷫ په صلیبي جګړو کې د اسلام لوی فاتح او عادل قومندان او حکمران وهٔ چې حتی د دهٔ مخالفینو (غیرمسلمو) چې په صلیبي جګړو کې یې ګډون درلود؛ د هغهٔ د شخصیت، عدل او پېرزوني، میراني او د ښو اخلاقو ستاینې کړې دي، چې د اروپا په تاریخونو کې یې یادونه په بشپړه توګه بیان شوي دي.

صلاح الدین ایوبي ﷫ عالم او شریعت پوه سړی وهٔ، دی د جنګي مبارزو لپاره مصر ته لاړ او هلته یې هم د خپلې مېړانې او ښهٔ تدبیر له اثره د سکندریې والي وټاکل شو. په دغه وخت کې د مصر واکمني د فاطمیانو په لاس کې وه، دهٔ پهٔ (۱۱۶۷) زیږدیز کال کې د صلیبي جګړو په لړ کې د اروپایي مسحیانو برید ناکامه کړه، کله چې دی د دېرشو کلو شو، د مصر د وزارت مقام ته ورسېد.

د دهٔ ﷫ په دوره کې د فاطمیانو وروستنی پاچا په خپله ماڼۍ کې ناروغ او د مړینې په حالت کې وهٔ، صلاح الدین ایوبي د مصر تر نیولو وروسته له خطبو څخه د فاطمي پاچا نوم لرې کړ، او پر ځای یې د عباسي پاچا نوم رسمي کړ. فاطمي پاچا تر مرګه پورې پهٔ دې پوه نشو چې د دهٔ نوم له خطبو څخه لرې شوی دی. کله چې نوموړی پاچا مړ شو، صلاح الدین ایوبي د ټول مصر د والي په حیث وټاکل شو. هغه وخت چې صلاح الدین ایوبي د فاطمیانو شاهي ماڼۍ ته ننوت، له نارینه و پرته دولسو زرو (۱۲۰۰۰) ښځو هلته ژوند کاوهٔ. په یاده ماڼۍ کې سربېره پر دې په زیاته اندازه ګاڼې ، سرهٔ زر او د ماڼۍ د سینګار په لوړه کچه توکي په کې وموندل شول، چې د هغې زمانې په هېڅ شاهي ماڼۍ کې یې شتون نهٔ درلود. په یو روایت کې راغلي چې صلاح الدین

ايوبي د ځان لپاره د هغو مالونو څخه هيڅ هم وانخستل او ټول يې خپلو لښکريانو ته ووېشل.

په (۱۱۷۳) زېږديز کال کې د (۷۰۰) غښتلو سپرو نظاميانو سره د صليبي بريدونو تود مخنيوي لپاره د شام په ولايت (چې د اوسني لبنان، فلسطين، سوريي او اردن څخه عبارت دی) بری وموند. کله چې دی د شام څخه مصر ته بريالی راستون شو نو خپله پاچاهي يې اعلان کړه او په هغه ځای کې يې د فاطميانو پر ځای د ايوبيانو د سلسلې بنسټ کېښود.

شپږ کاله وروسته د هيواد پايتخت لهٔ مصر څخه د شام دمشق ښار ته نقل کړ، دهٔ د بين النهرين (چې په اوسني عراق کې دی) سيمه هم فتحه کړه. صلاح الدين ايوبي رحمه الله د خپلې پاچاهۍ په قلمرو کې زيات مسجدونه، روغتونونه او خانقاوی، د اسلامي زده کړې (ښوونې او روزنې) لپاره مدرسې، پوهنځۍ او نورې ټولنيزې مؤسسې جوړې کړې، ماليات يې لږ، او د دولت چارې يې د عمومي ګټو او مصلحتونو لپاره تنظيم کړې. چې په (۱۱۹۳) زېږديز کال کې يې له دې فاني نړۍ څخه سترګې پټې او د خپل ابدي کور په لورې روان شو. ﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾.[۱]

---

[۱] . پاچاهانو څه کول: ۲۶۰ مخ

مأخذونه :

١. الأحكام السلطانية
٢. إزالة الخفاء عن خلافة الخلفاء
٣. اسلام و سوشليزم
٤. إعلاء السنن
٥. بحر المحيط
٦. البداية والنهاية
٧. البناية شرح الهداية
٨. پاچاهانو څۀ كول
٩. تفسير القرطبي
١٠. تفسير أضواء البيان
١١. الجامع الفصولين
١٢. جند الله
١٣. جواهر الفقه
١٤. د عمر بن عبد العزيز سيرت
١٥. الدر المختار
١٦. دستور الإسلام
١٧. روح المعاني
١٨. سراج الملوك
١٩. سنن ابن ماجة
٢٠. شرح المواقف على المواهب اللدنية
٢١. صحيح البخاري
٢٢. صحيح المسلم
٢٣. فتوي امدادية
٢٤. الفقه الإسلامي وأدلته
٢٥. فيض الباري شرح صحيح البخاري
٢٦. كشف الغناء
٢٧. مسند أحمد
٢٨. مصنف ابن أبي شيبة
٢٩. معارف القرآن
٣٠. المعجم الكبير للطبراني
٣١. النبراس
٣٢. نظام الإسلام

د مؤلف چاپ شوي تصنيفونه

- : رفع الحجاب عن وجوه مسائل الغنيمة والهجرة والجهاد (ورسره) تربية السالك وتنجية الهالك
- : تحقيق الكلام في نصب الإمام (ورسره) جزل الكلام في عزل الإمام
- : سَتر او پرده
- : مواد مخدر
- : معيار الحق للمسلمين بعد الثمانين (د سياست په ډګر کې وتلی کتاب. د "حرکت انقلاب اسلامي افغانستان" لهٔ مرکزي دفتر څخه يې تر لاسه کولای شئ)
- : د تولټاکنو لنډ بيان (رساله) – د "حرکت ا.ا.ا" لهٔ مرکزي دفتر څخه يې وړيا ترلاسه کړئ، پته يې لاندې ليکل شوې ده.
- : په آيتونو او حديثونو کې د شخصي ملکيت درناوی

: kart-e-char /kabul /Afghanistan.

: www.hiia.af

: political.dept@hiia.af

: ۰۲۰۲۵۱۱۹۷۶

د کلتوري چارو کمېټه